

لطفعلی اردبیلیان (فلکی)

فداییلر

آذربایجان خاقینین 21 آذر نهضتینده

(1325 – 1324)

ایکینجی فصیل

رداکتور: تاریخی علمر دوکتوری ابولحسن رحمانی
مصصح و تکنیکی رداکتور: محمد قوامی

«آذربایجان» روزنامه سینین نشریه سی 1361-1981

ایکینجی فصل

خلق حاکمیتی اوغروندا مبارزه:

فدائی دسته لرینین یارانماسی و اونلارین فعالیتی

الف - آذربایجان دموکرات فرقه سی فدائی دسته لرینین تشکیلاتچیسینی و رهبریدیری.

ایران ارتجاعی تهران حکومتی سیماسیندا آذربایجان خلقینین قانونی حقوقلارینین دینج یوللا و قانون اساسیندا نظره آلمیش طرزده حیانا کچیریلیمه سینه راضیلیق وئرمیردی. بو باره ده بوتون اسکانلاردان استفاده ائدیلمیش و یالنیز بیر نتیجه الله ائدیلمیشدی. تهران حکومتی هنج وجهله آذربایجانین ملی و اجتماعی حقوقلارینی دینج یوللا تامین ائتمه یه جکدیر. آذربایجان خلقینین آزادلیغا دوغرو آتدیضی هر بیر آددیم تهران حکومتینین کویود زوراکلیق جوابی ایله قارشیلانیردی. بئله بیر وضعیتده آذربایجان خلقی قارشیسیندا یگانه یول زورا زورلا جواب وئرمک و ایران ارتجاعسینی آذربایجان خلقینین حقوقلارینی رسماً تانماغا مجبور ائتمک یولو ایدی.

آدغنین مرکزی کمیته سی بئله بیر مهم وظیفه نی حیانا کچیرمک ایچون هر شئیدن اول فرقه عضولرینین و خلق کتله لرینین فکرنی، اونلارین روزا زورلا جواب وئرمک ایشینه نه قدر حاضرلیق اولمالارینی ئوگرنمک ایسته دی. بو ایش ایچون آدغ - نین ۲ اوکتبر ۱۹۴۵ - نجی ایله کچیریلن بیرینجی کنکرسینین بویوک اهمیتی اولدو.

کنکره آذربایجان خلقینین تعیین مقدرات حقوقونو مذاکره ائده رک آذربایجان خلقینین خودمختارلیق الله ائتمکی قطع ائدیلمیشی نمایش ائتدیردی. عین زماندا گوستردی که، آذربایجان خلقی ئوز سیاسی مختاریتینی اله آلماقلا برابر بوتون ایران خلقلرینین آزادلیغی اوغروندا کی مبارزه یه ده یاردیم گوستره جک، ایرانین استقلالیت و اراضی بوتولوگونو وار قوه سیله قوره یا جاقدیر. کنکره نماینده لری آذربایجاندا ایالتی و ولایتی انجمنلرین تزییکله چاغیریلماسی، آذربایجانین داخلی مختاریتینین قانون اساسی موجبینجه تامین ائدیلمه سی حقینده ده یکدیلیلکله قرار قبول ائتدیله (۱).

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ایکینجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۲۴.

بوتون کنکره نماینده لری بئله بیر مهم مسئله نین فرقه نین مرانامه سینده قید اولونماسینی آلمیشلادیلار: «بیز وار قوه سیزله ئوز ملی وارلیغیمیزی اثبات ائدیپ، وطنیمیزین طالعینی و مقدراتینی ئوز گوج و اراده سیزله تامین ائتمه لییک حیاتیتمیزی ایسته دیکیمیز کیمی، یعنی حقیقی دموکراسی اصولی داخلینده آزاد یاشاماق اساسی اوزره قورمالیییق... بو یولدا بوتون وطنداشلار واحد بیرنفر کیمی بیرلشمه لی و هر جور مبارزه یه حاضر اولمالیدیر» (۱). کنکره آدغ - نین مرانامه سینده بوماده نی ده سالیب تصدیق ائتدی: «آدغ ایرانین تمامیت و استقلالیتینی مدافعه ائتمکله برابر، آذربایجانین ملی و یرلی خصوصیتلرینی نظره آلاق اونون اقتصادی، سیاسی، مدنی ترقیسینی سرعتلندیرمک مقصدیله بلاتاخیر ایالت و شهر انجمنلرینین انتخابینا یاشلاماسینی طلب ائدیر» (۲). بئله لیکله، آذربایجان خلقینین حقوقلارینی الله ائتمک ایچون آدغ - نین بیرینجی کنکرسه هر جور تدبیرلر کورولمه سی ضروریتینی مرکزی کمیته نین قارشیسیندا قویوشدور.

بوندان سونرا ارتجاعین بیرلشمیش قوه لرینین هجومو ایله علاقه دار آدغ آذربایجاندا ژاندارم و خانلارین تضییقی علیه نه یاشلانان سلاخلی کندلی حرکتینی متشکل لشدیرمک ایچون تدبیرلر کورمکه باشلادی.

۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتبر آییندا حاکمیت باشینا گلن حکیمی دولتی هر واسطه ایله آذربایجاندا یاشلانان حرکتی بوغماق ایچون آذربایجانین مرتجع خانلارینی، خصوصیله بعضی شاهسون خانلارینی سلاخلاندیرماق ایچون همین محالین ائله رتگی سی اولان سروان ادیبامینی واسطه سیله ۹۰۰ تنگ باشا قهریبی لوازامت پایلاتمیشدی (۳). آذربایجان خلق حرکتینا قارشى تهلکه گئندیکجه آرتیردی.

۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتبر آیینین ایکینجی یاریسیندا بیرینجی کنکرسین قارشیا قویونغو وظیفه لری حیانا کچیرمک ایچون فدائی دسته لرینین یارانماسینا باشلانمیشدیر (۴). بیر طرفدن ژاندارملارین و مرتجع خانلارین تضییقیندن چانا گلیمیش کندلیلرین سلاخلی دسته لرینی متشکل حالا سالماق، دیگر طرفدن ینی سلاخلی دسته لر تشکیل ائدیلمه سی ایشی فرقه نین مرکزی کمیته سینین بوروسو طرفندن مستقیماً فرقه نین صدری س.ج. پیشه وریه تاپشیریلدی (۵). اونا گوره ده س.ج. پیشه وری

۱ - «قیزیل صحیفه لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۱۱۶.

۲ - «آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرانامه و نظامنامه سی» تبریز، ص. ۹-۱۰.

۳ - س.ج. پیشه وری، خاطره لری، آدغ - نین آرخیوی، ایش نمره ۱۴، ۲-نجی حصه، ص. ۹۵.

۴ - ینه اورادا، ص. ۷۲.

۵ - س.ج. پیشه وری، خاطره لری، آدغ - نین آرخیوی، ایش نمره ۱۴، ۲-نجی حصه، ص. ۷۶.

فرقه‌نشین بوتون محلی و ولایت کمیته‌لرینین سابقه‌لی عضولری، خصوصیله فرقه‌نشین محلی و ولایت کمیته‌لرینین صدرلری و مرکزی کمیته‌نشین عضولری ایله علاقه‌ساختلاییب فدائی دسته‌لرینین برلرده یارادیلماسی ایشینی اونلارا تاپشیردی. مثلا، مراغه ولایتینده میرزه ربیع کبیری و داداش تقی‌زاده، میانه ولایتینده غلام دانشیان، سراب محالیندا غلامرضا جاویدان و ممی صادقی، تبریز و اونون اطرافیندا جعفر کاویان، عباسعلی پنبه‌ای، علی قهرمانی و خلیل‌آذربادگان، میانداوآبادا قلی صبحی و آرام زادیکیان، سردروددا پیشنمازی اسماعیل، هاشمی ابوالفضل، اوسکوده یدالله کلانتری، واسمیچدا ممصام نعمت آبادی، مرندده میرکاظم اعلم، قره‌داغدا عبدالصمد عمرانلی و عسکر احسانی، اورمییه ولایتینده آزادوطن، خویدا نورالله‌خان پیکانی، سلماسدا شایخیان، احمدبرادران و نیازی جعفرپور، اردبیل ولایتینده مجید محمدیونو، ویلکیج محالی و آستارادا فرضی دهقان، عرشه محالیندا اسماعیل‌زاده علی‌حسین و مشکین محالیندا عزیزی کامران و باشقالارینا فدائی دسته‌لرینین تشکیل ائدیلمه‌سی ایشی تاپشیریلیمیشدی (۱).

پسیان نجفقلی فدائی دسته‌لرینین تشکیل اولونماسی حقه قید ائدیله که، پیشه‌ورینین رهبرلیگی آلتیندا «فدائیلر کمیته‌سی» یارانمیشدی (۲). بو فکر دوزگون دگیلدیر. آیریجا فدائیلر کمیته‌سی یارانمیشدی. دئمک لازمدیر که، فدائی‌دسته‌لرینین حربی قرارگاهی فرقه‌نشین مرکزی کمیته‌سی و اونون یئرلرده اولان کمیته‌لری حساب اولونمالیدیر. بو ایسه مستقیما آدف-نشین مرکزی کمیته‌سی و اونون یئرلرده اولان تشکیلاتلاری رهبرلیک ائدیله.

فرقه تشکیلاتلارینین مصلحتی اساسیندا یئرلرده فدائی دسته‌لرینه رهبرلیک ائده‌جک آیری - آیری فدائی باشچیلاری دا معین‌لشدیریلیردی (۳). یئرلی شرایطی نظره آلاراق ۵۰ نفر، ۱۰۰ نفر و داها آرتیق فدائیلره بیر باشچی تعیین ائدیله‌دی. فدائی دسته‌لرینه ایمانلی، سری ساخلایان، چتین‌لیکه دوزمن، قورخماز و ان یاخشی صفتلره مالک اولان فرقه عضولری جلب ائدیله‌دی (۴). پسیان نجفقلی قید ائدیله که، گویا فدائی دسته‌لری هله اوت آیینین اورتالاریندا کبیرینین رهبرلیگی آلتیندا مراغه ولایتینده یارانمیشدی (۵). قید ائتمک لازمدیر که، هله آدف یارانمیشدان اول کور طبعی صورته سلاحلی کندلی دسته‌لری تشکیل اولموشو. لاکن فدائی دسته‌لری یالنیز آدف - نین رهبرلیگی آلتیندا ۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتنبر آیینین

- ۱ - «شهریورین اون‌ایکیسی». تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۵۰.
- ۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۲۷.
- ۳ - س.ج. پیشه‌وری، خاطره‌لری، ۲ - نجی حصه، ص. ۷۴.
- ۴ - ینه اورادا، ص. ۷۴.
- ۵ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۸.

ایکینجی یاریسیندا یارانماغا باشلامیشدی. گورونور یوخاریداکی فکرین طرفدارلاری فدائی‌دسته‌لرینین یارانماسینی فرقه‌نشین یارانماسیندان اول وئرمدکن مقمدرلی فرقه‌نشین انقلابدا اولان رولونو آزالتماق و فدائیلرین تشکیل اولونماسینا آتیلان اویدورما و بهتانلارا برائت قازانمیرماقدیر.

یارانان فدائی دسته‌لرینین و فدائی باشچیلارینین صنفی ترکیبی ده مختلف ایدی. اول، آدف-نشین اولجه‌دن فکرلشیب حاضرلایفی تاکتیک اساسیندا آذربایجاندا یاشایان بوتون طبقه‌لرین نماینده‌لری و حاضرکی قورولوشدان ناراضی اولان شخصلرین فدائی دسته‌لرینه اشتراک ائتمه‌سی معین‌لشدیریلیمیشدی. همین طبقه‌لرین حرکاتنا جلب اولونماسی و داخلی ارتجاعین تکلمه‌سی ایله علاقه‌دار اولاراق اونلارین سلاحا ال‌آتمالاریندا اسکان وئرمدیر. اونلار گورده فدائی‌دسته‌لرینه، حتی اونلارا بعضا باشچیلق ائدن آدمالار ایچریسینده ملکه‌دار، خان، تاجر، صنعتکار، ضیالی و مؤسه صاحب‌لری ده وار ایدی. بوندان باشقا فدائی دسته‌لرینه آذربایجاندا یاشایان ارمنی، آسوری، کرد و باشقا خلقلردن نه‌ایمنکه فداکار فدائیلر، همده فعال فدائی باشچیلاری وار ایدی. آذربایجان فدائیلرینین ترکیبینین دئمک اولار که، تقریباً ۸۰ فائضینی کندیلر تشکیل ائدیله. لاکن فدائی دسته‌لرینین رهبر قوه‌سینی تشکیل ائدن اساسا فعله‌لر ایدی. دئمک اولار که، فدائیلرین هامیسی آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین عضوی و حتی کچمیشده ایران کمونیست پارتیاسینین و حزب‌توده ایرانین فعال عضولری اولموشلار.

آدف نوز سلاحلی دسته‌لرینه نه‌ایچون فدائی آدی وئریمیشدیر؟ اول، فدائی آدی نوز خلقینین آزادلیغی اوغروندا جانیندان کچن آدمالارا دئییلیر. دیگر طرفدن آذربایجان خلقی تاریخ بویو شاهلارا و اشغالچیلارا قارشى آپاردیغی قانلی مبارزه‌لر دورونده فدائی آدی آلتیندا مبارزه آپارمیش و بو آد آذربایجان خلقی آراسیندا حرمتله کؤک سالمیشدیر. ثانیا آذربایجان خلقی فدائی آدی آلتیندا مشروطه حرکاتی دورونده بویوک موفقیتلر قازانمیش، مشروطه قانون اساسی‌سینین وئریمه‌سینده و ایران خلقلرینین آزادلیغی اوغروندا آپاریلان مبارزه‌لرده بویوک رول اوینامیش و بو آد تاریخده نوزونه لایق حرمت قازانمیشدیر. حتی خصوصی مکتوبلاردا بئله افتخار ایچون اسضاعدان اول وقتینه «فدائی وطن» کلمه‌سی یازیردی‌لار. اینجه‌صنعت اوستالاری فدائیلرین قهرمانلیق هیکلرینی یاراتمیشلار و شاعرلر فدائی آدینا، اونلارین خلقین آزادلیغی اوغروندا گؤتردیکلری قهرمانلیقلارینا سوز قوشموش و حرمتله یاد ائتمیشلر. اونلار گورده آذربایجان خلقی همین آدی سؤمیش، همین آد آلتیندا مبارزه‌نی دوام ائتمدیرمک ایچون فدائی آدینی ایدی‌لشدیرمکه چالیمیشدیر.

فدائیلری سلاح ایله تامین ائتمک ایشی ده مهم مسئله‌لردن بیری ایدی. بو سلاحی اساسا دشمن یلندن آلماق لازم گلیردی. ایران دولتی ایکینجی

جهان محاربه‌سی ایللرینده آذربایجاندا ایکی لشکر ساغلابیردی که. بونلاردان ۲ - نجو لشکر تبریزده و ۴ - نجو لشکر ارومیه‌ده ایدی (۱). آذربایجاندا تقریباً ۱۸ مینه قدر قوشون، ژاندارم و پولیس قوه‌لری وار ایدی. یالنیز تبریزده ایران قوشونونون مین نفردن چوخ سرباز و افسری، مین نفر ژاندارم، ۶۰۰ نفره قدر سلاحي نقلیات حصه‌سی، شهرین ۸ بخشینده ۳۵۰ نفردن چوخ پولیس، توپوچو حصه‌سی، ۴ تانک، یوزلرله آغیر و یونگول مسلسلار وار ایدی (۲). ارومیه‌ده تبریزدن چوخ سلاحي قوه وار ایدی. اردیبلنده ایران قوشونونون ایکی پیاده و آتالی هنگی ساغلابیردی (۳). یالنیز خوی بخشینده ۶۰۰ - ۷۰۰ نفر ژاندارم، ۲۰۰ - ۳۰۰ نفر پولیس و مرتجع خانلارا منسوب یوزلرله سلاحي آدم وار ایدی (۴). سراب، مشکین (خیاو)، خلخال، ماکو، سلماس، میاندوآب، سراغه و آذربایجانین سایر شهرلرینده اهمیتلی درجه‌ده قوشون حصه‌لری و بوتون بخشلرده ۲ مین ۲۳۹ نفر ژاندارم ساغلابیردی (۵).

آذربایجاندا اولان قوشون حصه‌لری ایرانین باشقا ایالتلرینه نسبتاً دیوش قابلیت و سلاح جهتن اوستون ایدی. آذربایجان ایله سرحد اولان کردستاندا (سقر شهرینده) بیر لشکر، کرمانشاهدا بیر لشکر قوشون ساغلابیردی (۶). آذف، خلقي بئله‌بیر قوه علیه‌نه و بو قوه‌یه آرخالانان مرتجع فئوداللارا قارشى سلاحي مبارزه‌یه حاضرلامالی ایدی. آذف مبارزه‌نین بیرینجی دورونده اله سلاح آلان فدائیلرین ده ساینی تقریباً معین‌لشدیرمیشدی.

سلاح مسئله‌سی‌ده معین درجه‌ده حل اولونموشدو. ۱۹۴۱ - نجی ایلین اوت آییندا متفق‌لرین قوشونلاری ایراندا داخل اولارکن ایران قوشونو، ژاندارم و پولیس قوه‌لری ئوز سلاخلارینی داغلاردا و کندلرده توکوب قایدیدا همین سلاخلارین خیلی حصه‌سی قاباقداددیگیمیز کیمی خلقین، خصوصیه کندیلرین اینده کچمیشدی (۷). مجلس و کیلی احمد رضوانی ئوز چیخیشیندا دئمیشدیر که، قیزیل اوردو ایراندا داخل اولان زمان آذربایجاندا یئرلشن ۲ و ۴ - نجو لشکرین سربازلاری

۱ - کوهی کرمانی حسین، گوستریلن اثری، ص. ۲۰.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۸.

۳ - ینه اورادا.

۴ - آذربایجان س‌س‌ر علملر آکادیمیسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۲۷.

۵ - پسیان نجفلی، گوستریلن اثری، ص. ۵۲.

۶ - کوهی کرمانی حسین، گوستریلن اثری، ص. ۲۰.

۷ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، اوچونجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۸.

ئوز سلاخلارینی داغلاردا آتیب ائولرینه گئتدیلر (۱). سربازلارین بیرچوخودا کندیلردن عبارت اولوغو ایچون اونلار ئوز سلاخلارینی گتیریب ائوده ساغلابیشلار. آذف - نین یئرلی کمیته‌لری همین سلاحي کندیلرین فعال و مبارز حصه‌لرینی فدائی دسته‌لرینه جلب ائدیردی. فرقه عضولری‌ده معین یوللارلا آذربایجاندا یئرلشن قوشون حصه‌لریندن، خصوصیه تبریزده یئرلشن قوشونون مترقی افسرلری واسطه‌سینه و یاچود پوللا سلاح آلبیردی (۲). «ایران‌ما» روزنامه‌سی یازیردی: «سون زمانلاردا تهراندا برنو تفنگ‌لری گیزلی صورتده ساتیلیر (۳)».

ژاندارملارا قارشى مبارزه آپارماق ایچون آذربایجان کندیلری ئوزلرینین یورغان و دوشکلرینی بئله ساتیب ایران افسرلری و سلاح آنباری مامورلاری واسطه‌سینه سلاح آلبیردی.

آذف نظرده توتوردو که، دولت طرفیندن سلاخلاندیریلیمیش مرتجع‌لرین و بیر - بیریندن آرالی اولان ژاندارم پستلرینین سلاخلاری دا اله کچیریلیب، سلاحي اولمایان فدائیلره وئرله بیلر. ائله‌جه‌ده آذربایجاندا یئرلشن قوشون ایچریسیندن بیرچوخ سربازلارین ئوز سلاخلاری ایله برابر فدائی دسته‌لرینه قوشولماسی نظرده توتولموشدو. آذف سلاحي اولان آدمالاری معین‌لشدیرمک ایچون اونلارین سیاهیلرینی توتاراق اله نه‌قدر سلاح اولماسینی اولجهدن معین ائتمیشدی (۴). ائله‌جه‌ده آذربایجانین بخشلرینده یاشایان فئودال و خانلارین اینده اولان سلاخلار اولجهدن ئوگره نیلمیش، همین سلاخلارین اله کچیریلیمه‌سی تدبیرلری‌ده گورولموشدو. بئله‌لیکله ده آذف اولجهدن فدائیلرین بیر حصه‌سینی سلاحا تامین ائتمیش و قالان حصه‌سینی ده هجوم زمانی اله کچیریلیمه‌سینه سلاخلار ایله سلاخلانمالارینی نظرده توتوموشدو. فدائی دسته‌لری آرتیق نقشه‌اوزره حرکت ائتمک باشلابیردی. تشکیل اولونان فدائی دسته‌لرینین هجوم تاکتیکی اولجهدن حاضرلانمیشدی (۵). بو زمان حرکاتی بوغماق ایچون مرتجع قوشون باشچیلاری محکم حاضرلیق ایشلری آپاریردی. تبریز، اردبیل، ارومیه، میاندوآب، شاهیندژ و سایر منطقه‌لرده قوشون حصه‌لری آذربایجان حرکاتینا ضربه وورماق موقعینده دورموش، سرتیب درخشان، سرهنگ وهرام، خصوصیه سرهنگ احمد زنگنه و باشقا بوکیمی مرتجع قوشون باشچیلاری قارداش قیرغینی سالماغا چالیشیردی. بئله بیر شرایطده سلاحي عصیانین هجوم

۱ - احمد رضوان، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۲.

۲ - آذربایجان س‌س‌ر علملر آکادیمیسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۲۷.

۳ - روزنامه «ایران‌ما»، سال سوم، تهران، ۱۳۲۴، شماره ۴۴۷.

۴ - س. ج. پیشه‌وری، خاطره‌لری، ۲ - نجی حصه، ص. ۷۳.

۵ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ایکینجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۱۰.

تاکتیکی باره سینده فدائی باشچیلارینین مشاوره سی اولموش و همین مشاوره ده مختلف فکرلر ایره لی سورولموشو.

بو زمان خلقین تعطیل و کوچه نمایشلری معین قدر ساکت لشمیشدی. بو دا طوفاندا ن قاباقکی ساکتلیگه اوخشایردی.

۱۹۴۶-نجی ایل ژانویه نین ۲۶-دا کچیریلن آدفم-ک-نین ۲-نجو پلنوموندا چیخیش ائتن پیشه وری فدائی تشکیلاتینین یارانماسی و اونون هجوم تاکتیکی باره سینده اولان مختلف فکرلری بئله ایضاح ائتمیشدیر: «بیز فدائی تشکیلاتینی یاراتماغا باشلادیقیمی زمان ملی حکومتی یاراتماق ایچون جوربه جور تکلیقلر وار ایدی. بخی فرقه عضولری معین بیر گونده قیام ائدیپ دولت اداره لرینی تورماغی، قوشون حصه لرینی سلاح گوجو ایله دارماداغین ائتمکی ایره لی سوروردولر. بعضیلری ایسه تهرانا تلگراف وورماق، کوچه و خیابانلاردا بویوک نمایشلر، میتینگلر تشکیل ائتمک، بو یول ایله بویوک مقصد چاتماغی ایره لی سوروردولر. بعضیلری بئله بیر فکر ایره لی سوروردولر که، گوجلو ساحلی دسته لری گیزلی صورتده تبریز شهرینه توپلاییب، تهران دولتینین بو شهرده کی ساحلی قوه لرینی غفلتا ترک سلاح ائدیپ، اداره لری اله کچیرمک لازمدیر. امکان اولارسا بونولا بیرلیگه باشقا بیر ایکی بویوک شهرلرده ده عین زماندا بو عملیاتین ائدیلمه سی و هجومون کنیشلندیریلمه سی نظرده توتولوردو (۱). بو تکلیف خطرلی ایدی. چونکه امپریالیستلرین کسکی ایله مرتجع تشکیلاتلار کندلرده اولان مرتجع خانلاری گیزلی صورتده ساحلاندریمیش و همین خانلار آذربایجاندا یرلشن قوشون ایله علاقه ساخلا ییردی لار. دشمن قوه لری آراسیندا کی علاقه نی گوزدن قاچیریب خلقین انقلابی فعالیتینین کنیشلمه سینین نظرده توتمایان بو تکلیف فدائی قوه لرینی خلقین یاردیمیندان محروم ائدیردی. اونا گوره ده فرقه نین رهبرلیگی بو تکلیفی رد ائتدی (۲). ایکینجی، باشقا تکلیفده ایسه کندلرده اولان ساحلی ارتجاعچیلارین و ژاندارم پستلارینین ترک سلاح ائدیلمه سینین، دولتین ساحلی قوه لری ایله داخلی ارتجاعین آراسیندا اولان علاقه نین کسيلمه سینین، ترک سلاح اولان دشمنین ساحلی ایله فدائیلرین ساحلانماسینین و بیرینجی نوبه ده کندلرین، قسه لرین توتولماسی، اونلارین علاقه سی شهرلر ایله کسيلمکدن سونرا شهرلری محاصره ائدیپ آزاد اولونماسی نظرده توتولوردو (۳). بو تکلیقین حیانا کچیریلمه سیله دولتین بویوک ساحلی قوه لری بیر - بیریندن آیری سالینب عیلاقلری کسيلمیردی. همین ووروشمالاردا سایجا چوخ و دیوش باجاریفی جهتن اوستون اولان فدائی قوه لرینین ووروشماسی ایره لی سورولوردو.

۱ - س.ج. پیشه وری، خاطرهلری، ۲ - نجی حصه، ص. ۸۵.

۲ - ینه اورادا، ص. ۸۶.

۳ - ینه اورادا.

و.ای. لنین ساحلی عیبان زمانی شرایطن احتیاطلا استفاده ائتمکی و هجوم تاکتیکنین دوزگون تشکیل ائتمکی ایره لی سورهرک یازیردی: «حکومتین الینده اولان یگانه اعتبارلی قوشون ژاندارملار ایدی. لاکن اونلار بولکه نین مختلف یئرلرینده سیه لشمیشدی. وظیفه هر شئیدن اول بو ژاندارملارین بیر یره توپلانماسینا مانع اولماقدان عبارت ایدی. بو ایسه یالنیز هجوم یولو ایله حرکت ائتمک و آچیق میداندا جبارتله دیوشه گیرمک سایه سینده ممکن اولاییلردی (۱)».

آدف - نین رهبرلیگی دولتین ان اینانیمیش ساحلی قوه سی اولان ژاندارم دسته لرینی آیری - آیریلیدا ترک سلاح ائتمک و اونلارین بیر - بیرله و شهرلرده یئرلشن قوشون ایله بیرلشمه سینده امکان یئرلمه مک مقصدینین گودهن ایکینجی تکلیفی قبول ائتدی (۲).

بونولا علاقه دار دشمن قوه لرینه بیرینجی قطعی ضربه نین هانسی ولایتده وورولماسینا دهاچوخ الویریشای شرایط اولماسینین نظرده آلان آدف - نین مرکزی کمیته سی، بو ضربه نین میانه، سراب، مراغه، مرند، نمین و آستارا محاللاریندا وورولماسینین قطع ائتدی (۳).

اولا، میانه، سراب و مرندده دولتین بویوک ساحلی قوه لری یوخ ایدی. بو محاللاردا اولان ژاندارم پستلاری ایسه بیر - بیریندن چوخ آزالی یئرلشمیشدی. میانه، سراب و مرند اهالیسینین، خصوصیه کندلیلرین انقلابی فعالیتی، باشقا ولایتلردن دها آرتیق ایدی. هم ده بو محاللاردا مرتجع خانلارین ساحلی دسته لری ده آزایدی. میانه و مرندده اولان دمیویول فعله لری ده بویوک انقلابی قوه تشکیل ائدیردیلر. بوتون بو الویریشای شرایط بو یئرلرده فدائیلرین غلبه سینه بویوک کمک ائده ییلردی. خصوصیه میانه، سراب، مرند، مراغه، نمین، آستارا، زنجان و بیرچوخ مهم منطقه لرین بیرینجی نوبه ده آلینماسینین حربی اهمیتی ده وار ایدی.

ایکینجی، هجوم تاکتیکی بیزیم فکری میزجه، اونا گوره دوزگون حساب ائدیلمه لی دیر که، اولا، مهم ستراتژی یوللارین توتولماسی ایله تهران حکومتی آذربایجاندا اولان قوشونلارا کمک ائده بیلمزدی. هم ده آذربایجاندا اولان قوشون حصه لرینین بیر - بیرلیه و ایرانین مختلف یئرلرینده یئرلشن قوشونلای بیرلشمه سینده امکان وئريلمزدی. دیگر طرفدن، بیرینجی نوبه ده بو یئرلرین توتولماسی ایله مرتجع قوشون باشچیلارینین، خصوصیه ژاندارملارین بوز ساحلاری ایله تهرانا قاچماسینین قارشیمی آلینمیش اولاردی. اوچونجوسو: امپریالیستلرین و شاه رژیمینین جاسوسلارینین آذربایجانا کلیب مرتجعلرین ساحلی قوه لرینی فدائیلره قارشى

۱ - و. ای. لنین، اثرلری، ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی جلد، ص. ۵۰۵.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۲۲۴، نمره ۷۹۸.

۳ - ینه اورادا.

قائدیرم الارینا یول ویریلمزدی، دوردونجوسو، شهرلردن کناردا اولان زاندارملارین و خانلارین بیرینجی نویدهده ترکسلاح ائدیلمهسیله فدائیلر سلاحلانیر، زاندارم و مرتجملرین فدائیلره کمک ائدهجک گنیش خلق کتله لرینین فعالیتینه مانع اولمالارینین قارشیمی آلتاردی و فدائیلر گنیش خلق کتلهسیله علاقه یارادا بیلدی. قید ائتمک اولارکه، آدف فدائی دستهلرینی یاراتماقلا، اولارین حربی تاکتیکینی، سلاح الله ائتمهسی، حربی کادرلارلا تامین ائدیلمهسی ایشینی اساس اعتباریله ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین بیرینجی یاریسینا قدر حل ائتمیشدیر (۱).

۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۸ - ده آدفمک - نین ۲ - نجی عمومی گنیش پلنومو کچیریلدی. پلنومون ایشینده آدف - نین ولایت، شهر و محلی کیمتله لرینین صدرلری، هم ده فرقه نین مسؤل ایشچیلری اشتراک ائدیردیلر (۲). همین پلنومدا بیرچوخ فدائی باشچیلاری دا وار ایدی (۳).

پلنومدا سیدجعفر پیشه وری ئولکه نین سیاسی وضعیتینی، ارتجاعین هجومو و ۱۴ - نچو دوره ملی شورا مجلسینین تعطیل ائدیلمهسی سببلی حقیقته معروضه ائتمه معروضه ده دئییلیردی: «تزلیکله آذربایجان خلقینین بویوک کنگره سی تشکیل تاپیب، ملت ئوزو سچگی وئریلمهسی فرمانینی وئره جکدیر (۴). پلنوم آذربایجان خلقینین حقوقونون تامین ائدیلمهسی جدی مذاکره ائتدی. پلنومدا چیخیش ائدن مراغه فدائیلرینین باشچیسو میرزا ربیع کبیری دئیمشدی: من آتامین سودونه و ناموسونا آند ایچیرم، آزادلیقمیزی، مختاریتمیزی تامایله تامین ائتمه دیکجه سلاحی یشره قویمایام و بیرقظه قانیم قالانا قدر مبارزه نی دوام ائتدیرم» (۵). پلنومون قرارینین ۵ - نجی ماده سینده ارتجاعین ساحلی هجومونون قارشیمینی آلماق تدبیرلری قید ائدیله رک یازیلیردی: کندلرده قانونسوز اولاراق کندیلر اوزرینه هجوم ائدن زاندارملارین قارشیمی عموم جماعتین قوه سیله آلینسن» (۶). پلنومون قطعنامه سینده قید اولونوردو: «تهران منتظر اولمادان ایالت و ولایت انجمنلری سچکیلرینه باشلانسن (۷). پلنومدا اشتراک ائدن فرقه رهبرلری حاضرکی وضعیتینی نظره آلاق قانون اساسی موجبینجه ایالتی و ولایتی انجمنلرین تزلیکله یارانماسینی و آذر - بایجانین داخلی مختاریتینین تامین ائدیلمهسی کیمی بویوک بیر وظیفه نی ساحلی

- ۱ - س.ج. پیشه وری، خاطرهلری، ۲ - نجی حصه، ص. ۷۶.
- ۲ - «قیزیل صحیفه لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۲۹.
- ۳ - س.ج. پیشه وری، خاطرهلری، ۲ - نجی حصه، ص. ۸.
- ۴ - «قیزیل صحیفه لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۲۹۰.
- ۵ - س.ج. پیشه وری، خاطرهلری، ۲ - نجی حصه، ص. ۹.
- ۶ - «قیزیل صحیفه لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۲۹۲.
- ۷ - «شهریورین اون ایکسی» تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۲۵.

عصیان بولو ایله حیاتا کچیرمک ضرورتینی آلقیشلادیلار (۱).

آرتیق ایندیبه قدر آذربایجانین بوتون شهر و بخشلرینده حاضرلانمیش فدائی دستهلرینه پلنوم عملی ایشه باشلاماق گوستریشی وئردی. پلنومون قرارینین ۲ - نجی ماده سینده دئییلیردی: «فرقه قورولوش دوره سینده خاتمه وئردیگی ایچون ایندی گنیش تبلیغات ایشلرینه باشلابب، خلقی فرقه نین اطرافینا توپلاماق ایچون بویوک ییغینجاقلار، میتینگلر، تشکیل وئره بیلیر» (۲).

و.ای. لنین «ساحلی عصیانا باشلاماق ایچون کتله لرین شعورلو صورتده سلاحا آل اتماسیندان دانیشاراق یازیلیردی: «بیز بوتون سعیرلیمیزی بو جهت، یعنی کتله لر ایچریسینده، عصیان ائتمک مقصدیله ئوز - ئوزونو سلاحلاندیرماق تبلیغاتینا وئرمه لییبک» (۳).

آدفده خلقین ئوز حقوقلارینی یالئیز ئوزو الله ائتمه لی اولوغونو اولاردا باشا سالماق وخلق کنگره سینین موفقیتله چاغیرماق ایچون مرطرفلی فعالیتنه باشلادی. آذربایجانین بوتون بخش و شهرلرینده ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۸ - دن ۲۰ - نه قدر ۱۸۰ - دان آرتیق ازدحاملی خلق میتینگکی، نمایش و ییغینجاقلار تشکیل اولوندو (۴). همین ییغینجاقلار ئوز نماینده لرینی سچیب، خلقین طلب و تکلیفلرینی حیاتا کچیرمک ایچون تبریزه گوندریلر.

آرتیق بو زمان ساحلی فدائی دستهلری گیزلی شرایطن چیخاراق آچیق فعالیتنه باشلامیش. بونون نتیجه سینده آذربایجانین ولایتلریندن سچیلیب تبریزه گوندریلن نماینده لره ارتجاع مانع اولما بیلمه میس و اولارین تهلکه سیزلیگی تامایله فدائیلر طرفیندن قورونموشدور.

ب - ارتجاعین ساحلی قوه لری علیهینه فدائی دستهلرینین فعالیتی و آذربایجان ملی حکومتینین قورولماسیندا اولارین رولو

۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۱۴ - دن باشلایاراق میانه ولایتی، سراب محالی، مرند ولایتی، مراغه ولایتینین اکثریتی، ویلکیچ محالی، عرشه محالی و آذربایجانین بیر چوخ مهم بخشلرینین فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمهسی، زاندارم حصه لرینین ترکسلاح ائدیلمهسی، داخلی ارتجاعین ساحلی دستهلرینین دولت

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۷۹۸.
- ۲ - س.ج. پیشه وری، خاطرهلری، ۲ - نجی حصه، ص. ۱۰.
- ۳ - و.ای. لنین، اثرلری، ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی جلد، ص. ۱۶۹.
- ۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۴۵، نمره ۱۶۵۱.

قوشونوایله بیرلشمه سینین قارشیسینین آیینماسی. ارتجاعین داخلده آجلیق یاراتمان مقصدیله ارزاقین آذربایجاندا چیخاریلماسی و آذربایجاندا اولارین هرچ-سرجلیک یاراتماق نقشه لرینی پوزدو. بونون نتیجه سینده آذربایجانین بوتون بخشلریندن بیغینجاقلار طرفیندن سچیلیمیش ۷۴۴ نفر نماینده تبریزه گلکه اسکان تاپدی.

بئله لیکله ده ۱۹۴۵-نجی ایل نوامبر آیینین ۲۰-۲۱-ده تبریز شهرینده آذربایجان خلقینین ملی کنگره سی آچیلدی (۱).

ملی کنگره حادثه لرین انکشافی ایله علاقه دار ئوزونو مؤسسار قورولتایی اعلان ائتمکله. ۲۹ نفر دن عبارت ملی هیئت سجدی (۲). بو ملی هیئت بیر نوع انقلابی کمیته نی عوض ائدیردی. بئله لیکله ده آذربایجاندا ایکی حاکمیت لیک میدانا گلدی.

خلق کنگره سینین ئوزونو مجلس مؤسسان آدلاندیرماسینین بویوک اهمیتی اولدو. ملی هیئت تر بیر زماندا ملی مجله نماینده لرین سچیلیمه سینین تامین ائتمه لی ایدی. چونکه ئولکه ده باش وئرن حادثه لر و ایران دولتینین مرتجع موقع توتماسی ایله علاقه دار سچیلان ملی هیئت حکومتین یارانماسی ضرورتینی قارشینا قویلدو. اونا گوره ده کنگره ده ملی حکومتین یارادیلما سیندا و بوتون تدبیرلرین کورولمه-سینه آدف-نین رهبرلیگی رسمی صورتده تصدیق ائیلدی (۳).

ملی هیئت آدف-نین رهبرلیگی آلتیندا ملی حکومت تشکیل اولانا قدر مجلس مؤسسانین قرارلارینی حیاتا کچیرمه لی. آذربایجانین ملی مختاریتینین تامین ائیلیمه سی باره سینده معین دولت مقاملاری ایله مذاکره آپارمالی. آذربایجانین هر یئرینده بش گون مدتینه، نوامبرین ۲۵-دن ۳۰-نا قدر ملی مجله آپاریلان سچیکلری باشا چاتدیرمالی و بیرسیرا مهم قرارلاری حیاتا کچیرمه لی ایدی. خصوصیه ملی کنگره نین قراری اساسیندا ملی هیئت ئولکه نین اداره اولونماسی ایشینی و تام امنیت یارانماغی ئوز اوزرینه گوتورموشدو.

آدف-نین رهبرلیگی آلتیندا یارانان مجلس مؤسسان چوخ دوزگون تدبیر و ملی حکومتین یارادیلما سی ایچون آتیلان مهم آددیم ایدی. اونا گوره ده ملی هیئت ساحلی فدائی دسته لرینه رهبرلیگی ئوز الینه آلدی. چونکه آرتیق ایکی حاکمیتلی لیکن لغو اولونماسی حیاتا کچیریلمه لی ایدی. بو مهم مسئله لرین حیاتا کچیریلیمه سینده فدائیلر حل ائدیجی رول اوینامالی ایدی.

و.ای. لنین وقتیه انقلابی اوردونون یارانماسی اهمیتیندن دانیشاراق یازیردی: «انقلابی حکومت، اولجه، انقلابی اوردونون چاریزم الیندن آلدیغی اراخیده، سونرا

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۴۵، نمره ۱۶۵۱.
- ۲ - ینه اورادا، ۱۳۴۵، نمره ۸۹۸.
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۲۵، نمره ۸۹۸.

ایسه بوتون دولت داخلینده خلق کتله لرینه سیاسی رهبرلیک ایچون لازمدیر. انقلابی حکومت، انقلابین مقصدینی تشکیل ائدن سیاسی دکیشیک لیکلره درحال باشلاماق ایچون لازمدیر. خلقین انقلابی ئوزونو-اداره سینین قورماق ایچون، اصل عموم خلق واصل مؤسسان مجلسی جاغیرماق ایچون خلقین اراده سینین دوزگون اداره ائتمکین ئوترو ضروری اولان «آزادلیقلاری» حیاتا کچیرمک ایچون لازمدیر» (۱).

مارکسیزم-لنینیزم نظریه سینده اساسلانان آدف قارشینا قویلدوغو مقصدلری حیاتا کچیرمک ایچون انقلابی ساحلی قوه اولان فدائی دسته لرینی تشکیل ائتمیشدیر. فدائیلر طرفیندن آذربایجانین ولایت، بخشلرینین آزاد ائدیلمه سی گئدیشینی آیری - آیری وئرمک داها مقصد اویفوندور.

میانه ولایتین آزاد ائدیلمه سی، ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبرین ۱۲ - ده گنجه میانه ده غلام دانشیانین رهبرلیگی آلتیندا فدائی باشچیلارینین مشاوره سی اولدو. مشاوره ده میانه شهرینین و اونون اطرافیندا اولان مهم ژاندارم پستلارینین، خصوصیه دمیر یولوندا یئرلشن پولیس منطقه سینین توتولماسی مسئله سی مذاکره ائیلدی. مشاوره نین قراری اساسیندا نوامبرین ۱۴-ده گنجه سحره قدر شهرده اولان بوتون پستلار توتولمالی، شهر اطرافیندا مرتجع فئوداللارین یاشادیغی کندلرده فدائیلر طرفیندن الینمالی ایدی (۲). بو زمان میانه شهرینده ئوز ساحلی اولان یالنیز ۲۵ نفر فدائی وار ایدی. بیرنجی نوبه ده نوامبرین ۱۴ - ده گنجه ساعت ۲ - ده فدائیلر میانه دمیر یولونون پولیس اداره سینین دمیر یول فعه لرینین کمکی ایله اله کچیردیله (۳).

دقته لایقیدیر که، میانه ولایتی، خصوصیه فدائیلرین انقلابی باشلاماسی تاریخی تاریخچیلر طرفیندن مختلف گونلرده وئریلمیشدیر. مثلا، مهدی داودی آذر-بایجاندا ساحلی هجومون باشلانماسینی ۱۹۴۵ - نجی ایل ۱۶ نوامبر تاریخده وئرمیشدیر (۴). پسیان نجفلی ایسه ۱۵ نوامبردا وئرمیشدیر (۵). ائله جه ده سروان کاویانپور گوستریرکه، سراب آلتیندا سونرا، میانه، اهر و باشقا بخشلرده توتولموشدور (۶). لاکن بو تاریخلرین هنج بیرسی دوزگون دگیلدیر. فرقه سندلرینده، خصوصیه میانه ولایتین آزاد ائدیلمه سینین ایلدونومو مناسبتیه آدهمک - نین میانه ولایتی کمیته سینده و فدائی فرمانده لیکینه گوندردیگی تبریک

- ۱ - و.ای. لنین، اثرلری، ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی جلد، ص. ۵۹۶.
- ۲ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا نمره ۲۶، ایش ۱، ص. ۹.
- ۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۲۷، نمره ۱۲۸.
- ۴ - مهدی داودی، گوستریلن اثری، ص. ۴۷.
- ۵ - پسیان نجفلی، گوستریلن اثری، ص. ۲۷.
- ۶ - سروان کاویانپور، «تاریخ عمومی آذربایجان» نثران، ۱۳۴۶، ص. ۲۹۸.

مکتوبودا بونو ثبوت ائدیر. آدفم کسین تبریک مکتوبوندا آذربایجاندا بیرینجی دفعه میانه ولایتین ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۱۴ - ده آزاد ائدیلمه سی قید اولونور (۱).

بئله لیکله ده میانده حرکت و رابطه شبکه لری فدائیلرین اختیارینا کچدی. دمیر یولو آیلنارکن ۳۰ نفردن آرتیق پولیس تسلیم اولماقلا ۳۰ - داندان آرتیق تفنگ، ۵ طپانجه و خیلی گولله فدائیلرین ایینه کچدی. دمیریول پستی آیلنارکن دمیریولو پولیس اداره سینین رئیس معاوینین زنجاندایرلشن ایران قوشون حصه لرینه گوندردیگی تلگرافین مضمونو اله کچدی. تلگرافدا فدائیلرین نوامبرین ۱۴ - ده باش وئره بیلجه ک چیخشلارینین قارشیسینی آلماق ایچون کمک ایسته نیلمیشدی (۲). همین گنجه میانه شهرینده فدائیلر طرفیندن ژاندارم، پولیس وسایره قوشون یئرلشن اداره لر آزاد ائدیلدی. میانده یئرلشن دولت ساحلی قوه لرینین تسلیم اولماسی ایله علاقه دار اله کچن ساحلارین حسابینا ۵۰۰ - سه قدر فدائی ساحلاندی (۳). میانه شهرینده بوتون ساحلی قوه لر آتیشمادان تسلیم اولدولار. بونون سببی آدف - نین میانه کمیته سینین قبا قجادان قوشون ایچری سینده ایش آیارماسی ایدی.

گرمه رودون بویوک فئوداللاریندان اولان سالار مظفرین فدائیلره قارشى ساحلانماسینین قارشیسینی آلماق ایچون فدائیلر اولجه دن اونون ائوینی محاصره یه آلمیشدی لار. بونون نتیجه سینده سالار مظفر تسلیم اوللو و ۲۵ - ه قدر تفنگ فدائیلره تحویل وئردی (۴). لاکن بعضی سئورل نتیجه سینده سالار مظفر میانهدن قاچیب اوغلانلاری یاشایان میانه شهرینین ۲۰ کیلومترلیکینده اولان و چیتاب چایی یاخینلیغیندا یئرلشن چیتاب کندینه گئدی. فدائیلر بو کنده محاصره ائدیپ سالار مظفری و اوغلانلارینین تسلیم اولماغا مجبور ائتدی لار. اونون اوغلو یدالله خان فدائیلره ۶ تفنگ، ۱۰ مین گولله و ۲۵۰ طپانجه گولله سی وئردی.

میانه فدائیلری ترک قصبه سینده ژاندارم پستونون توتولماسینین اهمیتینی گورهرک همین ژاندارم پستونو توتماق ایچون ژاندارملارا گرمه رود خانلاری طرفیندن اولاییله جک کمکی نظره آراق همین یوللاری دا اولجه دن توتوشلار. ترک قصبه سینده اولان ژاندارم پستونو آلا رکن اطراف خانلارین یوللاری توتولوغو ایچون اولار ژاندارملارا کمک ائده بیلمه دیلر. فدائیلر ایله ژاندارملار آراسیندا ۶ ساعت گئدن و وروشما نتیجه سینده فدائیلردن ۴ نفر، ژاندارملاردان ایسه ۱۱ نفر ئولدروللو (۵)

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲۰ - نجی دوره، تبریز، ۱۲۲۵، نمره ۵۱۲ (۲۵۱)
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۲۲۴، نمره ۸۰۵.
- ۳ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۹.
- ۴ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۱۰.
- ۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۲۲۴، نمره ۸۱۱.

و ژاندارملار تسلیم اولدولار.

ترک قصبه سینده ژاندارم پستونون آیلنماسینین بویوک اهمیتی وار ایدی. چونکه گرمه رود خانلارینین مرتجع حصه سی بو قصبه ده یاشایردی. ترک قصبه سینین ژاندارم رئیس ابرار ئوزونون جنایتکارلیغی ایله مشهور ایدی. اونا گورده او، تسلیم اولمادیغی ایچون وروشما زمانی ۱۰ نفر ژاندارم ایله ئوزوده ئولدرولموشدو (۱).

۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبرین ۱۷ - نه قدر میانه شهری و اونون اطراف بخشلری فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلدی. بئله لیکله، میانه نین آزاد ائدیلمه سیله تبریز ایله تهرانی بیرلشدیرن مهم شوسه یولونون و میانه دمیریولونون توتولماسی تهران ایله آذربایجانین علاقه سینین کسيلمه سینه، خصوصیه سدخاءالینین و اسپریالستارین گوستریشی ایله بارانان «خبریه» و دیگر مرتجع تشکیلاتلارین کمکی ایله گرمه رود محالینین مرتجع خانلاری اولان سالار مظفر، میرداودخان، علیقلی خان، خسروخان، مرتضویقلی خان بهبودی وسایره نین ساحلی قوه لرینین آذربایجانین باشقا ولایتلرینده اولان مرتجع لرین ساحلی قوه لرینین بیرلشمه سی امکانی آرادان قالغدی. سراب محالینین آزاد ائدیلمه سی.

سراب فدائیلری داها متشکل و داها یاخشی ساحلانمیشدی لار. اولارین سایدا چوخ ایدی. چونکه سراب فدائیلرینین سیراسیندا ۱۹۴۱ - نجی ایلدن ایران دولت قوشونلارینا و فئوداللارا قارشى ساحلی مبارزه آباران بیرنجه دفعه ساحلی کنده قیاملاریندا اشتراک ائدیپ، اوزون مدت داغلاردا قاچاق یاشایان کندیلرده وار ایدی. عمومیتله سرابدا هله دولت مامورلارینین ترک سلاح ائتمزدن اول ساحلی فدائیلرین سایدا داها آرتیق ایدی.

پسیان نجفقلی سراب فدائیلرینین هجومی باشلاماسینی ۱۹۴۵ - نجی ایل ۱۶ نوامبر تاریخده وئرمیشدی (۲). لاکن بو تاریخ دوزگون وئریلمه میشدی. سراب فدائیلرینین هجومونون ۱۹۴۵ - نجی ایل ۱۵ نوامبر تاریخدن وئریلمه سی داها دوزگون اولار. بورادا آدف - نین تبریک مکتوبوندا وئریلن تاریخ دوزگون حساب ائدیلمه لیدیر. سراب فدائیلری اولجه دن حاضرلانمیش شکلده نوامبرین ۱۴ - ده گنج ساعت ۱ - ده سراب محالینین مهم یئرلرینده و سرابا کمکه گله بیلن یوللارین کچیدی اولان اوقان کنده نین توتولار. هم ده فدائیلر سرابین ۳ کیلومترلیکینده یئرلشن و اردبیل ایله سرابی بیرلشدیرن مهین کنده نین ده توتولار. فدائیلرین حربی قرارگاهی علیقلیخان اوغلوونون عمارتینده یئرلشدی (۳). بو زمان سراب فدائیلرینه

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۲۲۵، نمره ۹۰۵.
- ۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۴۷.
- ۳ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۵۹.

غلامرضا جاویدان رهبر لیک ائدیوردی. اونون معاوضی ایسه مئی صادقی ایدی (۱). همین گون مهین کندینده فدائی باشچیلارینین گیزلی مشاورهسی کچیریلدی. مشاورهده سرابین آلینماسی مسئلهسی مذاکره ائدیله.

سرابدا اولان دولت قوشونو و زاندارم حصه لری بیرلشیب بیر بنایا توپلانماقلا. فدائیلره قارشى آتیش آچماق قرارینا گلدیلر. ۱۹۴۵-نجی ایل ۱۵ نوامبر تاریخده فدائیلر مهین کندیندن حرکت ائدی. هولو کندیندن کچرهک سرابی بیرنجه طرفدن محاصرهیه آلدیلار. او زمان سرابا هجوم ائدن فدائیلرین سایى ۵۰۰ نفره یاخین ایدی (۲). سرابدا بیرلشن شاه قوشونلارینین، پولیس و زاندارملارین سایى ایسه ۲۰۰ نفره قدر ایدی (۳).

آدین سراب محلی کمیته سینین ایران قوشونو ایچری سینده آباردیغی ایش نتیجه سینده قوشون داخلینده اولان کندیلر مسلسل لری خراب ائتمیش و باشقا سرابزلاری دا باشا سالمیشلار که. اولار فدائیلره قارشى سلاح قالدیرماسینلار. بئله لیکله ده ۱۵ نوامبردا گنجه ساعت ۱۲ - ده فدائیلر سرابا هجوم ائتدی که قوشون و پولیس و وروشمادان تسلیم اولدو. لکن زاندارم رئیسى فاطمی نین امریله زاندارملار مقاومت گوستیردی نهایت. زاندارم اداره سی محاصره اولونوب شدتلی آتیشمادان سونرا زاندارملار دا تسلیم اولدولار. بو وروشمادا سرابین اردهان کندیندن اولان قدرت مجیدی آدلی فدائی شهید اولدو (۴). مقاومت گوسترن زاندارملاردان ایسه زاندارم رئیسى فاطمی و بیرنجه نفر زاندارم اولدورولدو (۵). فدائیلرین روحیه سی اولدوقجا یوکسک ایدی. بئله که، قدرت مجیدی ثورلرکن ئوزونون فدائی یولداشلارینا دئمیشدیر: «حیف که، من آزادلیق گونونو گورمه دیم، لکن من امینم خلقیمیز آزاد اولاجاق و سعادت مند یاشایاجاق دیر» (۶).

سرابین آزاد اولماسی نتیجه سینده ۲۰۰ - دن آرتیق سلاح و چوخلو گولله اله کچیریلدی. نتیجه ده فدائیلر ایچون سلاح چاتیشمازلیغی آرادان آپاریلدی. فدائیلرین حربی قرارگاهی ایسه مهین کندیندن سرابا کوچورولدو (۷).

سراب بخشینین فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمه سینین حربی اهمیتی وار ایدی. چونکه بیر طرفدن اردبیل ایله تبریز آراسیندا شوسه یولونون توتولماسی ایله

۱ - ینه اورادا.

۲ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری. ص. ۴۷.

۳ - آدین آرخیوی. پاپکا ۲۶. ایش نمره ۱. ص. ۵۷.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی. ۲ - نجو دوره. ۱۳۴۴. نمره ۱۵۶۵.

۵ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری. ص. ۴۷.

۶ - «آذربایجان» روزنامه سی. ۲ - نجو دوره. ۱۳۴۴-نجو ایل. نمره ۱۵۶۵.

۷ - آدین آرخیوی. پاپکا ۲۶. ایش نمره ۱. ص. ۶۰.

اردبیلده بیرلشن دولت قوشونونون. اردبیل محالیندا اولان مرتجع خانلارین ساحلی قودلری ایله تبریزده اولان قوشون حصه لرینین بیرلشمه سینه امکان وئرلمه دی. دیگر طرفدن میانه فدائیلری ایله سراب فدائیلرینین بیرلشمه سی ایشی گورمه رود محالینین مرتجع خانلارینین یوردچو و قاراداغ خانلاری ایله بیرلشمه سینه ده مانع اولدو. غلامرضا جاویدانین رهبر لیک آلتیندا سراب فدائیلری ۱۷ آذر دن تبریزین محاصره سینده و ۲۱ آذر ده اونون آزاد ائدیلمه سینده تبریز فدائیلرینه یاخیندان کمک ائتدیله.

میان دوآب و مراغه ولایتلرینین آزاد ائدیلمه سی. هله ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۸ - ده مراغه ده فدائی دسته لری یارادیلدیش و اونلارین رهبر لیک میرزا ربیع کبیری به تاپشیریلدیشدی. فدائیلرین حربی قرارگاهی بیرنچی نوبه ده مراغه یاخینلیغیندا اولان خوجامیر کندینده یئرلشمیشدی (۱). مراغه فدائیلری نوامبر آیینین ۱۸ - دن باشلا یاراق بیناب، عجب شیر، فولوکند، شه شه وان و باشقا مهم زاندارم پستلارینین توتوب، زاندارملاری ترک سلاح ائتدیله. مراغه زاندارم رئیسى سروان عابدینی ایسه قادین پالتاری گئییب قاجمیشدی (۲). فدائیلر آذر شهر زاندارم پستونو توتماقلا تبریزه گئدن یوللاری ئوز نظارتلری آلتینا آلدیلار. مراغه فدائیلرینین بو غلبه سی نتیجه سینده مراغه ایله میان دوآب یئرلشن دولت قوشونلارینین علاقه سی کسیدلی. بو پستلارین آلینماسیندا میرزا آقا توحیدی، اصغر نوری، حیدر آقایی، منیر قهرمانین باشچیلیق ائتدی کلمری فدائی دسته لرینین بویوک فداکارلیغی اولموشدور (۳). بو زمان میان دوآب داندان مرتجع لرین هجوم ته لکه سی آرتدی. میانه شهری و گرمه رود محالینین فدائیلر طرفیندن توتولماسی میان دوآب مرتجع لرین قورخویا سالمیشدی. میان دوآب باشلا یاجاق خلق حرکتینین قارشیسینی آلماق ایچون تدبیرلر گورولمکه باشلاندى. بونون ایچون نوامبرین ۱۹ - دا سقر لشکرینین نماینده سی، میان دوآب قند کارخاناسینین رئیسى کوششی، میان دوآب زاندارم رئیسى فرید آذر، پولیس رئیسى اشرفی، میان دوآب یئرلشن قوشونون فرماندهی سرگرد مستشاری، خالصه اداره سی رئیسى هاشمی، مرتجع فئوداللاردان جمشیدخان اسفندیاری، حارمی، سلطان آقا، شیخ آقایی، سلیم خان و مه آباد تاجری میرزا رحمت شافعی کیمی شخصلر ملکه دارلارا قندچندری اکیلمه سی حقیقنده مقاوله نامه باغلاماق برده سی آلتیندا سولوتبه کندینده توپلا شارق مشاوره کچیرمیشلر. مشاوره نین اساس مقصدی آدینین میان دوآب کمیته سینین محاصره یه آلماق و اونون تبریز و مراغه تشکیلاتلارینه علاقه ساخلاماسینا مانع اولماق ایدی. مشاوره ده

۱ - آدین آرخیوی. پاپکا ۲۶. ایش نمره ۲. ص. ۲.

۲ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری. ص. ۱۰۸.

۳ - آدین آرخیوی. پاپکا ۲۶. ایش نمره ۲. ص. ۲.

ایرەلی سورولن برنامهده بیرینجی نوبهده میاندوآب کمیتهسینین عضولرینی ترور ائتمک، انقلابین گوجلو مرکزی اولان و ۵۰۰ ائودن آرتیق آذربایجانلی، ارمنی، کرد یاشایان تقی آبادکندیننی داغیتماق قارشییا قویولموشدو (۱). مرتجعلرین برنامهلری فعال فرقه عضولری واسطهسیله میاندوآب فرقه کمیتهسینه معلوم اولوغو ایچون بوتهلکیه قارشی تدبیرلر گورولمهسی قرار آلیندی. آدف-نین میاندوآب محلی کمیتهسی ایسه تقی آباد کندینه کوچدو (۲).

ائلهجهده بوزمان سقرده یئرلشن لشکرین آذربایجانا هجوم تهلکهسی وارایدی. بونون قارشیسیننی آلماق ایچون میاندوآب ایله سقرده یئرلشن قوشونو بیرلشدیرن و آذربایجان ایله کردستان آراسیندا اولان بوکان و قاراموسالی ژاندارم پستلاری-نین حربی اهمیتی وارایدی. اونا گورهده نوامبرین ۲۲ - ده آرام زادیکیانین رهبرلیک ائتدیگی میاندوآب فدائیلری بیرینجی نوبهده قالاچوق و تقی آباد کندلرینی توتاراق مراغه فدائیلری ایله بیرلشمکه امکان یاراتدیلار (۳). پسیان نجفقلی ادعا ائدییرکه، میاندوآب فدائیلرینین الینده بوزمان گویا ۲۵۰۰ تفنگ و ۷۰ مسلسل وارایدی (۴). بو رقم دوزگون دگیلدیر. چونکه میاندوآبدا فدائیلر حرکاتی باشلایارکن ۵۰۰ - دن آرتیق فدائی اولمامیشدیر. نوامبرین ۲۰ - ده مراغه فدائیلری ایله میاندوآب فدائیلری بیرلکده میاندوآبدا یئرلشن بیرتیپ دولت قوشونونو ترکسلاچ ائتمک ایچون حاضرلیق ایشلری آپاریردیلا. ۸ مائشین فدائی و بیرنجه آتلی دستهسی واسطهسیله فدائیلر بوکان و قاراموسالی ژاندارم پستلارینی توتولار. هم ده شاهین دژومائین بولاغی آلیندیقدان سونرا، مرکزی دولتین میاندوآبداکی قوشونو ایله سقر و بانهده یئرلشن بیر لشکر قوشونون آراسیندا اولان علاقه کسیلدی. بوزمان کردستان دموکرات فرقهسینین تشکیلاتلاری دا مهاباد-بوکان خطی اوزرینده یئرلشن بورهان پستونو ژاندارملاردان آزاد ائتدیلر (۵).

بئله لیکلهده کردستان فدائیلری ایله آذربایجان فدائیلرینین بیرلشمهسینه امکان یاراندی. بو زمان کردستان دموکرات فرقهسی طرفیندن محمد نانوآزاده و محمد مولودیائین باشچیلیغی ائتیندا میاندوآبدا اولان آذربایجان دموکرات فرقهسینین محلی کمیتهسینه ائلچی گلهرهک بیلدیردیلا که، میانوآبین آلینماسی ایشینده کردستان تشکیلاتلاری آذربایجان فدائیلرینه کمک گوسترمک فکرینده دیرلر (۶).

۱ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۷۹۲.

۲ - ینه اورادا.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۳.

۴ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۳.

۵ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۷۹۲.

۶ - ینه اورادا.

مرتجع قوشون فرماندهلرینین فدائیلره مقاومت گوسترمک امری وئرلمهسینه باخما یاراق میاندوآبدا یئرلشن قوشون ایجریسینده آپاریلان تبلیغات نتیجهسینده سرباز و افسرلر فدائیلره قارشی سلاح قالدیرماق ایسته میردیلر (۱).

آدف آذربایجانین بوتون دولت قوشونو یئرلشن منطقه لرینده، قوشون داخلینده بویوک تبلیغات ایشی آپارماسی نتیجهسینده ایرانین قوشون حصه لرینین چوخو فدائیلرین طرفینه کچمیشار و مرتجع قوشون باشچیلارینین تسلیم اولماسینا شرایط یاراتمیشدی. پسیان نجفقلی دولت قوشونونون قاچیب قلدائیلره قوشولماسیننی و اولنلارین فدائیلره سلاح قالدیرماسیننی ایضاح ائدهرک گوسترییرکه، گویا «آذربایجاندا اولان سربازلارین اکثریتی آذربایجانلی اولدوغو، اولنلارین عائلهلری فرقه نین عضوی اولوقلاری ایچون اولنلاری سلاح قالدیرماغا قویما دیلار» (۲). بو فکر دوزگون اولسادا، لاکن اصل حقیقت بودوزکه، ایران قوشونوندا خدمت ائدن سربازلار همین قورولوشا و قوشوندا توره دیلن جنایتلره قارشی نفرتلری آرتدیغی ایچون اولنلار ئوز سلاحلاری ایله برابر فدائی دسته لریشه قوشولوردولار.

فدائیلر میاندوآب قوشونونون تسلیم اولماسیننی طلب ائدیردیلا. دشمن بو طلبی رد ائتدیگی ایچون دسامبر آیینین ۱۲ - ده قلی صیجینین رهبرلیک ائتدیگی سلاحلی فدائی دسته لری قند کارخانهسی طرفیندن آرام زادیکیانین رهبرلیک ائتدیگی فدائی دسته لری ایسه تقی آباد و سولوتبه استقامتینده هجوم ائدیپ بیر قدر ووروشدو قدان سونرا ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۴ - ده ساعت ۸ - ده دشمن تسلیم اولدو (۳). قوشونون فرماندهی سرگرد مستشاری توتولوب مراغه فدائیلرینین حربی قرارگاهی اولان خوجامیر کندینه آپاریلمدی (۴). میانوآبین آزاد ائدیلمهسیله رضائیهده یئرلشن قوشونون سقرده اولان قوشون و افشار خانلاری ایله علاقهسی کسیلدی.

میاندوآب فدائیلری مراغه فدائیلری ایله بیرلیکده آذربایجاننی تامامیله آزاد ائتمک ایچون آدف-نین گوستریشی اساسیندا ساین قلمه و هولاسویا دوغرو دشمنی تعقیب ائدیردیلا. یرلی فئوداللارین کمک ایله ژاندارملار افشارتیکان تهسینه قاچیب، بورادا چهاردولو و افشار خانلارینین سلاحلی دسته لری ایله بیرلشیپ فدائیلرین اوزرینه هجوم حاضرا لاشیردیلا. بئله که، میانوآب ژاندارم رئیس فرید آذرین تابع لیگینده اولان بیر عده ژاندارم ساین قلمه فئودالی یمن لشکرین سلاحلی

۱ - ینه اورادا.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۷۷.

۳ - سروان کاویانپور، «تاریخ عمومی آذربایجان» تهران، ۱۳۴۶، ص. ۲۹۹.

۴ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۷۹۸.

دسته‌لری ایله بیرلشمیشدی. فدائیلر همین قوه‌لره قارشى هجوم ائدهرك اونلاری محمودجوق، ساین قلعه و هولاسونطقه‌لریندن تمیزله‌یه‌رك تیکان تپه استقامتینده ئوز موقعلرینی محکم‌لندیردیلر.

بئله‌لیکله‌ده کردستان طرفدن آذربایجانا اولاجاق هجوم تهلكه‌سینین قارشىسی آلیندی. فدائیلرین همدان سرحدلرینه یاخینلاشماسی خبرینی ائشیدن همدان، ملایر و تیکان تپه منطقه‌لری اهالیسینین اکثریتی فدائی‌باشچیلارینا و آذربایجان ملی‌حکومتینه مکتوبلار گوندریب اونلاری‌دا فدائی سیرالارینا قبول‌ائتمگی و یاشادیق‌لاری شهرلرین آزاد اولونماسینا امکان یارادیلماسینى خواهش ائدیردیلر. اونلار بویوک روح بوسک‌لیگی ایله فدائی دسته‌لرینی قارشىلاماغا حاضرلاشیردیلار.

مخالینین اوچده‌ایکی حصه‌سینی فئودال و زاندارم‌قوه‌لریندن تمیزله‌میشدی. بویئرلر فدائیلرین نظارتی آلتیندا ایدی (۱) «دسامبرین ۵-ده زاندارملار تسلیم‌اولموش، شهرین فرمانداری یحیی‌سالاری حبس‌ائیدلمیشدی (۲). لاکن، هله مراغه شهرینده یئرلشن دولت قوشونو تسلیم‌اولماق ایسته‌میردی. دسامبر آیینین ۸-ده میرزازبیح کبیرینین رهبرلیگی آلتیندا مراغه‌فدائیلرینین بیرحصه‌سی تبریزشهرینین آزادائیدلمه‌سی‌ایچون بوشهرین فدائیلرینه کمک‌گلدی. مراغه فدائیلرینین قان‌حصه‌سی دسامبرین ۱۱-ده آخشام‌نرگس باغچادا یئرلشن بیر تیپ شاه قوشونونو محاصره‌یه آلیب، دورده استقامتده مراغه شهرینه هجوم ائتدیلر. هجوملار نرگس باغچا، ووجوده، پیمهرآباد و چمکان استقامتینده ایدی. قوشون فرماندهی معین آزاددان تسلیم اولماق طلب اولونلوق. قوشون، بوتون شهر و اطراف منطقه‌لرین آلینماسی، رابطه‌خطلرینین کسيلمه‌سی نتیجه‌سینده تسلیم اولماغا مجبور اولدو. لاکن مراغه آلیندیق‌دان سونرا هله‌ده چهاراویماق محالی‌قالیردی. چونکه مراغه مخالینین بویوک فئودالاری اولان کاظمی‌لر، مولتی‌لر، قاسمی‌لر، شجاع لشکر و باشقالاری فدائیلره تابع اولماق ایسته‌میردیلر. بونلار ئوزلرینین آل‌تیلارینى سلاحلاندیریردیلار. مراغه مخالینین زاندارم و ملکه‌دارلاری قاچیب چهاراویماق محالینا توپلانمیشدیلار. اونلاردان صمد افتخاری، اشرفخان، جمشیدخان اسفندیاری، یمین‌لشکر، میان‌وآب خانلاریندان یزدانیلر و باشقالارینى گوسپترمک اولار. لاکن، مراغه مخالینین اکثر منطقه‌لری و مراغه شهرینین فدائیلر طرفیندن آزادائیدلمه‌سی، مرتجع فئودالارین دولت قوشونو ایله بیرلشیب فدائیلر اوزرینه هجوم ائتمه‌سی قورخوسو موقتی اولاراق ارادان قالدیریا‌میشدی.

مراغه شهرینین آزاد ائیدلمه‌سینی مؤلفلر مختلف تاریخلرله وئرمیشلر. مثلا،

۱ - آدف‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۳، ص. ۱.

۲ - پسیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۸.

پسیان نجف‌قلی مراغه شهرینین آزادائیدلمه‌سینی نوامبرین ۲۴-ده یازمیشدیر (۱). حربی وزیرلیک طرفیندن یازیلان کتابدا ایسه اودسامبر آیینین ۲-ده قیدائیدلمیشدیر (۲). لاکن آدف‌نین سندلرینده و بولداشلارین خاطره‌سینده بو شهرین آزاد ائیدلمه‌سی تاریخی ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۱-ده گوستریلیر. بوتون مراغه ایله علاقدار حادثه‌لر ده ۱۱ دسامبر تاریخینین دوزگون اولماسینی تصدیق ائدیر.

قید ائتمک لازمدیرکه، مراغه‌نین بعضی بخشلری، او جمله‌دن عجیشیر و باشقالاری هله نوامبر آیینین ۱۸ - ده آلینمیشدیر. مراغه و اونون بخشلرینین آزاد اولماسی اوغروندا کی، ووروشمالاردا فدائی باشچیسی یدالله ارجمندی، شهاب آذلی بیرفدائی ئولموش، مشهدی محمود آذلی باشقا بیر فدائی ایسه یارالانمیشدی (۳). فدائیلرین عملیاتی قارشىسیندا زاندارم و پولیس قوه‌لرینین ضعیف حرکت ائتمه‌سینی تصور ائتمک بویوک سهو اولاردی. عکسینه، تهران حکومتی اونلاری قیزغین فعالیتده، بیرلشمگه و «سون نضه قدر ئوز بورجلارینى برینه یتیرمگه» چاغیریردی. الله اولان بوتون سندلر مرکزی حکومتین بو یولدا بویوک جهد گوستره دیگینی ثبوت ائدیر و گله‌جکده دولت آرخیولریندن الله ائیدیلن سندلر بومسئله‌نی داها آرتیق ایشیق‌لانديراجاقدیر. آذربایجاندا فدائیلرین هجومو ایله علاقه‌دار ایران زاندارم‌سینین باش فرماندهی سرتیب ضرابی، پولیس قوه‌لرینین رئیس سرتیب خسروپناه تلگراف واسطه‌سینه آذربایجانین زاندارم رئیس سرهنگ همایونی‌یه و پولیس رئیس سرهنگ پاسارپورا نوامبر آیینین ۱۶-دا لازمی گوستریشلر وئرمکله، ئوز قوه‌لری ایله آذربایجاندا یئرلشن قوشونون فرماندهی سرتیب درخشانی‌یه تابع اولوب، اونون بوتون گوستریش‌لرینی حیاتا کچیرمه‌لرینی بیلدیرمیشلر (۴). ائله‌جده نوامبرین ۱۶-دا ایرانین باش حربی قرارگاهینین رئیس سرلشگر ارفعیان اضاسی ایله بوتون آذربایجاندا اولان قوشون باشچیلارینا بئله بیر تلگراف گوندریلیمیشدیر: «سون امر سیزه گئنه قدر بوتون تبریز، رضائیه، اردبیل وسایر نقطه‌لرده اولان قوشون، زاندارم، پولیس دسته‌لری سون نضه قدر بوتون دولت اداره‌لرینی، تلغن، زاندارم و قوشون بنالارینى مدافعه ائتمکله آذربایجاندا باشلانان انقلابین قارشىسینی آلمایدیلر» (۵). بئله بیر شرایطده آذربایجان فدائیلرینین فداکارلیقى داها دا آرتمالی و دشمنین ئوز قوه‌سینی سغربریلیکه آلماسینا امکان

۱ - پسیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۸.

۲ - وزارت جنگ ستادارتش، «ازسوم شهریور ۱۳۲۰ تا بیستم اسفند ماه ۱۳۲۵» جلد یکم.

۳ - آدف‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۵۵.

۴ - پسیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۲۹.

۵ - ینه اورادا.

وئریلمه‌سالی ایدی.

ویلیکیج، مشکین مه‌ماللاری و اردبیل ولایتینین آزاد ائدیلمه‌سی. آذربایجانین ان بویوک ولایتلریندن اولان اردبیلین آزاد اولونمانین ستراتژی اهمیتی وار ایدی. اولو اردبیل ولایتی، مشکین و ویلیکیج محاللاریندا هر جور ساخالانیش آمیندن چوخ قوشون، ژاندارم و پولیس قوه‌لری وار ایدی (۱). دیگر طرفدن اردبیل ولایتینه تابع اولان شاهسون، یوردجو، پولادلی و سایر منطقه‌لرین مرتجع خانلارینین ئوزلری ده ساحلی قوه‌لر ساخالایردی و دولت بونلارا هر جور کمک ائدیردی. خصوصیه، ۱۹۴۵ - نجی ایله آذربایجاندا باشلانان انقلابی مبارزه‌یه قارشلی گیلان و آستارا سرحدچی قوشونلارینین فرماندهی سرهنگ علی‌ظهیرنیا واسطه‌سیله باش قرارگاه رئیس سرلشکر ارفع شاهسون خانلارینین ساحلا تامین ائدیردی. انقلابی حرکاتا قارشلی طالش خانلاری ایله شاهسون خانلارینین بیرلشمه‌سینی تشکیل ائتمک ایچون سرهنگ علی‌ظهیرنیا مشکینه یئرلشن قوشون فرماندهلیگی ائلبیکی سروان ادیب امینی ایله گیزلی مکتوبلاشیردی. پسیان نجفلی قید ائدی: «ایران دولتی گوزله‌ییردی که، فدائیلره قارشلی ایرانین ساحلی قوشونو ایله ژاندارم و خانلارین قوه‌لری بیرلشه‌جکدیر. لاکن تا‌عسف که، بو جور اولمادی. همین قوه‌لر خصوصیه اردبیلده بیرلشه بیلمه‌دیله» (۲).

تهران دولتینین همین نقشه‌لری اله کچیریلیمیش گیزلی مکتوبلار واسطه‌سیله آدف رهبرلیگینه معلوم اولموشدو. اردبیل و ویلیکیج محاللاریندا بو تهلهکنین قارشیسینی آلماق ایچون نوامبرین ۱۸-ده بیر چوخ مهم ژاندارم پستلاری توتولماقلا ژاندارم قوه‌لری ایله قوشونون بیرلشمه‌سینه امکان وئریلمه‌میشدی (۳). نوامبرین ۱۹-دا فدائیلر اردبیلده اولان بانکی، تلگرافخانانی و سایر یئرلری تونموش، اردبیل شهرینی محاصره‌یه آلیب و بو شهرده اولان ساحلی قوه‌لرین باشقا یئرلرده اولان حربی و انضباطی قوه‌لرله بیرلشمه‌سینه مانع اولموشلار (۴). نوامبرین ۱۸-ده سحر ساعت ۳-ده عرشه محالینین ۸۰ نفر فدائی، دسته‌سی اسماعیل‌زاده علی حسینین باشچیلیغی آلتیندا ره‌زه‌یده یئرلشن ژاندارم پستونو ترک‌سلاح ائتدی. ژاندارم رئیس باشدا اولماقلا ۱۷ نفر ژاندارم تسلیم اولدو و اونلارین بوتون ساحلاری فدائیلرین ایینه کچدی (۵). ره‌زه‌ی پستونون آیینمسی نمین و طالش خانلاری ایله گرمی و شاهسون خانلارینین بیرلشمه‌سینین قارشیسینی

- ۱ - آدف‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۱۷.
- ۲ - پسیان نجف‌لی، گوستریان اثری، ص. ۷۱.
- ۳ - ینه اورادا، ص. ۴۹.
- ۴ - ینه اورادا، ص. ۴۹.
- ۵ - آدف‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۲۹.

آلدی. نوامبرین ۱۸-ده قوجابنگلی علیخانین اطرافیندا اولان ساحلی فدائیلر ان مهم حربی اهمیتی اولان قلعه‌برزند پستونو توتماقلا اردبیلده گئشن یوللار فدائیلرین نظارتی آلتیندا کچدی. بیرینجی نوبه‌ده بورانی توتماقدان اساس مقصد مشکینه یئرلشن دولت قوشونونون نقشه‌سینی بوزماق ایدی. بوزمان قوشون فرماندهی ادیب امینین مکتوبو فدائیلرین ایینه کچمیشدی. همین مکتوبدا ادیب امینین موغاندا اولان بوتون ژاندارم و قوشون حصه‌لری ایله بیرلشیب قلعه‌برزنده گلمه‌سی و سونرا اردبیلده یئرلشن دولت قوشونو ایله بیرلشه‌جکی معلوم اولموشدو (۱). لاکن فدائیلر ره‌زه‌ی و قلعه‌برزند پستلارینی توتماقلا مشکین و شاهسون طایفالاری ایله اردبیل و نمینده یئرلشن دولت قوه‌لرینین علاقه ساخالانینا مانع اولموشلار.

ائله‌جه‌ده فرضی دهقانین باشچیلیغی ایله ۵۰۰ نفره قدر ویلیکیج محالینین فدائیلری نوامبرین ۱۸ - ده نمینی توتموشدولار (۲). ویلیکیج فدائیلرینین حربی قرارگاهی نمین ۲ کیلومترلیگینده یئرلشن داشکن کندینده ایدی. همین گجه فدائی باشچیلارینین مشاوره‌سی کچیریلیمیشدی. مشاوره‌ده نمین و اونون اطراف کندلرینین توتولماسی قرارا آیینمیشدی. همین قرارا اساسا فدائیلر گجه‌ایکن بیرنجه استقامتده حرکت ائتمیش، بیرینجی نوبه‌ده رابطه خطلرینی کسب و سحر ساعت ۴-ده قدر نمین بوتون اداره‌لرینی محاصره‌یه آلمیشدیلار. ژاندارملارلا بیرنجه ساعت توقوشمادان سونرا نهایت، اونلار تسلیم اولموش و نمین تمایله فدائیلرین ایینه کچمیشدی (۳).

آدف‌نین آستارا محلی کمیته‌سی مک‌دان آلدیغی گوستریشه اساسا نوامبر آیینین اورتالاریندا آستارا و اونون اطراف کندلرینی ژاندارم، هابئله مرتجع خانلاردان تمیرلمه‌لی ایدی (۴). آستارانین بویوک حربی اهمیتی وار ایدی. بوشورین آیینمسی ایله دولت قوشونلارینین گیلاندان آذربایجانا هجوم ائتمک تهلهکه‌سی آرادان قالدیریلماقلاقی. بونون ایچون اطراف کندلردن و شهر داخلیندن فدائی دسته‌لری حاضرلانمالی ایدی. اونلار ئوز قرارگاهلارینی آستارانین ۳ کیلومترلیگینده اولان «رزدارلیق» آدلانان مشه‌لیکده یئرلشدیریب و بورادان آستارایا هجوم ائتمه‌لی ایدیلر. بو زمان ویلیکیج فدائیلری ده آستارانین آزاد ائدیلمه‌سی ایچون کمکه گلیمیشدیلر. هر ایکی منطقه‌نین بیرلشمیش فدائی دسته‌لری نوامبر آیینین ۲۷-ده سحر ساعت ۴ - ده آستارانی توتماغا موفق اولدولار و ژاندارم رئیس سیدعلی صفوی قادین پالتاریندا قاچارکن توتولدو. ائله‌جه ده سرحدچی قوشونلارین فرماندهی

- ۱ - آدف‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۲.
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۹۶۵، نمره ۱۵۹۰.
- ۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۹۵۸، نمره ۱۱۰۶.
- ۴ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۶.

سرهنگ علی ظفرینیا دا حبسه آئیندی (۱). همین گنج علی ظفرینین کوستریسی اسامیندا آستارایا گلیمیش طالش و آستارا خانلاری زرغام، رشیدخان و محمدخان دا حبس ائیدیلدیلر (۲). آستارا و اونون اطراف کندلرینین آزاد اولونماسیله کیلان طرفدن تهران حکومتی نین کنگی ایله ساحلانیب آذربایجان اوزرینه هجوم ائتمگه حاضرلاشان قوه لرین قارشیمی آئیندی.

نوامبر آیینین ۱۸-ده شاهمار صمدینین باشچیلیغی آلتیندا یوردجو فدائیلری نیر قصبه سینده یئرلشن ژاندارم پستونون و مرتجع نصراله خانین ساحلی دسته لرینین ترک سلاح ائدیلمه سی ایچون لازمی تدبیرلر کوردولر. فدائیلرین قرارگاهی نیر ایله اردبیل آراسیندا اولان وهله زاقات کندینده یئرلشدیریلدی. بو تدبیر شوشه یولونا یاخین اولماق، اردبیل و دورسون خوجا فدائیلری ایله علاقه ساغلاماق ایچون الویریشلی ایدی. نوامبر آیینین ۱۸-ده سحر ساعت ۱-ده فدائیلر هجوم ائدیپ ژاندارم پستونو آلدیلار، ژاندارملار ایسه ترک سلاح ائدیلدیلر (۳).

بو زمان بوتون یوردجو خانلاری نصراله خان یاشایان آغچای کندینده توپلا- شمیشدیلار و اونلارین فدائیلر اوزرینه هجوم ائتمک تفلکسه سی وار ایدی. اونا گوره ده یوردجو و دورسون خوجا فدائیلرین بیرلشمیش دستهلری نوامبرین ۱۹-دا گنجه آغچای کندینی محاصره ه آلدیلار. لاکن بعضی سهولر نتیجه سینده خانلارین ساحلی دستهلری بوندان خبردار اولوب فدائیلر ایله خانلار آراسیندا آتیشما باشلانمیشدی. گنجه سحره قدر شاخ تادا قالیمیش فدائیلر ایله خانلار آراسیندا گئئن آتیشما نتیجه سینده ۴ نفر فدائی کولورولموشدو. کولن فدائیلر، وهله زاقارت کندیندن نورویاشا، ویرسه کندیندن حسین آقا خزان، نیردن صالح و کیوه کندیندن بیر نفر ایمیش، هم ده بیرنجه نفر فدائی یارانمیشدی (۴). لاکن سراب و اردبیل فدائیلرینین یوردجو فدائیلرینه کمک ائتمه سی نتیجه سینده یوردجو خانلاری قاچمیش و اونلاردان رضاقلی خان، ابراهیم خان، قهرمان خان، رشیدسلطان و باشقالاری تهرانا گئدیپ فدائیلره قارشى حاضرلانمیش ساحلی دستهلرده اشتراك ائتمیشلر.

هله نوامبر آیینین ۲۰ - دن اردبیل شهری فدائیلر طرفیندن ۴ استقامتده محاصره ه آئینمیشدی. شیخ کل خوران، ابراهیم آباد، داشکسن و ملاباشی کندلری فدائیلرین قرارگاهی یئرلشن کندلر ایدی. اردبیل محاصره ه آیلنارکن بوتون تلفون خطلری کسیدیلگی ایچون تهران دولتی بورادا یئرلشن حربی قوه لره رادیو

واسطه سیله مقاومت کوسترمک امری وئیریدی (۱). بو زمان تهران دولتی نین اردبیلده یئرلشن ۹۰ - نجو هنگی کهنه قلعه آدلی بنادا یئرلشمیشدی.

مترقی سرباز و افسرلرین فدائیلر طرفینه کچمه سیندن قورخان قوشون باشچیلاری قوشونون شهر ایله علاقه سیندی کسمیشدیلر. هم ده دسامبرین ۲ - ده اردبیل پادگانینین فرماندهی سرهنگ ظریف اردبیل ژاندارم و پولیس رئیس لرینه بیلدیرمیشدی که اونلاردا قوشون ایله بیرلشیب فدائیلره مقاومت کوسترمه لیدرلر (۲). بو ایشتن خبر توتان فدائی دستهلری دسامبرین ۳ - ده اردبیل ژاندارم و پولیس اداره سینده هجوم ائدیپ اونلاری ترک سلاح ائتدیلر (۳). بئله لیکله ده اردبیل شهری و اونون بوتون دولت اداره لری فدائیلرین نظارتی آلتینا کچدی. لاکن پادگان، هله ده تسلیم اولماق ایسته میردی.

بئله بیر شرایطه مشکین شهرده یئرلشن قوشونون و ژاندارم حسه لرینین، شاهسوه خانلارینین ساحلی قوه لری ایله بیرلشیب اردبیله هجوم ائتمک و بوراداکى پادگانلا بیرلشمک قورخوسو آرتیردی. اونا گوره ده آدسنین اردبیل ولایتی کمیته - سینین صلاحتی ایله آیری-آیری شخصلر کونوللی اولاراق ئوزلرینین ۱۸ ماشینی نی فدائیلرین اختیارینا وئردیلر. فدائیلرین بیر حصه سی اردبیلی محاصره ده ساغلاماقلا برابر دیگر حصه سی همین ماشینلارلا مشکین شهرینی آزاد ائتمکدن ئوتری اورابا کوندریلدی. مشکین شهر اوزرینه هجوم ائتن فدائیلره اردبیل فدائیلرینین فرماندهی محمد یوند و آدسنین مرکزی کمیته سی طرفیندن تحکیم ائدیلمیش محسن میلانین (حسن زاده محمود آدی ایله)، قاضی اسداللهی و باشقالاری رهبرلیک ائدیردیلر (۴).

مشکین شهر اوزرینه هجوم ائتمک ایچون بیرنجه دایاناجاق منطقه سی یارادیلمیشدی. همین منطقه لردن بیرنجیسی سوه رین کندی، ایکینجیسی ایسه فاخر اوار کندی ایدی. بو کندلرین فدائیلری سایجا جوخ، هم ده مشکین بوتون یوللارینا بلد اولان آدمالار ایدیلر. فدائی دستهلری نوامبرین ۲۷ - ده اردبیلدن گلیب سوه رین کندینده توپلاشدیلار. ائله جه ده بوزمان عزیز کامران، اسماعیل ذبیحی، شیخ بولاد و باشقالارینین باشچیلیغی آلتیندا مشکین فدائیلری ده حاضرلیق ایشلری گورموشدولر. اونلارین بیر حصه سی دولت قوشونلارینا کمک گله بیله جک شاهسوه خانلارینین یوللارینی توتموش، دیگر حصه سی ایسه مشکین شهره هجوم ائتمه لی ایدیلر. بوزمان مشکین ژاندارملاری قورخودان ئوزیستلارینی بوراخیب مشکین شهره

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نحو دوره، ۱۲۲۵، نمره ۹۰۵.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۷۱.

۳ - بینه اورادا.

۴ - بینه اورادا، ص. ۸۷.

۱ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۵۱.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نحو دوره، ۱۲۲۴، نمره ۷۹۶.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۴۹.

۴ - آدسنین آرخوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۱، ص. ۵۲.

توپلانمیشدیلار. ائلهجهده اهر گروهانی مشکینه گئدیپ، اوراداکي دولت قوشونی ایله بیرلشمیشدی (۱).

بئلهلیکله، قوشون، ژاندارم و پولیس قوه‌لری مشکین شهره توپلاشیپ، فدائیلره قارشى سنگربندلیک ائتمیشلر (۲). بوندان علاوه مشکین حالینین ائلیکی‌سی سروان ادیب امینی شامسئوه‌ن خانلارینین قیامینی قالدیرماغا چالیشیردی (۳). سروان کاویانپور مشکینده اولان قوشونون سایینی قسدا آزالدراق ۹۰ نفر وئربشیدیر (۴). لاکن بو زمان مشکینین ئوزونده ساخلانان قوشوندان علاوه یالنیز ۱۲۰ نفر قاراداغدان بورایا سرباز گوندیرلمیشدی.

نوامبر آیینین ۲۷ - ده فدائیلره قارشى مقاومت گوسترمک ایچون سروان ادیب امینی و مشکین شهر گروهانی‌نین فرماندهی مدوقمین تکلیفی ایله مشکین شهرین بخشدارى اربابینین ائوینده اداره، قوشون، ژاندارم و پولیس رئیس‌لرینین اشتراکی ایله مشاوره کچیریلدی. مشاورهده اساس مسئله فدائیلره مقاومت گوسترمک و اردیبله اولان قوشون ایله علاقه یاراتماق (۵). عکس تقدیرده ایسه قاراداغ بولو ایله تیریزده یئرلشن دولت قوشونو ایله بیرلشمک مسئلهسی مذاکره ائیلدی (۶). لاکن فدائیلرین هجومو اونلارین بوتون نقشه‌لرینی پوزدو. ادیب امینی‌نین مشکینین ژاندارم رئیسى اردیبله وئردیگی مکتوبدا یازیلیردی: «من امر ائدیرم که، قوشون و ژاندارم حصه‌لری سون نضه قدر ووروشسونلار» (۷).

فدائیلرین حربی قرارگاهی فاخراوار کندینده یئرلشیردی. بیرلشمیش اردیبل و مشکین فدائیلری نوامبر آیینین ۲۸ - ده سحر ساعت آده شهره هجوم ائتدیلر. اولجه مشکین فدائیلری طرفیندن شهرین رابطه خطاری کسيلمیشدی. قوشون و ژاندارم حصه‌لری هله ده تسلیم اولماق ایسته‌سیردیلر. فدائی‌لرله قوشون آراسیندا آتیشما اولدو.

آتیشما زمانی ۷ نفر فدائی اوجمله‌دن سومه‌رین کندیندن اوروجعلی، مطلب و سزراب و لاری کندیندن آلاهوردی و مشدایمیش شهید اولدو و ۱۷ نفر ایسه

- ۱ - آدغ‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۱۸.
- ۲ - ینه اورادا، ص. ۱۹.
- ۳ - پسیان نجفقلی گوستریلن اثر، ص. ۸۶.
- ۴ - سروان کاویانپور، گوستریلن اثر، ص. ۲۹۸.
- ۵ - آدغ‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۲۰.
- ۶ - ینه اورادا، ص. ۲۰.
- ۷ - ینه اورادا.

یارالاندی (۱). تاشککه، ئوان و یارالانان فدائیلرین هامیسینین آدلارینی ئوگرنمک ایچون هله‌لیک هئچ بیر سند بوخدور.

نهایت، نوامبرین ۲۹ - دا گوندوز مشکین شهرین قوشون، ژاندارم و پولیس قوه‌لری تسلیم اولدولار. ۵۰۰ - دن چوخ تفنگ، دورد عدد آغیر مسلسل، ۱۰ عدد یونگول مسلسل، ۱۰ جعبه گولله و باشقا حربی لوازمات فدائیلرین اختیارینا کچدی (۲). مشکین قوشونونون تسلیم اولماسینا تأثیر گوسترمکه قوشون افسری یدالله شه‌وستون دا مثبت رولو قید ائدیلمه‌لیدیر.

ایرانین حربی وزیرلیگی طرفیندن نشر ائیلیمیش کتابدا همین آدم‌لارا برائت قازاندیرماق مقصدیله اونلارین ئولوم تاریخلری گری چکیلرک یازیلیمشیدیر که، اونلار گویا ۱۹۴۶ - نجی ایل ژانویه آییندا ئولورولموشلر (۳). حالبوکی مشکین شهر و اونون کندلری ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱ - نه قدر آزاد ائدیلمیشدی. قید ائتمک لازمدیر که، معین دولت مامورلارینین آذربایجانین بعضی یئرلرینده ئولمه‌لرینه سبب اونلارین فدائیلره کسگین مقاومت گوسترمه‌لری، بویوک قیرغینلارا یول وئرمه‌لری اولموشدور. عکس تقدیرده دولت مامورلارینا نه‌اینگه توخونولمامیش، حتی معاشلاری بئله اونلارا وئریلمیشدی.

هله نوامبر آیینین ۲۷ - ده بیله‌سووار کندیلریندن بیردسته‌سی هجوم ائدیپ بیله‌سووارین سرحدجی ژاندارم پستونو توتوب ژاندارملارین هامیسینین سلاحینی آلمیش و بونولا دا اکبر جوشن‌پوشون و میرزه کیشی مجردی‌نین باشچیلیغی آئیندا ۴۸ نفرلیک فدائی دسته‌سی یاراتمیشدیلار (۴).

همین فدائی‌دسته‌سی گئرمینین آزاد ائدیلمه‌سینده اردیبل و مشکین فدائیلرینه یاخیندان کمک ائتمیشدیر. گئرمیده یئرلشن بیر گروهان قوشونا شیخی یحیی باشچیلیق ائدیردی.

آدغ‌نین اردیبل ولایتی کمیته‌سی و فدائی باشچیلارینین سعیی نتیجه‌سینده شیخینین فدائیلره آتش آچماماق امری وئرمه‌سی تشکیل ائدیلدی. همده گئیکلی طایفاسینین باشچیسى حاتم‌خان، طالش میکائیللی طایفاسینین باشچیسى فرض‌اله‌خان، عیسی‌لو طایفاسینین باشچیسى امیراحلان بکین قارداشی رستم‌خان و باشقالارینین فدائیلر طرفینه کچمه‌لری نتیجه‌سینده باشقا شامسئوه‌ن خانلارینین سلاحا ال آتماغا امک‌انلاری اولمادی. بئله‌لیکله‌ده دسامبر آیینین ۵ - ده گرمی آتیشما اولمادان

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، نمره ۱۵۹۰.
- ۲ - آدغ‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۲۰.
- ۳ - وزارت جنگ ستاد ارتش: «از سوم شهریور ۱۳۲۰ تا بیستم اسفند ماه ۱۳۲۵»، جلد یکم.
- ۴ - آدغ‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۵۰.

فدائیلر طرفیندن توتولدو (۱).

مشکین و گرمینین فدائیلر واسطه سبله آزاد ائدیلمه سی مؤلفلر طرفیندن مختلف تاریخلرده وئریلمیشدیر. مثلا، حربی وزیرلیک طرفیندن یازیلان اثرده مشکین شهرین فدائیلر طرفیندن توتولماسی تاریخی نوامبرین ۲۹-دا وئریلدی (۲). پسین نجفقلی ایسه بونو دسامبرین ۹-دا قید ائدی (۳). اونون یازدیغی بوتاریخ دوزگون دگیلدیر. مشکین شهرین آزاد ائدیلمه سی تاریخی گری چکمکن اونون مقصدی تهران دولتی طرفیندن تشکیل ائدیلمیش شاهسوه خانلارینین مشکین قوشونلارینین اردبیل قوشونو ایله بیرلشه بیلمه مه لرینه برائت قازاندیرماق، فدائیلرین فداکارلیغینی وغفلتا هجوم ائدیپ مرتجعلرین نقشه لرینی بوزماغی نی پرده له مکدیر. لکن بوتون فرقه سندلرینه نوامبرین ۲۹-دا مشکین شهرین و دسامبرین ۵-ده گرمینین آزاد ائدیلمه سی قید اولونماقلا پساین وئردیکی تاریخ رد اولونور.

مشکین شهر و گرمینین آزاد ائدیلمه سیندن سونرا مرتجع خانلارین سلاحا ال آخالارینا امکان وئریلمه دی. بوندان سونرا حتی بیرنجه شاهسوه خانلاری فدائیلره کمک ائتمه لرینی ده آدف-نین مرکزی کمیته سیندن خواهش ائتدیلر. آدف-نین قراری اساسیندا بیرنجه شاهسوه طایفا باشچیلاری ئوز سلاخلاری ایله فدائی سیرالارینا داخل اولوب معین درجه ده فعالیت گوستردیلر. مثلا قوجابئیگی علیخان، اجیرلی نصرتخان آدف طرفیندن فدائی باشچیسی تعیین ائدیلمکله، گوستردیکلری فعالیت گوره ملی حکومت یارانانلار سونرا حربی درجه لر آلمانا نائل اولدولار (۴).

مرند، سلماس، خوی و ماکو محالارینین آزاد ائدیلمه سی، مرند ولایتینده فدائی دستلری هله ۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتر آیینین ایکینجی یاریسیندا میرکالم اعلمین باشچیلیغی آلتیندا یارانمیشدی. مرند فدائی دستلری دمیبول فعله لرینین حاسینا قوتلی ایدی. مرند ولایتینین آزاد ائدیلمه سینین حربی اهمیتینی نظره آلان حربی کمیته جلفا، علمدار و مرند فدائیلرینین اوپراتیو تاکتیکی معین ائتمیشدی (۵). نوامبر آیینین ۱۸ - دن باشلا یاراق. مرند فدائیلری بوتون مرندین اطراف و اوندانم پستلارینی توتوموشدو. بوتون مرتجعلر و ژاندارملار قاچیب مرند شهرینده کلانتری بناسینا توپلاشیپ، بنانین اطرافینی سنگربندلیک ائتمیشدیلر. مرند

ژاندارم رئیس ذوالفقاری مرتجعلری ئوز اطرافینا توپلایب مقاومت گوسترمک ایسته ییدی. بو زمان ۷۰۰-ه قدر مرند، جلفا و علمدار فدائیلری مرندی محاصره یه آلمیش و مرند اهالیسی ایسه میتینگ تشکیل ائدورک ژاندارملارین تساهم اولماسینی طلب ائدیردیلر (۱).

مرند فدائیلرینین سایی باشقا ولایتلره نسبتا چوخ ایدی. مرند کندیلری چوخدان بری سلاخلانمیش و بیرنجه دفعه کندلی قیاملاریندا اشتراک ائتمیشدیلر. فدائیلرین و زحمتکشلرین تضحیقی آلتیندا مرند ژاندارم اداره سی آز آتیشمادان و ۲ نفر تلفات وئردیکدن سونرا دسامبر آیینین ۲ - ده تسلیم اولماغا مجبور اولدو. همین گون مرندین پولیس اداره سی ده ترک سلاخ ائدیلدی (۲). دئمک اولارکه، مرند ولایتی تقریباً آتیشما اولمادان فدائیلرین ایله کچدی.

مرند ولایتینین آزاد ائدیلمه سینین حربی اهمیتی وار ایدی. اولاً ارومیه دن تبریزه گئدن یول توتولماقلا، زنگنه نین باشچیلیق ائتدیگی ارومیه پادگانین تبریز قوشونو ایله بیرلشمه سینه مانع اولدو. هم ده مرندین آزاد اولماسی ایله قاباقدا دئدیگیمیز کیمی قاراداغ خانلارینین تبریزه هجوم ائتمک تهله کسه سی آزادان قالدیریلدی. بوندان سونرا مرند فدائیلریندن ۴۰۰ نفر ارومیه نین، تبریزین و قاراداغین آزاد ائدیلمه سینده همین ولایتلرین فدائیلرینه کمک گوندریلدیلر. بو کمک لیکده مرند فدائیلرینین بویوک فداکارلیقلاری اولموشدو (۳).

دسامبر آیینین ۲ - ده اولجهدن احمدبرادران آهنگری، آرسن شاختیان و نیاز جمفرپورون باشچیلیغی ایله یارانمیش ۶۰۰ نفره قدر سلماس فدائیلری سلماس محالینین بوتون کندلرینی ژاندارم قوه لریندن آزاد ائتدیلر. لکن همین پستلاردان قاچان ژاندارملار گلیب سلماس شهرینه توپلانمیشلار. سلماسین ژاندارم رئیس جمهری تسلیم اولماق ایسته میردی. نهایت، دسامبر آیینین ۳-ده سلماس ژاندارم و پولیس قوه لری تسلیم اولماغا مجبور ائدیلدی و اونلارین بوتون سلاخلاری فدائیلرین حربی قرارگاهینا تحویل وئریلدی (۴). بوندان علاوه دولتین سلماسدایرلشن بیریپ سوار قوشونو دا تسلیم اولدو (۵). سلماس محالی مرند و خوی ایله ارومیه ولایتینین آراسیندا یئرلشدیکی ایچون ارومیه ده اولان دولت قوشونونون تبریز قوشونو ایله علاقه ساخلانماسینین قارشیمی آلتندی. ارومیه اوزرینه هجوم ائتمک ایچون حاضرلاشان مرند فدائیلرینی ارزاق و سایرله ایله تامین ائتمکی، همچین

۱ - ینه اورادا.

۲ - وزارت جنگ ستاد ارتش. «ازسوه شمیریور ۱۳۲۰ تا بیستم ماه اسفند ۱۳۲۵» - جلد یکم.

۳ - پسین نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۸۶.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، نمره ۱۵۹۰.

۵ - ینه اورادا، نمره ۶۹.

۱ - آدف-نین آرخوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۱، ص. ۱۰.

۲ - ینه اورادا.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا، ایش نمره ۳، ص. ۱۹.

۵ - ابوالحسن عمیدی نوری، «آذربایجان دموکرات» تهران ۱۳۲۵، ص. ۳۴.

ارومیه اوزرینه هجوم ائدن مرند فدائیلرینین یولدا اولان بوتون تهلکه سیزلیکینین قورونماسینی دا سلماس فدائیلری نوز اوزرلرینه کوتوردولر.

دسامبر آیینین اوللرینده نوراله خان یکانینین حسین نوری نین (زوولون) و عبدالحسین احمدینین باشچیلیقی یله خوی فدائیلری و جمشید سهرابی داداش زاده و باشقالارینین باشچیلیقی آلتیندا ماکو فدائیلری ژاندارم، پولیس و قوشون قوه لرینی ترک سلاح ائتدیلر (۱). ایران دولتی خوی و ماکودا بیر گردان ژاندارم ساخالاییری که بو دا ۶۰۰ نفره قدر سلاحلی قوه دن عبارت ایدی (۲). بوندان علاوه خوی شهری پولیس اداره سینین ده ۱۰۰ نفره قدر سلاحلی دسته سی وار ایدی (۳). بوتون بو قوه لر خوی و ماکو فدائیلری طرفیندن ترک سلاح اولوندو و اونلارین ساحلاری فدائیلرین الینه کچدی. همین ساحلارلا ساحلانان خوی و ماکو فدائیلری ارومیه نین آزاد ائدیلمه سینده مهم رول اوینادیلار.

قاراداغ ولایتینین آزاد ائدیلمه سی. هله نوقتدن بیر نجه آی قاباقدان باشلایاراق قاراداغ ولایتینده کندلیلر ملکه دار و ژاندارملارین ظلمونه قارشلی سلاحلی مبارزه آپاریش و بیر چوخ یئرلرده ژاندارم و خانلاری ترک سلاح ائتمیشدیلر. مثلا. بوستان محالینین شاهسوار کندینین ملکه داری احمدخانین ظلموندن جانا گامیش کندلیلر ۱۹۴۵-نجی ایلین اوکتنبر آییندا وئرگی وئرملکن امتناع ائدیر و ژاندارملارا قارشلی مقاومت گوتتره رک اونلارین ساحلارینی آلب نوزلرینی حبس ائتمیشلر (۴). قاراداغ ولایتینین کندیلری هله چوخدان ساحلانمیشدیلار.

نوامبر آیینین آخرلاریندا شرق طرفیندن مشکین شهر و بيله سووارین، غرب طرفدن مرند و جنوبدان سراپین آزاد ائدیلمه سی و بونولا بیرلیکده اهر پادگانلی سرپازلارینین اردبیله گنده رکن مشکین شهرده فدائیلر طرفیندن ترک سلاح اولونماسی، قاراداغ ولایتینین آزاد ائدیلمه سینین آسلاشدیرمیشدی. ایران دولتی نوامبر آیینین اورتالاریندا سرهنگ دوم هاشم امین باشدا اولماقلا بیر مقدار سلاح و بیر دسته ژاندارم اهره گوندرمیشدی. لاکن بو تدبیر نتیجه وئرمدی. چونکه نوامبر آیینین آخرلاریندا فدائیلرین تضيیقی آلتیندا قاراداغین اکثر محالاریندان ژاندارملار قاچیب اهر شهرینده توپلاشمیشدیلار. اونلار شهرین کناریندا شیخ شهاب الدین مقبره سینده یئرلشیب، بنانین اطرافینی سنگر بندلیک ائتمیشدیلر (۵).

قاراداغ ژاندارم رئیس سران نظام الدین و قوشون فرماندهی شهاب امینین ایسته دیلر (۱). لاکن اهر دن ۲ کیلومتر کناردا فدائیلر طرفیندن محاصره به آلینب، قاراجا و شیرک کندلرینده آز ووروشمادان سونرا تسلیم اولدولار (۲). ۱۸۵ تفنگ، ۲۸ والتر طپانجه، ۴م کلس، ۲ مارکالی مسلسل، ۸ مندوز کولله، بیر موتوسیکل و باشقا حربی لوازمات فدائیلرین الینه کچدی (۳).

۱۸ محاللان عبارت اولان قاراداغ ولایتینده تقریباً ۲۰ - به قدر فدائی دسته سی وار ایدی و فدائیلرین سایى تقریباً ۵۰۰ نفر دن عبارت ایدی (۴).

قید ائتمک لازمدیر که، قاراداغ فدائیلرینه حکومت یارانانا قدر اساساً آدغ نین قاراداغ ولایتی کمیته سینین صدی عبدالصمد عمرانی رهبرلیک ائتمیشدیر. قاراداغ فدائیلرینین سرالاریندا قاراداغدا یاشایان ارمنیلردن ۲۰ نفر فدائی و ۳ نفر فدائی باشچیسى وار ایدی. بونلارین قاراداغین آزاد ائدیلمه سینده باشقا فدائیلرله بیرلیکده گورکملی فعالیتلری اولموشدور (۵). کلیرین آزاد ائدیلمه سینده فدائیلره باشچیلیق ائدن مارتیروسیان سرکیس و باشقالارینی نمونه گوتترمک اولار. دسامبر آیینین ۱۲-نه قدر قاراداغ ولایتینین مرکزی اولان اهر شهری و بیر چوخ محالار فدائیلرین نظارتی آلتیندا ایدی. لاکن هله ده کلیر و بیرنجه باشقا محالار آزاد ائدیلمه میشدی.

زنجانین و خمسه ولایتینین آزاد ائدیلمه سی. ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۲۶-دا زنجان فدائیلری زنجان فرقه تشکیلاتینین رهبرلیگی ایله دمیرویول پولیس اداره سینین توتوب اونلاری ترک سلاح ائتدیلر. اونلار ژاندارم رئیسینی و شهر مدعی العمومی شاهرخینی حبس ائتدیلر. ائله جه ده همین گون زنجاندا یئرلشن بیر گروهان ژاندارمدا ترک سلاح ائدیلدی. ژاندارم اداره سینین اختیاریندا اولان یوک ماشینلاری، چوخلو سلاح و سایر حربی لوازمات فدائیلرین الینه کچدی (۶). لاکن بو زمان زنجانین شوربانی اداره سی تسلیم اولماق ایسته میردی. بیرنجه ساعت آتیشمادان سونرا، خمسه ولایتینین قیدار محالیندان اولان غلام حسینخان اوسانلو نوزونون ۸۰ نفر سلاحلی دسته سیله فدائیلره کمک کلدی. بونون نتیجه سینده شوربانی اداره سی تسلیم اولماغا مجبور

- ۱ - آدغ - نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۲۶.
- ۲ - آذربایجان سسرر علملر آکادیمیسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۲۷.
- ۳ - ینه اورادا.
- ۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، ۱۳۲۵، نمره ۹۰۵.
- ۵ - آدغ-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۶.
- ۶ - ینه اورادا، ص. ۲۱.
- ۷ - ینه اورادا، ص. ۲۴.

- ۱ - آدغ - نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۲۶.
- ۲ - آذربایجان سسرر علملر آکادیمیسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۲۷.
- ۳ - ینه اورادا.
- ۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، ۱۳۲۵ - نجی ایل، نمره ۹۰۲.
- ۵ - آدغ-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۶.

اولدو. شوربانی رئیس قاجارکن فدائیلر طرفیندن توتولوب حبس ائدیلدی. هم ده بو زمان زنجانین فرمانداری فهیمی ده فدائیلرین حربی قرارگاهینین گوستریشی اساسیندا حبسه آئیندی (۱).

۱۹۴۵ - نجی ایل ۲۶ نوامبردا زنجان شهری و دمیر یولو توتولماقلا، زنجان فدائی تشکیلاتی محکم لندی. اونون باشچیلیغی ایسه زنجان دمیریول دپوسونون مکانیکی، ائلهجه ده کارگرلر و زحمتکشلرین بیرلشمیش همکارلار اتقافی خمه ولایتی شوراسینین مدری یونس عزیزاده، سونرا ایسه ایران قوشونوندان قاجیب آذربایجانا گلیمیش سرهنگ علی بوائییه تاپشیریلدی. قید ائتمک لازم دیرکه، اگر بوتون آذربایجانین شهرلریندن اول اونون اطراف بخشلری آزاد ائدیلمیشدیرسه، لکن خمه ولایتینین محاللا ریندان اول زنجان شهری و اونون دمیریولو ایستگاهی آزاد ائدیلدی. چونکه زنجان و اونون دمیریولونون بیرینجی نوبه ده آزاد ائدیلمه سینین بویوک اهمیتی وار ایدی. زنجانین دمیر و شوسه یوللاری نی توتماقلا، تهران دولتیین آذربایجانا هجومونون قارشیمی آلتیر، تهران ایله زنجان آراسیندا رابطه خطلری کسلیردی. زنجان شهرینین قایا قجادان آزاد ائدیلمه سینین بیرسببیه خمه ولایتینده فدائی دستلرینین متشکل حالا سالینماسینا اولجه دن لازمی حاضرلیق اینی گورولمه سه سی ایدی. اونا گورده یالنیز میانه محالی فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمه کدن سونرا زنجان فعله لری هجوم ائدیپ دمیریول پولیس اداره سینتی، ژاندارم و نظمییه اداره لرینی توتماغا، ژاندارملاری و پولیس نفرلرینی ترک صلاح ائتمکه باشلادیلار.

آدف-نین خمه ولایتی کمیته سی ساحلی فعله لری متشکل لشدیرمک ایچون تدبیرلر گوردو. زنجاندا اولان پولیس و ژاندارملار ترک صلاح ائدیلمیش صلاحاتیمیش ۲۰۰ نفره قدر فعله دن عبارت فدائی دسته سی یاراندی. هم ده قیدار محالینین خانلاریندان اولان غلامحسین خان اوسانلونون ۸۰ نفرلیک ساحلی دسته سی ده زنجان فدائی دسته سیله بیرلشدی (۲).

زنجان فدائیلری بیرنجه کون ایچریسینده خمه ولایتینده اولان ابهرود، سلطانیه، خرمدره، هیدج، زنجانرود و باشقا بخشلری آزاد ائدیلمیش. لکن زنجانین محمودخان ذوالفقاری کیمی ان بویوک قودالی شهردن قاجاراق نوز مالکانه لرینی ایلنده ساغلامیش و باشقا مرتجع قودالاری دا نوز اطرافینا بیغمیشدی. اولار فدائیلره قارشیمی خمه ولایتینین زنجانرود و گروس محاللا ریندا ساحلی قوه لر تشکیل ائتمیشدیلمر. ذوالفقارینین ساحلی دسته لرینه ایران دولتی هر جور کمک ائدیردی (۲).

ذوالفقارینین قولور دسته لری باشینا توپلایا بیلمه سینه و فدائیلره قارشیمی مبارزه آپارماسینا امکان یارادان اساس سبیلردن آشاغیدا کیلاری گوسترمک اولار:

خمسه ولایتینده، خصوصیه ذوالفقارینین کندلرینده حرب توده ایرائین و سونرالار ایسه آدف - نین کندیلر آراسیندا ضعیف ایش آپارماسی، دیگر طرفین ذوالفقاری و اونون قارداشلاری ساحلی قوه توپلاماغا باشلایارکن کردستان و افشار خانلاری اولان خان باباخان اورپادی، عزت بیگ اورپادی، فتح اله خان اورپادی، علییارخان سعیدی، خمسه خرقان خانلاریندان محمدحسنخان امیرافشار، هدایت اله یمینی، یدالله بیگدلی اسلحه دارباشی، نصرالله مقدم، یمین لشکر، جمشیدخان اسفندیاری و باشقالارینین اونا کمک ائتمه سی اولموشدور (۱).

تاریخی «۲۱ آذر» (۱۲ دسامبر ۱۹۴۵) گونونه قدر میانه سراب، مراغه محالی، میاندوآبین بیر سیرا مهم بخشلری، مرند، خوی، ماکو، سلماس، آستارا، نمین، مشکین محاللاری، اردبیل ولایتینین بوتون منطقه لری (پادگان تسلیم اولمامیشدی) زنجان و اونون بیرنجه بخشی، قارداغ (کلیر و بیرنجه خانلار یاشایان محاللاردان باشقا) بوتون ولایتلر، خصوصیه تبریز اطراف یئرلر، بستان آباد، سردرود، باسمیج، خسرو شاه، اوسکو، صوفیان و سایر فدائیلرین نظارتی آلتینا کچمیشدی. یالنیز ارومیه ده سرهنگ زنگنه و قاراداغدا عبدالله خان، صمدخان و باشقالاری هله ده تسلیم اولماق ایسته میدیلر. بئله لیکله ده آذربایجانین مرکزی اولان تبریز شهرینین آزاد ائدیلمه سی ایچون کفایت قدر قوه حاضر لانیلمیشدی.

ایرائین باش حربی قرارگاه رئیس ایکینجی دفعه دسامبر آیینین ۴ - ده رادیو ایله آذربایجاندا اولان قوشون باشچیلارینا فدائیلره قارشیمی جدی مقاومت گوسترمک و آتش آچماق امری وئرمیشدی (۲). بونونلا علاقه دار دسامبرین ۴ - ده تبریزده یئرلشن دولت قوشونون فرماندهی سرتیب درخشان شهرده حربی وضعیت اعلان ائدیپ، بیروجوخ یئرلرده سنگریندلیک ائتدی، هم ده بیر عده مرتجع افسرلری شخصی پالتاردا ساحلانیدیریب شهره بوراخدی (۳). بونونلا او، شهرده اغتشاش سالیب، امنیتین پوزولماسی گناهینی آدف-نین اوزرینه آتماق ایسته ییردی. آذربایجان استانداری مرتضی قلیخان بیاتماکو حاکم السلطاندا بوتون فدائی دستلرینین تبریزدن چیخماسی تکلیغینی ایره لی سورموشدو (۴). بئله لیکله ده تهران حکومتی آذربایجاندا وطنداش محاربه سی توره تمک ایسته ییردی. پوزغونلوق یاراتماق مقصدیه پادگان فرمانده لیکینین امریه دولت قوشونونون

۱ - ینه اورادا، ص. ۱۶۸.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، ۱۲۲۴ نمره ۷۹۸.

۳ - «قوزیل صحیفه لر»، تبریز، ۱۲۲۵، ص. ۳۹۲.

۴ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۶۸.

۱ - آدف-نین آرخیوی، پاکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۵.

۲ - ینه اورادا.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۵۰.

سربازلاری طرفیندن تبریزده کچیریلن میتینگ اشتراکچیلارینا آتش آچیلدی و نتیجهده بیرنفر ئولدو و ۱۱ نفر بارالاندی (۱). لاکن داها گئج ایدی و بئله جنایتلر آذربایجاندا ارتجاعا کمک ائده بیلمزدی. بو زمانا قدر آذربایجانین اساس یئرلری فدائیلر طرفیندن توتولموش و دولت قوشونونون پوزوجولوق یاراتماسینا هئج بیر امکان قالمامیشدی. بئله بیر شرایطده آذربایجان خلقینین قارشیسیندا دوران وظیفه، تبریز شهرینین آزاد ائدیلمهسی و نهایت ملی حکومتین یارادیلماسی ایدی. اونا گوره ده تبریز، اوسکو، سرده رود، مرند، میانه، سراب و مراغه فدائیلری طرفیندن تبریز شهری اوزوک قاشی کیمی محاصره بیه آلبندی.

تبریزین آزاد ائدیلمهسی. هله ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین تقریباً ۲۰ - ده بدالله کلاتری، سیادی و طهماسبینین باشچیلیقی آلتیندا اوسکو محالینین ۳۰ نفره قدر فدائیسو اوسکو محالینی، صمصام خان نعمت آبادینین باشچیلیقی آلتیندا باسمیچ محالینین ۱۰۰ نفر آتلی فدائیسو باسمیچی، نوامبرین ۲۱ - ده اسماعیل پیشنازینین و میرابوالفضل هاشمینین باشچیلیقی آلتیندا سرده رود محالینین ۳۰۰ نفره قدر فدائیسو سرده رود، نوامبرین ۲۲ - ده محمدحسینخانین باشچیلیقی آلتیندا اولان فدائیلر بستان آبادی، میرخلیلین باشچیلیقی آلتیندا صوفیان فدائیلری صوفیانی آزاد ائتمیشلر. خسرو شاه و شبستر محالاریدا دئمک اولارکه، تقریباً نوامبرین ۲۴ - نه قدر فدائیلر طرفیندن توتولوب بورادا اولان ژاندارم و پولیس قوه لری ترک سلاح ائدیلمیشدیر (۲).

ائله جهده تبریز شهرینین داخلینده دئمک اولارکه، فدائیلر دستلری و اونلارین باشچیلاری طرفیندن حاضرانمیش نقشه اوزره، محله لرین هاسینین توتولماسی، هانسی دسته نین هارانی اله کچیرمهسی و نجه هجوم ائتمهسی مسئلهسی اولجه دن نظرده توتولموشدو. قید ائتمک لازمدیر که، تبریز فدائیلری سیراسیندا فعله لر بویوک چوخلوق تشکیل ائدیردیلر.

آدف-نین ۱۹۴۵ - نجی ایلین دسامبر آییندا سرباز و افسرلره خطابا نشر ائتدیردیکی راجعنامه سیله تانیس اولان سرباز بالتاری گئمییش کندیلر و مترقی افسرلر قوشون باشچیلاری طرفیندن وئرین امرلره تابع اولماییب ئوز سلاحلاری ایله قاچیب فدائی دستلرینه قوشولوردولار. بئله بیر شرایطده قوشون باشچیلاری سلاحا ال آتماغا جرئت ائده بیلمیردیلر. دشمن ایسه شهرده آجلیق و هرج و مرجلیک یاراتماغا چالیشیردی. بونا گوره ده بانکدا اولان دولت پولونو، هابئله آیری - آیری شخصلرین بانکا قویدوغو پوللاری چکیب تهرانا آپاریردی. بو دا چوخ منفی نتیجه لر وئره بیلردی. اونا گوره ده آدف تبریز شهرینین آزاد ائدیلمهسی ایثینی سرعتلندیرمه لی

۱ - «قزیل صحیفه لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۳۹۲.

۲ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۷.

ایدی. بو زمان تبریز فدائیلرینین حربی عملیاتینا شخسا س. ج. پیشه ورینین ئوزو رهبرلیک ائدیردی؛ هم ده مراغه فدائیلرینین باشچیسو کیری و میانه فدائیلرینین باشچیسو غلام دانشیان و باشقا فدائی باشچیلاری دا تبریزین آلتیناسیندا اشتراک ائتمک ایچون تبریزه چاغیریلمشیدیلار. دسامبر آیینین ۱۱ - ده تبریز اوزرینه هجوم نقشهسی تام حاضر وضعیتده ایدی. همین گون گنجه تبریزین یاخینلیغیندا یئرلشن لاله کندینده تبریزین آزاد ائدیلمه سینه رهبرلیک ائدن فدائی باشچیلارینین مشاوره سی اولدو. مشاوره ده اساس مسئله شهرین آلتیناسی، خصوصیه بورادا یئرلشن قوشونو ترک سلاح ائتمک ایچون نقشه معینلشدیریلدی (۱).

آدف قان توکولمه دن تبریزین آزاد ائدیلمه سینه سعی ائدیردی. لاکن تبریزده اولان دولت قوشونو تسلیم اولماق ایسته میردی. اونا گوره ده بیر چوخ تدبیرلردن استفاده ائدیلدی. ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبرین ۱۱ - ده سینحقر پیشه ورینین رهبرلیگی ایله حکومتین ایالتی بناسیندا شهر روحانیلری، تاجرلر و کارخانه صاحب لرینین اشتراکیله معیله ت اچلاسی کچیریلدی. همین اجلاسدا دولت قوشونونون فرماندهی سرتیب درخشانی دا دعوت ائدیلدی (۲). مشاوره ده پیشه وری آذربایجان خلقینین مقصدلرینی تام آیدینلاشدیردیقدان سونرا قان توکولمه دن تبریزده کی دولت قوشونو حصه لرینین تسلیم اولماق سرتیب درخشانین طلب ائتدی. درخشانی اول بونا راضیلیق وئرمه دی. پیشه وری ایسه اونا دئدی: «مسئولیت سیزین اوزرینیزده قایلر. فدائیلر سربازلار یئرلشن بنانی نه یین بهاسینا اولورسا اولسون توتاقلار» (۳).

بو زمان تبریز قوشونونون حربی قرارگاه رئیسو سرهنگ وره رام قوشونو مقاومت گوسترمکه چاغیریر و شهرده اغتشاش یاراتماق نقشه سینین حاضرلاییردی. لاکن فدائیلر دسامبر آیینین ۱۲ - ده سحر تئزدن ژاندارم و پولیس اداره سینین محاصره ائتیلر (۴). همین اداره لرین آلتیناسی ملی مجلسین بیرینچی اجلاسی طرفیندن غلام دانشیان ایله میررحیم ولائییه تاپشیریلیمیشدی. ائله همین گون اونلارین باشچیلیقی ایله ژاندارم و پولیس اداره لری قید - شرط سیز تسلیم اولدو و فدائیلر شهرین بوتون امنیتینی ئوز اللرینه آلدیلار (۵).

آدف - نین رهبرلیگی آلتیندا قوشوندا اولان مترقی افسرلر واسطه سیله قوشون ایچریسینده خلقله همراي اولماق ایچون بویوک تبلیغاتی ایشلر آپاریلیردی.

۱ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۸.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۰ - دسامبر، نمره ۷۹۹.

۳ - ینه اورادا.

۴ - سروان کاویانپور، گوستریلن اثری، ص. ۲۹۹.

۵ - «شهریورین اون ایکیسو»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۱۱۵.

تبریز فوشونونون فرماندهی مقاومت گوسترمه مک ایچون تهراندان باش قرارگاهین راضیلق وئرمه سینی گوزله پیردی. تبریز فوشونونون تسلیم اولماسینا دولت فوشونونون باش قرارگاه رئیس سرلشکر ارفع اولجه راضیلق وئرمه میشدی. لاکن، سرتیب درخشانی ایکینجی دفعه تلگراف گوندره رک بیلدیرمیشدی که، آرتیق دوام کنیرمک ممکن دگیل. تلگرافدان سونرا شورامجلسی ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲ - ده باش وزیر و حربی وزیرین اشتراکیله اجلاس کچیرمیشدی. سرلشکر ارفع مجلسده کچیریلن مذاکره نین نتیجه سینی تبریزه آشاغیداکی مضموندا بیلدیرمیشدی: «ملی شورا مجلسی، باش وزیر و حربی وزیرین اشتراکیله کچیریلن اجلاس قرارا کلدی که، آذربایجان حرکاتینی تانیمیر و اونو مشروطه قانونی علیینه اولان بیر حرکت حساب ائدیر. اگر دوغرودان دا مقاومت گوسترمک ممکن دگیلسه، مجلسین قرارینی افسرلرله بیریکنده مذاکره ائدین. تسلیم اولماق لازمدیرسا، همین اجلاسین قراری اساسیندا تسلیم اولون، ئوزوز و افسرلر ایسه تهرانا گلین» (۱). بو جواب دسامبرین ۱۲ - ده آخشام درخشانییه جاتدی. همین تلگرافین کلمه سینی بیلن آدف فوشونون فوری اولراق تسلیم اولماسینی درخشانیلن طلب ائتدی.

آذربایجان مؤسان مجلسینین قراری اساسیندا ملی مجلسه سچکیلر کچیریلیمیش و بئله لیکله بوتون آذربایجان ولایتلریندن ۱۰۱ نفر نماینده ملی مجلسده اشتراک ائتمدلی ایدیلر (۲). لاکن بعضی نماینده لرین شرایطه کوره یئرلرده قالماسی ضروری اولدوغوندان یالئیز ۷۵ نفر نماینده کلیب تبریزده حاضر اولموشدو (۲). ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲ - ده ملی مجلس ایسه باشلادی. بئله لیکله ده مؤسان مجلسین ملی هیئتئ ئوز وظیفه سینه خاتمه وئردی. ملی مجلس گونده لیگی مذاکره ائتدیکن سونرا، دموکراتیک دولت تشکیل ائتمگی، هابئله کابینه عضولرینین ملی مجلسه معرفلیک اولونماسینی سیدجمقر پیشه ورییه تاپشیردی (۴). سونرا مجلسین ریاست هیئتئ سچیلدی. ریاست هیئتینین صدری میرزاعلی شیبستری، معاونلری رفیعی، صادق پادگان و حسن جودت، کاتبلر ایسه محمد عظیم و میررحیم ولائی، ریاست هیئتینین عضولری دیلمقانی، مرادعلی تیموری و اصغر دیبائیان یولداشلار اولدو (۵).

پیشه ورینین اون ایکی نفردن عبارت ایره لی سوردوگو ملی حکومتین ترکیبی سونراکی اجلاسدا مجلسین تصدیقینه یتیریلدی. هم ده ملی حکومتین ۲۰ ماده دن

۱ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۹۵.

۲ - ا. قلییف، گوستریلن اثری، ص. ۷۶.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۷۸.

۴ - ینه اورادا.

۵ - ینه اورادا.

عبارت ایش برنامه سی مجلس نماینده لری طرفینن مذاکره اولونوب بویوک روح بو کسکنیکی ایله تصدیق اولوندو (۱).

آذربایجان ملی حکومتی عموم خلق حرکاتینین محصولو ایدی. وای. لنین عموم خلق حرکاتینی خارا کتیرزه ائده ره ک اونا بئله تعریف وئرمیشدیر: «عموم خلق حرکاتی او حرکاتدیر که، بوتون ئولکه نین اوبژکتیو احتیاجلارینی افاده ائده ره ئوز آغیر ضربه لرینی ئولکه نین انکشافینا مانع اولان اساس دشمن قوه لرینه وورور. عموم خلق حرکاتی او حرکاتدیر که، اهالینین بویوک چوخلوغو ئوز رغبتی ایله اونا یاردیم ائدیر (۲).

آذربایجاندا ملی حرکاتین حاضرلانماسیندا و اونون غلبه سینه کنیش خلق کتله لری یاخیندان اشتراک ائدیگی ایچون او خلق حرکاتی ایدی. همین حرکاتین غلبه سی نتیجه سینه یارانان ملی حکومت ایسه ملی دموکراتیک خلق حکومتی ایدی. ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبرین ۱۲ - ده آذربایجان ملی حکومتی یارانادی.

آذربایجان ملی مجلسی ئوز ایشینی دوام ائتدیردیگی حالدا، تبریز پادگانئ تسلیم اولموردی. ملی مجلسین بیرینجی اجلاسیندان سونرا باش وزیر پیشه وری درخشانی ایله آپاردیقی دانیشمقدان بیر نتیجه آلمادیقی ایچون ملی مجلسین ایکینجی اجلاسیندا حادثه نی اولوغو کمی نماینده لرین نظرنه چاتدیردی و مسئله نی سلاح گوجو ایله حل ائتمک ضرورتینی ایره لی سوروب، نماینده لرین بو باره ده فکرلرینی سوروشدو (۳). همین سؤالا جواب اولراق بوتون نماینده لر آياغا قالخیب «هامیمین ملی حکومتیمیزین بایراغی آلتیندا سلاح کوتوروب دو گوشمه یه حاضریق» دئدیلر (۴). بئله لیکله بوتون نماینده لر اجلاسی ترک ائدیپ سلاح کوتورمک ایچون آدف - نین مرکزی کمیته سینه گئتدیلر. اونلارین سلاحا ساریلمالاری ملی مجلسین فدائی مجلسی اولدوغونو بیرداها ثبوت ائدیردی (۵). بیرجوخ فدائی باشچیلاری، او جمله دن میرزاربیع کبیری، غلام دانشیان، قلی صیحی، محمدامین آزادوطن، نوراله خان یکانی، میرکاظم اعلم، ینداله کلاتتری و باشقالاری ملی مجلسده نماینده صفتیله اشتراک ائدیردیلر (۶).

ملی مجلسین طلبی قارشیسیندا پادگانین رفتاری مسئله سی حربی مشاوره ده مذاکره ائدیلمدیکده افسرلردن یالئیز ایکی نفری ایران فوشونونون مقاومت

۱ - ینه اورادا.

۲ - و. ای. لنین اثرلری، ۱۸ - نجی جلد، ص. ۵۰۶ - ۵۰۷.

۳ - «شهریورین اون ایکیسی» تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۱۱۴.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۱۵.

۵ - ینه اورادا، ص. ۱۱۵.

۶ - ینه اورادا.

گوسترمه‌سی طرفداری ایدیلر. یئرده قالان افسرلرین هامیسی تسلیم اولماق طرفداری اولولار (۱). هله وقتيله بو حقه «رهبر» روزنامه‌سی ئوزونون دسامبر آیینین ۱۸ - ده کی نمره‌سینده آذربایجان لشکرینین فرماندهی درخشانینین بیاناتینی درج ائتمیشدی. بیاناتدا درخشانینین «فرمان» روزنامه‌سینین مدیری ایله مصاحبه‌سی درج ائدیلمیشدی. او، بیلدیرمیشدی: «لشکرین افسرلری ئوز مشاوره‌لرینده بیر سله آذربایجان ملی حکومتینه تابع اولماغی طلب ائتمیشلر» (۲).

نهایت دسامبر آیینین ۱۲ - ده ساعت ۲۰.۳۰ دقیقه تبریز پادگانینین فرماندهی سرتیب درخشانی مقاومت گوسترمکن امتناع ائتمک حقیقته آذربایجانین ملی حکومتی ایله مقاله امضاء ائتدی. مقاله‌یه اساسا تبریز پادگانینین بوتون سلاح و تجهیزاتینی آذربایجان ملی حکومتینه تحویل وئردی. همین مقاله‌یه اساسا آذربایجان ملی حکومتی دولت افسرلرینه و اونلارین املاکارلارینا توخونماغی. اونلارین ایستهدیکلری یئره گئتمه‌لرینه شرایط یاراتماغی، معاشرلارینی ئوده‌سه‌گی، آذربایجان خلق قوشونلاری ترکیبینه قالیب خدمت ائتمک ایسته‌ینلری ایسه ایله ناسین ائتمکی عهده‌سینه گوتوردو (۳). تبریزده یئرلشن ایران قوشونونون باشچیلارینه آپاریلان دانیشیق‌لار زمانی آدف‌نین گوستریشی ایله غلامرضا الهامی، میرقاسم چشم‌آذر، میرایوب شکیبا، عباسعلی پنه‌ای و باشقالاری قوشون رهبرلریله علاقه ساخلابیر. قوشونون تسلیم اولماسی ایچون آدف‌نین تکلیفلرینی اونلارا چاتدیریردیبار. خصوصیه دانیشیق‌لارین گئدیشی زمانی ارتجاعی دایره‌لر طرفیندن اغتشاش توره‌دیلمه‌سی و هئچ‌بیر سوءتفاهمین عمله گلمه‌سینه یول وئرمه‌سکی نظرده توتوردولار (۴).

اولجه‌دن آدف‌نین گوستریشی و فدائی باشچیلارینین برنامه‌سی اساسیندا تبریز و اونون اطراف محالاری، سرده‌رود، اوسکو، باسچی، صوفیان، شستر، بستان‌آباد، خسروشاه و باشقالارینی، همده تبریز فدائیلرینه کمک گلن مرند، سراب، میانه، مراغه فدائیاری بویوک انتظاملا بیرنجه استقامتده دسامبر آیینین ۱۳ - ده سحر تزدن شهره داخل اولولار. بونولادا تبریز تامامیه آذربایجان ملی حکومتینین اختیارینا کچدی. تبریز اهالیسی فدائیلری ان یوکسک محبتله قارشیلادی. فدائیلرین نظام-انتظامی و یوکسک سیاسی - معنوی سیماسی تبریز لیلرین ستایشینه سبب اولموشدو. بو باره‌ده تکجه بونو قید ائتمک کفایتدیر که، اونلارین شهر اهالیسینه ائتدیکلری مهربانلیق

۱ - پسیان نجف‌قلی، گوستریان اثری، ص. ۹۶.

۲ - «وطن یولوندا» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۹۴۶، نمره ۱۵۱.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲-نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۰.

۴ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۸.

و گوستردیکلری صمیمیت حقیقته ایکی گون عرضینده «آذربایجان» روزنامه‌سینه یوزلرله تشکر مکتوبو داخل اولموشدو (۱).

آذربایجان خلقی و اونون ایکیدفائیلری آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیکی آلتیندا مرتجع قوه‌لر اوزه‌رینده غلبه‌نی تاسین ائتدی، ملی حکومت یاراندی و دموکراتیک تدبیرلر حیاتا کچیریلمگه باشلاندی.

و. ای. لنین دموکراتیک حکومت ایچون اونون سیاسی بایراغی کیمی قیمتلندیریلن آلتی ماده‌لیک وظیفه: «۱- عموم خلق مجلس موسساتی، ۲- خلقین سلاخانلارینا - سی، ۳ - سیاسی آزادلیق، ۴ - مظلوم خلقلره و تام حقوقلی اولمایان خلقلره تام آزادلیق، ۵ - سگیز ساعتلیک ایش گونو و ۶ - انقلابی کئندلی کیمته‌لری یارادیلماسینی» (۲) ایره‌لی سورموشدور. دموکراتیک انقلابین وظیفه‌لری اولان بو ماده‌لری ملی حکومت ئوز برنامه‌سینده ایره‌لی سورموش. اونون درحال حیاتا کچیریلمه‌سینی ده قارشیسینا مقصد قویموشو.

ملی حکومتین یارانماسی ایله بیر آیدان آرتیق آذربایجاندا حکم سورن ایکی حاکمیتلی لیکه سون قویوللو. آذربایجانا استاندار گوندیریلن مرتضی قلیخان بیات ایسه آذربایجانلی ترک ائدیپ گئتمگه مجبور اولدو (۳). ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۳ - ده ملی حکومتین یارانماسیله علاقه‌دار اولاراق تبریز شورینده قداغیلرین بارادی کچیریلدی.

خلخال محالینین آزاد ائدیلمه‌سی. آذربایجاندا ملی حکومتین یارانماسینا باخمایاراق، هله خلخال محالی آزاد ائدیلمه‌میشدی. شمالدان اردبیل ولایتینین، غربدن یوردجو و میانه منطقه‌لرینین آزاد ائدیلمه‌سی، جنوب طرفین ایسه خصه ولایتی و اونون بیرچوخ محاللارینین فدائیلر طرفیندن توتولماسی، خلخالدا یئرلشن ژاندارم و خانلارین آذربایجان خلقینه قارشى سلاحا ال آتماسینا امکان وئرمیردی. خلخال فدائیلرینین قرارگاهی زنجیه کئندینه یئرلشدیریلیمیشدی. دسامبر آیینین ۱۳ - ده فدائی قرارگاهی خلخالین زنجیه قصبه‌سینده یئرلشن ژاندارم پستونون رئیس میر عبداله‌دان، هم ده میرآباد ژاندارم پستونون رئیس فرهنکیاندا ن تسلیم اولماغی طلب ائتدی. بو زمان میرآبادا توپلاشان خلخال خانلاریندان کولوشانلو طایفاسینین باشچیسى کریمخان سولتی، باشقا طایفا باشچیسى غلامرضا خان امیر اسکندری و اونون قارداشلاری، ائله‌جه‌ده شاهرود محالینین بویوک فئودالی ابرج میرزادارائی و باشقالارینین سلاحی دسته‌لری ژاندارملارین تسلیم اولماسینا مانع اولوردولار. لکن دسامبر آیینین ۱۲ - ده آخشام میرآباد ژاندارم رئیس فرهنکیان و مرتجع

۱ - «شهریورین اون یکیمی»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۶۹.

۲ - و. ای. لنین، اثرلری، ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی جلد، ص. ۵۹۹.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۳.

خانلارین سلاحلی دستهلری کیلانا قاجدیقدان سونرا دسامبرین ۱۴-ده کیوی ژاندارم پستی آتیشماسیز فدائیلره تسلیم اولدو. سونرا ایسه هیرآباد و خلخالین باشقا بخشلریده هئچ بیر آتیشما اولمادان فدائیلرین نظارتی آلتینا کجی(۱).

خلخالدان قاچان مرتجع خانلارین سلاحلی دستهلری ژاندارملارلا بیرلیکده آذربایجانا هجوم ائتمک ایچون هر جور حاضرلیق ایشی گوروردولر. لاکن خلخال آزاد ائدیلمکدن سونرا بورادا مهم منطقه لرده ۱۰ - آقمر فدائی پستلارینین یارادیلماسی موقتی اولراق کیلان طرفدن ژاندارم و مرتجعلرین هجومونون قارشیبسینی آلدی.

اردبیل پادگانینین تسلیم اولماسی. هله آذربایجان ملی حکومتی یارانمامیش آدف - نین اردبیل ولایتی کمیته سینین و فدائی قرارگاهینین قوشون ایجریسینده آپاردیفی ایش نتیجه سینده سربازلار اونلارا وئرلمیش سلاحلاری ایله قاچیب فدائیلره قوشولوردولار. دسامبر آیینین ۸ - ده ۲۶۰ نفر سرباز ئوز سلاحلاری ایله قاچیب اردبیل اطرافیندا فدائی دستهلرینه قوشولولار(۲). اردبیل قوشونونون فرماندهی سرهنگ ظریف دسامبر آیینین ۸-ده قوشونون باش قرارگاهینا گوندردیگی ۱۲۲۲۹ نمره لی مکتوبوندا یازیردی: «آدف-نین تبلیغاتینین تاثیری نتیجه سینده ۷۲ نفر سلاحسیز، ۳ نفر سلاحلی سرباز قاچمیشدیر. افسرلرین روحیه سی ده تامامیله پوزولموش و اونلار دا فرقه نین تبلیغاتینین تاثیر آلتیندا روحدان دوشمک عرفه سینده - دیرلر...» (۳). بوزمان دمک اولار که، اردبیل پادگانیندا دسامبرین ۴-سدن باشلا یاراق هر ۹۰ نفرلیک دسته دن یالتیز ۳۰ - ۴۰ نفری قالیب قالان سربازلار ایسه اثرلرینه قاچمیشدی (۴). بئنه وضعیتده اولان اردبیل پادگاننی دسامبرین ۱۵ - ده تسلیم اولدو (۵). بوتون سلاحلار و حربی لوازمات تعیین ائدیلمیش کمسیون طرفیندن تحویل آلینیب پادگانین فرماندهی سرهنگ ظریف، هابئله اونون معاونی سرهنگ دوم منضوری عائلهلری ایله بیرلیکده تیرانا یولا سالیندیلار (۶).

اردبیل قوشونونون فدائیلره تسلیم اولماسی ایشینده پادگانین قرارگاه رئیس سیرگرد حبشینین و ۱۸ نفر باشقا مترقی افسرین بویوک رولو اولموشدور. اونلار فدائی تشکیلاتلاری ایله علاقه به گریب و لازمی کمکیکلر ائتمیشلر.

قاراداغ خانلارینین ترك سلاح ائدیلمه سی. قاراداغ خانلاریندان عبدالله خان، محمدخان و باشقالاری هله ده ئوزلرینین سلاحلی دستهلری ایله پوزوجولوق فعالیتلرینی دوام ائتدیریردیلر. عین زماندا بورادا بویوک محاللاردان اولان کلپیر محالی خانلارین لینده ایدی. کلپیرین آزاد ائدیلمه سی ایچون آدف - نین قاراداغ ولایت کمیته سی طرفیندن مارتیروسیان سرکیسی و مرکزی کمیته طرفیندن تعیین ائدیلمیش محمد آگویی نین باشچیلیغی ایله ۱۲۰ نفر فدائی کلپیره گوندریلدی (۱). دسامبرین ۱۶ -دا کلپیرده ژندارملار مقاومت گوسترمه دن تسلیم اولدولار (۲). کلپیر محاصره ده اولان زمان بوتون گرمه دوز، کیوان، چلبیان، زومار، مئشه پارا و مینجوان محاللارینین مرتجع خانلاری گرمه دوز محالینین خان باغینا توپلاشیب، مشاوره آپاریردیلار (۳). اونلار، مشکین، گرمی، قاراداغ، تبریز و مرندین قدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمه سیله علاقه دار اولراق چبخیش یولو آختاریردیلار.

فدائی باشچیلاری طرفیندن خانلارا گوندریلن مکتوبدا قیده اولونوردو: «ملی حکومت بوتون خلقین منافعینی مدافعه ائدیر و سیزه قارشى فدائیلر هئچ بیر بیس حرکت ائتمه به چکلر. آذربایجان خلقینین منافعینی قوروماق، ئولکه ده امن امانلیق یاراتماق ایچون بوتون خانلارین آذربایجان ملی حکومتینه تابع اولماسی و ئوز سلاحلارینی ملی حکومته تحویل وئرمه لری ضروری دیر. تابع اولمایان و ملی حکومتین علیه نه چبخانلارا قارشى فدائی دستهلری ئولچو گوتورمک ایچون بوتون واسطه لردن استفاده ائده چکلر» (۴). همین مکتوبون اساسیندا علی قلیخان ئوزونون ۴۵ نفر سلاحلی آدمالاری ایله کلپیره کلب تسلیم اولدو و بوتون سلاحلارینی فدائی قرارگاهینا تحویل وئردی (۵). لاکن، عبدالله خان، میرمحمدخان، حمزه خان، اسماعیل خان، حسن خان و باشقالاری نه اینکه تابع اولمادیلار. هم ده حسن خان ئوز آتلیلاریله وایان کندینه، عبدالله خان قاغالی کندینه، میرمحمدخان قیزمار محالینین حسن بیگللی کندلرینه گئددرک اورادا فدائیلره قارشى سلاحلی دستهلر توپلاماغا باشلادیلار (۶). بونا گوره قاراداغ فدائیلری اوج استقامتده خانلارا قارشى هجوم حاضرلیغی آپارماغا مجبور اولدولار. نتیجه ده بیرنجه محاللان باشقا قاراداغ ولایتی دسامبرین ۱۷ - نه دک دشمن قوه لریندن تمیزلندی. بونا باخمایاراق، هله ده عبدالله خان، میرمحمدخان و باشقا خانلارین سلاحلی دستهلری کندلرده غارتکرلیک ائتدیردیلر.

- ۱ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۱۹.
- ۲ - ینه اورادا.
- ۳ - ینه اورادا.
- ۴ - ینه اورادا، ص. ۲۰.
- ۵ - ینه اورادا، ص. ۲۰.
- ۶ - ینه اورادا.

- ۱ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۸۲.
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۲۴۴، نمره ۱۵۹.
- ۳ - پسیان نجغقلی، گوستریلن اثری، ص. ۷۵.
- ۴ - ینه اورادا، ص. ۱۰۱.
- ۵ - ینه اورادا، ص. ۱۰۲.
- ۶ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۲۳۵، ص. ۹۰۵.

ارومیه ولایتینون آزاد ائدیلمه سی. ارومیه ولایتینده یئرلشن ایران دولتینون قوشون و ژاندارملاری سرهنگ احمد زنگنه نین گوستریشی اساسیندا آدف - نین عضولرینه قارشو وحشیجه سینه حرکت ائدیردیلر. ایرائین باش قارگاه رئیسی سرلشکر ارفعین دسامبر آیینین ۴-ده آذربایجاندا یئرلشن قوشونا فدائیلره قارشو مقاومت گوسترمک امریکه علاقه دار اورمیهدده اولان قوشون حربی عملیاتا حاضرلاشیردی.

بئله لیکله، اورمیهدده اولان بیر لشکر قوشون، بیر تیپ ژاندارم و پولیس حصه لری، یعنی اوج میندن آرتیق سلاحلی قوه، ۶ تانک، ایککی مینا آتان بلوک، اوج توپجو آتشباری فدائیلره قارشو سنگرلر و استحکاملار یاراتمیشدیلار (۱). اونلار فدائیلری آلتاماق و اونلارا غفلتا ضربه وورماق ایسته ییردیلر. آذربایجان ملی حکومتینون تشکیل اولماسی عرفه سینده اورمیه ولایتی کمیته سینین عضوی کامکارین منزلینده سرهنگ زنگنه، سرهنگ نوربخش و پولیس رئیسی سرهنگ داروغه ایله اوج دفعه گوروش اولموش و آدف-نین نماینده سی قید ائتمیشدیرکه، اورمیهدده قارداش قائی توکولمه سینه یول وئرمه مک ایچون پادگان سلاحی یئره قویمالیدیر. اونلارین اوچوده آذربایجانین باشقا شهرلرینده اولوغو کمی سلاحلاری تهویل وئرمکه سوز وئرمیشدیلار (۲). لاکن سونرا معلوم اولموشدو که، اونلار بونونلا ارومیه فرقه تشکیلاتی نی و فدائی دستهلرینی غافل گیر ائتمک، غفلتا اونلارین اوزرینه هجوم ائدیپ اساس قوه لرینی آرادان آبارماغی نظرده توتوموشلار. بونونلا علاقه دار اونلار دسامبر آیینین ۴-ده ارومیهدده ای طرفیندا اولان تورپاق قالا، چهارباش، گوی تپه، وزیرآباد، دیزه ج، خلفه، چهاربخش، قیزیل عاشق، بالاق، کوتلان، ابهر، الوا و باشقا کندلره هجوم ائدیپ بویوک قیرغین تورتمیشلر (۳). اونلار همین کندلرده مسجدرله پناه آبارمیش قوجا، قادین و اوشاقلارا مسلسل لردن آتش آچمیش نتیجه ده اونلاردان ۵۵۰ نفر دن آرتیق آدم اولموش و یارالانمیشدی (۴).

دسامبرین ۱۴-ده آدف-نین ارومیه کمیته سینین عضوی و ارومیه فدائیلرینین باشچیسی محمد امین آزادوطن و جلیل وها بزاده نین پولیس رئیسی ایله آباردیقلاری مذاکره نتیجه وئرمه دی. ائله همین گون ساعت ۱۲-ده ولایتی کمیته نین عضولرینین آزادوطن، کامکار، وها بزاده و تمدنین عبارت بیر کمیون سرهنگ زنگنه ایله دانیشیقلا آبارماق ایچون اونون یانینا گئدیپ قید ائدیلمه ک، تبریز قوشونو تسلیم اولموشدور. ایندی ارومیه قوشونونون مقاومتی اهمیت سیزدیر، بو سوزون جوابیندا

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۸۰۳.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۷.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.

زنگنه دئیمیشدیر، او، تبریزه تابع دگیلدیر، مرکزین امری ایله او، فدائیلری دفع ائتمک فکرینده دیر (۱).

دسامبر آیینین ۱۴-۱۵-ده قوشون و ژاندارم یالنیز ارومیه شهرینده فرقه عضولریندن ۴۰ نفری ترور ائدیپ اولوردولر (۲). ارومیه شهرینده آدف - نین ولایتی کمیته سینین بناسی داشقیدیلیب و کمیته عضولرینین اولوری غارت ائدیلمدی (۳). ایران دولتی بو زمان سرهنگ زنگنه نین بو جنایتلرینی قهرمانلیق آدلاندیریب اونا سرتیپ لیک درجه سی وئریلمه سینینی اعلان ائتمدی (۴).

زنگنه قوشون ایچری سینده مترقی افسرلرین اولماسینی حس ائده رک تز - تز مشاوره لر کچریب شهبه لی افسرلرین اوزرینده نظارتی محکم لندیریردی. زنگنه افسرلرین فکرینی چاشدی رماق مقصدیله مشاوره لرین بیرینده دئیمیشدی: «حرمتلی افسرلر، چوخ احتیاطلی اولون، من امینم که، بیز هامیمیز شاه پرستیک و آراسیزدا خائن آدم بوخدور. اگر الله ائله همیشه ائله بیر آدم تاپیلار، اونون جزاسی یالنیز گولله نتمک اولاجاقدیر». زنگنه علاوه ائدیپ دئیمیشدیر که، ارومیه پادگانی افسرلرینین شاما صادق قالاقلاری حقیقته بیر آند وره سی ترتیب ائدیلمیشدیر و بونو امضالماق لازمدیر (۵). ترکیبی آذربایجانلیلار ایله بیرلیکده آسوریلر، ارمنی، کردلر و یهودیلردن عبارت اولان ارومیه فدائیلری بوتون بو فتنه کارلیقلارین قارشیسیندا قطعی هجوم حاضراشیردیلار. دشمنین اونلارین آراسیندا نفاق سالماسینا باخمایاراق، اونلار دها آرتیق بیرلشیر و واحد جبهه ده دشمنه قارشو ئوز مبارزه لرینی دوام ائتدیریردیلر.

ارومیه فدائیلرینه قوشون و ژاندارم آراسیندا دسامبرین ۱۴ - ده گوجلو ووروشما باش وئردی. بونون نتیجه سینده ارومیه شهرینده و گوی تپه کندینده آذربایجانلیلار ایله برابر بیرچوخ آسوری و ارمنی فدائیلری ده شهید اولدولار. دئمک اولار که، گوی تپه کندنی تامامیله داخیلمدی (۶). گرگانی ساعد همین گون قیریلان آداملارین ساینی آزالداراق، یالنیز ارومیه شهرینده ۶۴ نفر فدائینین اولمه سینینی قید ائتمیشدیر. هم ده گرگانی ساعد دسامبر آیینین ۱۶ - دا محسن میلانی نین باشچیلیقی آلتیندا مرند، خوی و تبریز فدائیلرینی ارومیه فدائیلرینین کمگینه

۱ - ینه اورادا.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا.

۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۶۷.

۶ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۱۶.

گنجه-سینی قید ائتمیشدیر (۱). بو تاریخ ایسه دوزگون دگیلدیر. همین ولایتلرین فدائیلری ایسه ارومیه فدائیلرینه دسامبرین ۱۴-ده کمکه گلمیشلر (۲).

قوشون حمله لری ارومیه شهرینین آجاری حساب اولونان قبرستان و دره دگرمان استحکاملارینی الہومی، تانک و آغیر مسلسل لرله جدی مدافعه ائدیبلدی و تبریز - ارومیه شوسه یولونو ئوز الیرینده ساخلا ماغا چالیشر دیلار. ۱۹۴۵-نجی ایل دسامبر آیینین ۱۴-ده گنجه ساعت ۱-ده فدائیلرین حربی قرار گاهی آزاد وطنین باشچیلیغی ایله مشاوره کچیرتدی. قرارگاه قبرستان و دره دگرمان استحکاملارینی، ائله جهده ارومیه - تبریز یولونو الہ کچیرمک ایچون جدی هجوما باشلاماق حقیقته قرار قبول ائتدی (۳). دسامبرین ۱۵-ده فدائی باشچیلارینین ایکینجی مشاوره سی اولدو و مشاوره نین قرارینا گوره گنجه ارومی - اشو یولو اوستونده گوی تپه، قاراخان و شهرچای ساحلرینده هجوما باشلاماق، عین زماندا ارومیه شهری اوزرینه بیر نجه استقامتده هجوم ائتمک عملیاتی باشلانمالی ایدی. دسامبر آیینین ۱۷-ده آخşam آزاد وطنین باشچیلیق ائتدیکی نازللی جای محالی فدائیلری بالو دروازه سیندن ارومیه شهرینه داخل اولدولار. قاراپایاق طایفاسیندان اولان قلیخان بورچالونون باشچیلیق ائتدیکی کرد فدائیلری ده هزاران دروازه سی استقامتینده شهره داخل اولدولار. اکثریتینی ارمنی و آسوری فدائیلری تشکیل ائدن ۳ - نجو دسته زنجیر دروازه سی استقامتینده شهره هجوم ائتدی (۴). اساس اعتباریله چارباش کندی و شهر فدائیلریندن اولان ۴ - نجو فدائی دسته لری عسکرخان دروازه سیندن شهرین مرکزینده دوغرو ایره لیلهدیلر، شهرده فدائیلرله قوشون و ژاندارملار آراسیندا شدتلی آتیشما گئتدی.

فدائیلرین قطعی هجومونو گورهن سرهنگ زنگنه ئوز عائله سینی ترکیه کونسوللوغونا گوندرمیشدی و افسرلرله سون نشفه قدر ووروشماغی امر ائتمیشدی. لاکن افسرلر آراسیندا ناراضیلیق گئتدی کجه آرتیردی. اونلارین ئوزلری و سربازلاری فدائیلرله تسلیم اولماغا چالیشر دیلار (۵)، بیر طرفدن قوشوندا بارانان پوزغونلوق، دیگر طرفدن فدائی دسته لرینین گوجلو هجومونون تضییقی آلتیندا زنگنه دسامبرین ۱۷-ده آرتیق فدائیلرله قارشى حربی عملیاتدا اساس اعتباریله ژاندارملارین قوه سیندن استفاده ائدیردی. نهایت، قوشون افسرلری تسلیم اولماق حقیقته ئوز قرارلارینی

۱ - گرگان ساعد. «اسرار سقوط آذربایجان یا آذربایجان خونین» تهران، چاپ دوم، ۱۳۲۵، ص. ۹.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۴۱.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳-نجو دوره، ۱۲ دسامبر ۱۹۶۲، نمره ۱۴۶۹.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳-نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۸۰۳.

۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲-نجی دوره، ۱۳۲۴، نمره ۸۸.

فدائیلرله گوندردیله (۱). دسامبرین ۱۸-ده ملی حکومتین داخلی ایشلر وزیرلیگینین نماینده لری یوسف عظیما و سرهنگ عبدالرضا آذر ایله زنگنه آراسیندا دانیشیق لار باشلاندى. همین دانیشیق لاردا زنگنه سلاحی یثره قویوب و وروشماماق تکلیفینی قبول ائتدی (۲). دانیشیق لارین اساسیندا آشاغیداکی ماده لر حیاتی کچیریلمه لی ایدی.

۱ - ارومیه ده اولان قوشون آذربایجان ملی حکومتی نماینده سینین اجازه سی اولمادان قوشون یئرلشن بنادان کنارا چیخما مالیدیر. اونلارین معاشی ئوده نیلیب باشایش شرایطی ملی حکومت طرفیندن تامین ائدیله جکدیر.

۲ - بوتون سلاحلار بیر انباردا توپلانیب ملی حکومتین اختیارینا وئریلمه لی دیر.

۳ - آذربایجاندا قالماق و یا خود باشقا یثره گتتمک ایسته یین افسرلر نقلیات و یول خرجی ایله تامین ائدیلمه لی دیرلر. اونلارین توخونولما زلیغینی ملی حکومت ئوز اوزرینه گوتورور.

۴ - آذربایجان خلق قوشونلاری ترکیبینه قالماق ایسته یین افسرلرله بوتون امک انلار یارادیلما سینی ملی حکومت وعد ائدیله ی.

همین فرار داد یوسف عظیما و سرهنگ زنگنه طرفیندن امضاء اولوندو (۲). جدی وروشمامدان سونرا ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۸ - ده ارومیه ده اولان ۳ میندن آرتیق سلاحی سرباز، ژاندارم و پولیس قوه لری فدائیلرله تسلیم اولدولار (۴).

سرهنگ زنگنه نین خیانتی نتیجه سینده دسامبر آیینین ۱۲-دن ۱۷-نه قدر ارومیه ولایتینین دینچ اهالی سیندن قوجا، اوشاق، قادین و فدائیلردن ۲۳۰۰ نفر ئولورولموشدو (۵) که، بونلاردان ۲۵۰ نفری آدف - نین فعال عضولریندن ایدی (۶). بو دوزولمز جنایتلرله گوره سرهنگ زنگنه، سرهنگ نور بخش، ارومیه حربی قرارگاه رئیس سرگرد قاسم بهاروند و باشقالاری خلقین طلیبی اساسیندا دسامبر آیینین ۱۹-دا فدائیلر طرفیندن توتولوب حربی محرائی محکمه یه وئریلدیلر (۷). آذربایجانین بویوک ولایتلریندن اولان ارومیه نین آزاد ائدیلمه سی ملی حکومتین محکم لمه سی و آذربایجاندا مترقی تدبیرلرین حیاتی کچیریلمه سی ایچون امکان یاراتدی.

۱ - ینه اورادا.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۲۳.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲-نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۸.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳-نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۸۰۳.

۵ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۲۳.

۶ - ابوالحسن عمیدی نوری، گوستریلن اثر، ص. ۴۳.

۷ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲-نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.

آذربایجانین تمامیه آزاد ائدیلیب ملی حکومت قورولانا قدر تقریباً ۲۳۰ نفر فدائی، ۵۵۰ نفر عضو شهید اولموش و ۱۲۷ نفر فدائی یارالامیشدی (۱).

ج. آذربایجان فدائیلرینین کردستان فدائیلری و حزب توده ایرانین افسرلر تشکیلاتی ایله علاقه‌لری

آذربایجان خلقی ایله کرد خلقی آراسیندا یارانان اتفاق هنج بیر زمان ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللرده کی کیمی محکم و سارسیلماز اولمامیشدیر. شبهه یوخدور که، اوج قات ظلمه معروض قالان بو ایکی خلقی بیری - بیرینه باغلایان اساس عامل اولنلارین بیر چوخ جهتمدن مشترک مقدراتنا مالک اولمالاری ایدی. خصوصیه قید ائتمک لازمدیر که، هر ایکی خلقین مبارزه‌سینه رهبرلیک ائدن فرقه‌لرین بو اتفاقین یارادیلماسیندا بویوک روللاری اولموشدور.

۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتر آیینین ۲۳ - ده کچیریلن کردستان دموکرات فرقه‌سینین بیرینجی قورولتاینین قرارلاریندا «شیلردی: «کرد خلقی نوز قونشوسو اولان آذربایجان خلقی ایله بیرلیک و دوستلوقونور داهادا محکم‌لتمه‌لیدیر» (۲).

آذربایجان خلقی ایله کرد خلقینین بیرگه مبارزه‌سینین اهمیتندن دانیشان کردستان دموکرات فرقه‌سینین رهبری قاضی محمد دئیشدیر: «طالع کردلری آذربایجانلیلارلا بیرلشدیرمیشدیر. اولنلارین مقصد و فکدرلری بیردیر. هر ایکی خلق نوز ملی آزادلیقی اوغورلدا مبارزه ایچون آياغا قالمیشدیر. هر ایکی خلق ایران دولتی داخلینده نوز ایشلرینی نوز اللری ایله اداره ائتمک ایسته‌بیر. اودور که، اولنلارین بیرلیگی تاریخی نقطه‌نظردن ضروری بیرلیکدیر» (۳).

۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین اوللرینده دولت قوشونونون ۴ - نجو لشگری افشار، سراغه و میانوآب خانلارینین ساحلی دسته‌لری ایله بیرلیکده سقز، بوکان و قاراموسالی استقامتینده آذربایجانا هجوم حاضرلاشیردیلا. بئله بیر شرایطده آدف - نین میانوآب محلی کمیته‌سی کدف - نین تشکیلاتلاری ایله علاقه یارادیب سقزده یئرلشن دولت قوشونونون و کردستان اراضیسینده اولان بوکان، قاراموسالی ژاندارم پستلارینین هجوم تهلکه‌سینین آرادان قالدیرماق ایچون تدبیرلر گوروردولر. کدف-نین رهبرلیگی آلتیندا کرد «پیشمرگه» لری (فدائیلری) طرفیندن میانوآبین جنوبدان محاصره‌یه آلینماسیله علاقه‌دار همین شهرین آزاد ائدیلمه‌سی آسانلاشمیشدی (۴). بوکان و قاراموسالی ژاندارم پستلاری هر ایکی

قوه طرفیندن توتولوب، همین منطقه‌لره نظارت ائدیلمه‌سی کرد فدائیلرینه تاپشیریلیمیشدی. آدف-نین مصلحتی ایله کرد فدائیلری مهاباد-بوکان خطی اوزرینده یئرلشن بورهان بستونون آلینماسیندادا اشتراک ائتدیلر.

میانوآب و اونون کردستان سرحدلرینده اولان ژاندارم پستلارینین آلینما- سیندا محمد نانوازاده و محمد مولودیانین باشچیلیق ائتدیکلری کرد فدائیلرینین و ائله‌جه‌ده ۱۹۴۵ - نجی ایلین اوکتر آییندا عراقدان ایرانا گلن ملا مصطفی بارزانینین باشچیلیق ائتدیگی عراق کردلرینین ساحلی قوه‌لرینین اهمیتلی رولو اولموشدور.

ملا مصطفی بارزانی ژونون ۱۵۰۰ نفره قدر آتلی ساحلی دسته‌سیله میانوآب و اونون اطرافیندا یئرلشن ژاندارم پستلارینین آلینماسیندا، میانوآب پادگانینین ترک‌سلاح ائدیلمه‌سینده، سقز پادگانین ایله افشار خانلارینین ساحلی قوه‌لرینین بیرلشمه‌سینه مانع اولماقد آذربایجان فدائیلرینه یاخیندان کمک ائدیردی (۱). میانوآبادکی مرتجع قوه‌لرین کرد پیشمرگه‌لری طرفیندن جنوبدان محاصره‌یه آلینماسی، بو قوه‌لرین داخلینده، خصوصیه قوشون ایچریسینده داها آرتیق بوزغونلوق یاراتمیشدیر. دسامبر آیینین ۱۰-دا ساحلارینی کوتوروب فدائیلرین طرفینه کچن سرباز و افسرلرین سایبی ۱۴۱ نفره چاتمیشدی (۲).

۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲-ده فدائیلر طرفیندن میانوآبین آزاد ائدیلمه‌سینده تبریز - میانوآب یولونون فدائیلرین نظارتی آلتینا کچمه‌سینده کردستان فدائیلرینین مهم رولو اولموشدور.

۱۹۴۶ - نجی ایل ژانویه آیینین ۲۲ - ده قاضی محمدین باشچیلیقی ایله یارانان کردستان ملی حکومتی واحد دشمنه قارشى بیرگه مبارزه‌نی داهادامحکم‌لندیرمک مقصدیه داغینیق پیشمرگه دسته‌لرینی واحد مرکزده برلشدیریب کردستان خلق قوشونلاری یارادیلما‌سی حقیقنده قرار قبول ائتدی (۳).

آذربایجان و کردستان فدائیلرینین بیرگه‌حرکاتی ایران دولتی و امپریالیستلری قورخویا سالدیغی ایچون اولنلار بو ایکی خلقین قوه‌سینی پارچالاماق مقصدیه بیر سیرا ایشلر گورمکه باشلادیلا: اولاً، امپریالیستلرین بلاواسطه کمکی آسیندا ایرانین باش حربی قرارگاه رئیس ارفین باشچیلیقی آلتیندا «نهضت ملی» آدلی مرتجع بیر تشکیلات یارادیلدی (۴). بو تشکیلاتا آذربایجان و کردستاندان قاچان افسرلر جلب ائدیلیب، اولنلاری کردستان سرحدلرینده تخریبات ایشلری آپارماغا

۱ - پسیان نجغفلی، «از مهاباد خونین تا کرانه‌های ارس»، تهران، ۱۳۲۸، ص. ۲۷.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۷۹۳.

۳ - ینه اورادا، نمره ۸۱۲.

۴ - م. س. ایونوو، گوستریلن اثری، ۱۰۴.

۱ - منبهار اثرین بوتون فصللرینده گوستریلمیشدیر.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۹، نمره ۳۲۷.

۳ - «آذربایجان» مجله‌سی، مه ۱۹۴۶، نمره ۵.

۴ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۷۹۳.

سفیر ائتدیلر. ائلهجه ده ۱۹۴۶ - نجی ایلین اولینده قویبنده «اصلاح طلبان» آدلی جمعیت و «فداکاران آذربایجان» آدلی مرتجع قروپلار تشکیل ائدیپ بورایا آذربایجان و کردستاندا قاچان قوودالار، خانلار و مرتجع مجلس و کیل لرینی جلب ائدیپ اونلاری سلاحلاندیریر، کردستان و آذربایجان اورزینده گوندیریدیلر (۱). همین مرتجع دستلری ایران کردستانیندان گری چکیلن ۴ - نجو لشکر هر جور سلاحلا تامین ائتیردی.

بوزمان سوتیب همایونین فرماندهلیگی آلتیندا کردستان سرحدلرینه معاصر سلاحلارلا سلاحلانمیش دولت قوشونو تیرپلانیردی. سقر، بانه و سردشت منطقه لرینده بئرلشن دولت قوشونلاری مهابادا هجوم ائتمکجه حاضرلاشیردی. بئله بیر آغیر شرایطده آذربایجان و کردستان آزادلیقینا قارشلی یارانان تهلهکه نی آرادان قالدیرماق ایچون آذربایجان ملی حکومتی ایله کردستان ملی حکومتی آراسیندا ۲۳ آوریل ۱۹۴۶ - نجی ایلده آذربایجان ملی مجلسین تیریز شهرینده کی بناسیندا سید جعفر پیشه‌وری و قاضی محمدین باشچیلیغی ایله هر ایکی قارداش خلقین نمایندلری آراسیندا دانیشیق‌لار باشلاندى (۲). دانیشیق‌لار زمانی بیر سیرا اقتصادی و مهم دولتی تدبیرلرین مذاکره سیله برابر دشمنه قارشلی حربی امکداشلیق ائدیلمه‌سی ایچونده قرار قبول ائدیلدی. قرارین ۴ - نجو ماده‌سینده دئییلیردی: «آذربایجان و کردستان ملی حکومتلری آراسیندا حربی همکارلیق یاراتمالی. لازم گن و قنلرده هر ایکی حکومتین حربی قوه‌لری لازمی امکداشلیق ائتمه‌لیدیر» (۳). بو مقاوله‌یه اساسا هر ایکی حکومتین اراضیسینده باش وئرن تهلهکه نی آرادان قالدیرماقتا بیر - بئرلرینه حربی قوه ایله کمک ائتمه‌لی ایدیلر.

بوندا سونرا کردستان خلق قوشونلارینین فرماندهی ژنرال محمدحسینخان سیف قاضی‌نین رهبرلیگی آلتیندا گوجلو پیشمرکه دستلری سردشت، سقر و بانه جبهه‌لرینه گتیریلدی. هم ده ملا مصطفی بارزانی و باشقا فرماندهلرین رهبرلیگی آلتیندا سلاحلی فدائی دستلری بورا گلدی (۴). ائلهجه‌ده کرد فدائیلری زنجان، هولاسو و سایرین قلعه جبهه‌لرینده آذربایجان فدائیلرینه بئرلیکده دشمنه قارشلی ووروشوردولار. آذربایجان فدائیلری ده ژنرال ابوالقاسم عظیمی و سرگرد محمدعلی راستینین باشچیلیغی آلتیندا ۲۵۰۰ نفر فدائی کرد پیشمرکه‌لرینه کمک ائتمک، مقصدیله میاندوآبادان بوکان منطقه‌سینه، بورادان سفر جبهه‌سینه حرکت ائتدیلر (۵).

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۷، نمره ۱۰۹۵.

۲ - پنه اورادا، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۹۰.

۳ - پیمان نجف‌قلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۵۹.

۴ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۸۱۲.

۵ - پنه اورادا.

کردستان و آذربایجان فدائیلرینین بئرلشمیش حصه‌لری ۱۹۴۶ - نجی ایل آوریل آیینین ۲۷ - ده قهرآباددا دولت قوشونلارینا آغیر تلفات وئردیلر. دشمنین ۴۹ نفر سرباز و افسر اولدورولدی. ۱۸ نفر یارالانیب و بیریچولاری اسیر آلیندی. بونون نتیجه‌سینده کرد پیشمرکه‌لری آلتون، علیا، سمدآباد، آغ‌کنده، مفرقو و سایر کندلری توتوب، سقر و بانه یوللارینی تهلهکه آلتینا آلدیلار. ائلهجه‌ده بوکان طرفدن ۴۵۰ نفر شاکاک پیشمرکه‌لری عمرخان شریفین باشچیلیغی ایله سقر - بانه یولونو، آذربایجان و کرد فدائیلرینین بئرلشمیش حصه‌لری قاراموسالی، بوکان و میاندوآب یولونو توتدولار. بئله‌لیکله، دشمن اولارکه، کرد پیشمرکه‌لری آوریل و مه آیینین اوللرینده شمالی کردستانی دولت قوشونلاریندان آزاد ائتدیلر (۱). سقر شهرینده ساخلانان توب، طیاره و تانک ایله سلاحلانمیش ۲ مین نفرلیک دولت قوشونونون نه‌اینگه قارشلی آلیندی. هم ده اونلارا آغیر تلفات وئریلدی. بئله‌که، دشمن سربازلاریندان ۵۰۰ نفر اولدورولدی. ۲۵۰ نفر اسیر آلینیب و ۲۰۰ نفر آیهسه ئوز سلاحلاری ایله فدائیلرین طرفینه کچدی (۲). ئولنلر ایچریسینده سروان خسروی و ستوان یکم خادمی‌ده وار ایدی.

بوغلبه‌نین تائیریندن قورخان ایران‌دولتی سرلشگر رزم‌آرانی کردستان‌سرحدینه گوندردی. هم ده آذربایجان و کردستانین سلاحلی قوه‌لری ایله دانیشیق آباریب وقتی اوزاتماغا چالیشدی. حربی عملیاتین دایاندیریلماسی ایران دولتی ایچون الویریشلی ایدی. چونکه، ایران دولتی ئوزونون پراکنده قوه‌لرینی آذربایجان و کردستان سرحدلرینه توپلاماق ایچون وقت قازانیردی.

بئرلشمیش فدائی قوه‌لرینین ضربه‌سی نتیجه‌سینده سردشت، سقر و بانه شهرلری مه آییندا آزاد ائدیلدی. بئله‌لیکله‌ده کردستان طرفیندن دولت قوشونلارینین هجوم تهلهکه‌سی آرادان قالدیریلدی.

آذربایجان و کرد خلقلرینین واحد جبهه‌ده بئرلشیب مبارزه آپارماسی ایران مرتجع دولتی گری چکیلمکجه مجبور ائتدی. بونون آذربایجان ملی حکومتینین و ائلهجه‌ده کردستان ملی حکومتینین محکم‌لنمه‌سینده بویوک رولو اولموشدور. کرد پیشمرکه‌لرینین آذربایجان فدائیلرینه امکداشلیق ائتمه‌سی دشمنین کردستان و آذربایجان اراضیسیندن تمیزلنمه‌سینده جدی عامل اولموشدور. بو زمان ایرانین باش‌وزیری قوام‌السلطنه کردستان ملی حکومتینین باشچیلیغی قاضی محمد تلگراف گونده‌ره‌رک بیلدیرمیشدی: «ایران قوشونلارینین کردستان اهالیسی ایله ایشی اولمایاجاقدیر. یالنیز خواهش اولونور کردستان ملی حکومتی اجازه وئرسین»

۱ - پیمان نجف‌قلی، «سرگ بود بازگشت هم بود»، تهران، چاپ دوم، ۱۳۲۸، ص. ۱۸۵.

۲ - ر. قاضی، گوستریلن دیستاسیاسی، ص. ۲۶۲.

۶ - کردستان فدائیلرینه لازم اولان هرچور کمگی آذربایجان ملی حکومتی عهده‌سینه گوتوردو (۱).

علاءالدین سجادی نوز اثرینده همین حربی مشاوره‌نین قرارینی بازارکن بیر سیرا سؤلره یول وئرمیشدیر. مثلا، او، کردستان و آذربایجان جبهه‌لرینه گویا اساس ۳ نفرین: محمد حسینخان سیف‌قازی، عظیمی و ملا مصطفی بارزانی‌نین فرماندهلیک ائتمه‌لرینی قید ائتمیشدیر. علاءالدین سجادی بعضی جبهه‌لره تعیین اولونان آدمیلرین آدینی وئرمه‌میشدیر. حالبوکه، ژنرال کبیری و ژنرال میلانیان مراغه، چارویماق، قاراآغاج، تیکان‌تپه خطلرینه، سرهنگ قلی‌صبحی ایسه میانرآب سرحدلرینه، باشقافدائی باشچیلاریدا مختلف جبهه‌لره تعیین ائدیلمیشدیلر (۲). بیرلشمیش فدائی دستلرینی کردستان اراضیسینده اهالی بویوک سئوینجه قارشیلاییر، ائل عادتلی اوزره اولارین آباغی آلتیندا قربان کسیر و بئله ماهنیلار اوخویوردولار: «پیشه‌وری قازی محمد هر دوک برادر معنوبین...» (۳) «پیشه‌وری و قازی محمد هر ایکسی معنوی قارداشیدیلر...».

هر ایکی خلقین مناصی، آزادلیقی اوغروندا آذربایجان و کرد فدائیلری بیر سنگرده مردلیکله ووروشاراق بویوک قربانلار وئردیلر. کرد فدائیلری سیف‌قازی، احمد فاروقی و یوزلرله بئله مرد اوغوللار قربان وئردیکی کیمی آذربایجان خلقی ده ژنرال عظیمی، مازور رامیتین، سلطان‌ی آزاد، نصیری، خاک‌زاده، جودت، قاسمی و باشقالاری کیمی مرد فدائیلری قربان وئرمیشدیلر (۴). بو قهرمان فدائیلر حیانتلارینین سون دقیقه‌لرینه قدر آزادلیغا و خلقلر نوستلوغونا صادق قالمیشلار. ان فداکار آذربایجان و کرد اوغوللارینین قانی ایله یازیلیمیش دوستلوق سنلی مبارزه‌نین بوگونکو چتین شرایطینده بویوک اهسته مالکدیر. بو دوستلوق آذربایجان، کرد و باشقا ایران خلقلرینین تاریخینده پارلاق بیر صحیفه اولاراق قالاچاقدیر.

قارا قاشیزم قوه‌لرینه قارشی دنیا مقیاسیندا گندن ئولوم‌دیریم مبارزه‌سی، بو مبارزه‌ده سوووت خلقلرینین گوستردیکلری مثل‌سیر قهرمانلیقلار، ئولکه داخلینده رضاشاه دیکتاتورلوغونون بوتون چرکینلیکلری ایله افشا ائدیلمه‌سی، ایران جمعیتینده گنیش خلق کتله‌لرینین آزادلیق اوغروندا مبارزه‌یه قالماسی، ایران فعله صنفینین پارتیاسی اولان حزب توده ایرانین ارتجاع و فاشیزم علیه‌نه کسگین مبارزه‌سی و درین تبلیغاتی و خصوصیه آمریکالیلارین ایران قشونونا

۱ - علاءالدین سجادی، «شورش‌کنی کورد و کوماری عراق»، بغداد، ۱۹۵۹.

کورد دیلینده، ص. ۳۰۸ - ۳۰۹.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۲۲۶، نمره ۹۴۶.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا.

ایران قوشونلاری کردستان اراضیسیندن آذربایجانا هجوم ائتسین» (۱). قازی محمد ایسه همین تلگرافین جوابیندا بیلدیرمیشدی: «تهران قوشونلاری آنجاق اوگون کردستاندان آذربایجانا هجوم ائده بیلرکه، بیزی تامامله محو ائده بیلسین» (۲). لکن تهران دولتی ژوئیه آییندان باشلایاراق آذربایجان و کردستان اوزرینه هجوم ائتمک ایچون سقز جبهه‌سینده گنتدیگجه ساحلی قوه‌لری آرتیریدی. هم ده انگلیس قوشونلاری طرفیندن ساحلانده‌یرلیمیش جنوب و غرب قبیله‌لری اولان مکرانلر، عباسلر، قشتائیلر، افشار و باشقا طایفه‌لرین ساحلی قوه‌لری ده کردستان سرحدینه توپلاشیدی.

بئله بیر شرایطده دشمن هجومونون قارشیسینی آلماق ایچون هر ایکی ملی حکومتین نماینده‌لری باشدا سید جعفر پیشه‌وری و قازی محمد اولماقلا، کردلر طرفیندن کردستان فدائیلرینین باش فرماندهی ژنرال محمد حسینخان سیف‌قازی، عراق کردلرینین باشچیسى ملا مصطفی بارزانی و باشقالاری، آذربایجان ملی حکومتی طرفیندن ژنرال کبیری، ژنرال عظیمی، ژنرال میلانیان، سرهنگ قلی‌صبحی و باشقا فدائی باشچیلارینین اشتراکی ایله ۱۹۴۶ - نجی اپریل اوکتبر آیینین آخرلاریندا مراغه‌نین باغینلیغیندا خوجه‌سیر قصبه‌سینده حربی مشاوره کچیریلدی (۳) مشاوره ایران دولتی و مرتجعلرین آرتماقدا اولان ساحلی هجوم تهلهک‌سینین قارشیسینی آلماق ایچون واحد فرمانده‌لیگین یارادیلماسینی بکندی و آشاغیداکی ماده‌لردن عبارت قرار قبول ائتدی:

۱ - مرکزی تبریز اولماقلا، آذربایجان و کردستان ساحلی فدائی دستلرینین واحد فرمانده‌لیگی یارادیلسین.

۲ - آذربایجان فدائیلری کردستان سقز جبهه‌سینه، کردستانین پیشمرگه‌لری ایسه آذربایجانین افشار، تیکان‌تپه و سایر جبهه‌لرینه گوندریلسینلر.

۳ - سقز، سردشت، هولاسو، افشار جبهه‌لرینده آذربایجان فدائیلرینه باش فرمانده ژنرال عظیمی و کردستان فدائیلرینه ایسه ملا مصطفی بارزانی تعیین ائدیلدیلر.

۴ - افشار-تیکان‌تپه جبهه‌سینده ووروشان کرد فدائیلرینین باش فرمانده‌لیگی محمد حسینخان سیف‌قازی‌یه تاپشیریلدی.

۵ - پیشه‌وری و سیف‌قازی بوتون ساحلی قوه‌لرین باش فرماندهی تعیین ائدیلدیلر.

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۲۲۹، نمره ۲۲۷.

۲ - ینه اورادا.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۲۲۴، نمره ۸۱۲.

باشچیلیغی شبهه‌سیر که، ایران قوشونو داخلمنده تاثیرسیز قالا بیلیمزدی. آیدیندیر که، اوردو سیرالاریندا وطن مقدراتی بارهده دوشونن، ئولکه‌نین تام معنادا آزاد و مستقل اولماسی ایچون بوتون فداکارلیقلارا حاضر اولان و نهایت ئوز طالمینی کنیش خلق کتله‌لری ایله بیرلشدیرن و منشا اعتباریله زحمتکش عائله‌له منسوب اولان آچیق فکری، حقیقی معنادا وطنپرست افسرلر وار ایدی. بئله افسرلر محاربه دوام ائتدیجه آمریکا امپریالیستلرینین ئولکه حیاتینین بوتون ساحه‌لرینه و خصوصیله قوشون سیرالارینا سوخولماسینین شاهلی اولوردولار.

بئله که، ۱۹۴۳-نجو ایل مه آیینین ۲۷-ده ملی‌شورا مجلسی ئوزاجلا سیندا ایرانین ژاندارم قوه‌لرینی گویا «محکم‌لندیرمک» ایچون آمریکا افسرلرینین مستشار حقیقه‌ایرانا کلمه‌سی حقیقده قرار قبول ائتدی (۱). همین قرارین اساسیندا شوارتسکویف ۸ نفر افسرله ایرانا گلدی. همین قرارا اساسا هنج بیر دولت اورقانینین ژاندارم ایشینه قاریشماغا اختیاری یوخ ایدی. بوتون ژاندارمری افسرلرینین مقدراتی حقیقده آمریکا مستشارلارینین اختیارینا وئریلمیشدی. مهدی کیانفر آمریکا مستشارلارینین ایراندا آپاردیقلاری تخریبات ایشلرینی پرده‌لمک مقصدیله قید ائدیردی که، آمریکادان گلن ژاندارم هیئتی ایراندا ائله‌بیر معاصر ژاندارم اداره‌سی یاراتمیشدیر که، اونون گویا مثالی برابری اولمیشدیر (۲).

مجلس ایران قوشونونون «تعلیم - تربیه‌سی» ایله مشغول اولماق ایچون آمریکادان مستشارلارین گتیریمه‌سینی ده قرارا آلدی. بوتون نتیجه‌سینده آمریکالی ژنرال کرلی و سرهنگ کلیسپینی ایرانا گلدیلر (۳). همین ایله ایران سلاحلی قوه‌لرینه رهبرلیک ائتمک ایچون ژنرال ردلینین رهبرلیگی آلتیندا آمریکا افسرلریندن عبارت بیر کمسیون یارانندی. همین کمسیون ایرانین سلاحلی قوه‌لرینین بوتون ایشلرینه قاریشماق اختیاری وئریلندی. کمسیونون ترکیبینه ۲۷ نفر آمریکا افسری داخل ایدی. همین کمسیون ۱۹۴۷ - نجی ایله قدر ایرانین سلاحلی قوه‌لرینه رهبرلیک ائدیردی (۴). «اوت ۱۹۴۲ - نجو ایلهده مجلس ایرانین پولیس قوه‌لرینه رهبرلیک ائتمک ایچون آمریکا افسرلرینین ایرانا گتیریمه‌سینی قرارا آلمیشدی. همین قرارین اساسیندا ژنرال ته‌سیرمان ایران پولیسینه رهبرلیگی ئوز الینه آلدی (۵). بئله‌لیکله ده ایرانین بوتون سلاحلی قوه‌لرینین اختیاری آمریکا افسرلرینه

- ۱ - مهدی کیانفر، «سیاست آمریکا در ایران»، ۱۳۲۸، چاپ اول، ص. ۱۸۱.
- ۲ - مهدی کیانفر، «سیاست آمریکا در ایران»، تهران، ۱۳۲۸، چاپ اول، ص. ۱۸۲.
- ۳ - ینه اورادا، ص. ۱۸۳.
- ۴ - ینه اورادا، ص. ۱۸۴.
- ۵ - ینه اورادا، ص. ۱۸۵.

تأشیریلدی. بو یوللا خارجی افسرلر ایرانین داخلی ایشلرینه قاریشماق، ایران خلقلرینین منافعلرینه قارشى هر جور تخریبات ایشلری آپارماق و زحمتکشلرین انقلابی مبارزه‌سینی بوغماق ایچون بوتون امک‌انلاردان استفاده ائتمک اختیارینا مالک اولدولار. ایران دولتینین بو خیانتی قوشوندا اولان مترقی افسرلری کدرلندیریر و اونلاری دا مبارزه‌یه جلب ائدیردی. خسرو روزبه ایران قوشونوندا آمریکا افسرلری ایله ایران افسرلری آراسیندا اولان فرقه‌دن دانشاراق حربی محکمه‌ده بئله دئمشدی: «من شخصا عالی تحصیللی بیر افسر و ایران قوشونو افسرلریندن ۲ مین نفرین تربیه‌چیسى کیمی اعلام ائدیرم که، ایرانی افسرلر هوش و فراست، شجرت گوسترمک قدرتی، درک ائتمه سرعتی، یاخشى تشخیص وئرمه قابیلیتی و بیلک سوبه‌سی جهتن دنیا قوشونلاری افسرلرینین هر بیر یسیندن اصلا کرى دگیلدیر. اگر اونلار ایچون مناسب تحصیل شرایطی یارادیلارسا و اونلار تحصیله تشویق اولونارلارسا دنیانین ان گورکملی افسرلری سیراسیندا یئر توتا بیلرلر. بئله اولدوغو حالدا ایران قوشونو کاساسیندان فلان سوادسیز آمریکالی درجه‌دارین تحصیل گورموش فلان ایرانی افسردن قات - قات آرتیق پول آلدیغینی و علاوه اولاراق اونا ائو کرایه‌سی، ماشین، ماشین نویس، ائو قوللو قچوسو و نوکر وئریلمه‌سینی گوردو که حقیقتا ناسفله نیردیم» (۱).

رضا شاه دولتینین اوردونو قاپالی ساخلاماسینا باخما یاراق، حاضرکی قورولوشا قارشى قوشوندا ناراضیلیق وار ایدی.

حزب توده ایران دا کمونیست پارتیاسینین تجربه‌سینی الیه رهبر توتاراق قوشوندا ایش آپارماغی ئوز قارشیمنا بیر وظیفه قویموشدو. بو وظیفه‌نین یئرینه یتیریمه‌سینده قوشون داخلمنده قالان کچمیش ایران کمونیست فرقه‌سی کیزلی تشکیلاتینین و حزب توده ایرانین عضولری مهم رول اویناییردی‌لار. حزب توده ایرانین مرامنامه‌سینی و اونون ابره‌لی سوردوگو ایده‌یالاری شمیرلو صورتده آقیشلایان افسرلر چوخ چکمه‌دی که، حزبین مبارزه‌سینه قوشولدولار.

حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا تقریباً ۱۹۴۱ - نجی ایلین آخرلاریندا اوردودا «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتی یارانندی (۲).

حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا اولان «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتی ۲ - نجی دنیا محاربه‌سی دورونده و اوندان سونرا ئولکه‌ده باشلانان انقلابی حرکاتا هر جور کمک ائدیردی. اونلار قوشوندا اولان امپریالیست نماینده‌لرینین تخریبات ایشلرینی افشاء ائدییر. انقلابچیلارین ترور و حبس اولمالارینین قارشیمسینی آلیر، انقلابچیلارا حربی تعلیمات کچیریمه‌سینده و اونلارین بعضا سلاح ایله تأمین

- ۱ - خسرو روزبه، «حربی محکمه‌ده»، ۱۳۴۱، ص. ۹۳.
- ۲ - ینه اورادا، ص. ۱۱۱.

اُتدیلمه سینده گمک اُتدیردیلر. لاکن خارجی افسرلرین گوستریشی ایله ۱۹۴۵-نجی ایله ایرانین حربی قرارگاه رئیسی وظیفه سینه گتیریلن سرلشکر ارفعیان امریله «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتی اوزرینه بویوک هجوم باشلاندی. بوتون نتیجه سینده ئوزلرینی تهلاکده حس ائدن خراسان افسرلریندن ۲۰ نفر سرکرد اسکندانی نین رهبرلیگی آلتیندا ۱۹۴۵ - نجی ایل اوت آیینین ۱۵ - ده گنجه خراساندان چیخاراق اوت آیینین ۱۷ - ده ترکن صحرادا مراوه تبهده اولان بیر عده ایران قوشونونو ترک سلاح اُتدیب، سربازلاری آزاد اُتدیلر؟ اولارلا بیر عده ایران افسریده قوشونلو (۱). همین افسرلر گنبد کابوسا طرف حرکت ائتدیلر. لاکن اولارین بورایا حرکت ائتمه سی ارفع طرفیندن گنبد کابوسدا یئرلشن زاندارم پستونا خبر وئریلمیشدی. افسرلر گنجه گنبد کابوسدان کچرکن اولارلا قارشی لازمی تدبیرلر گورولموشو. اولجهدن سلسلاری زاندارم بیناسینا چکبب آتش آچماق ایچون حاضر وضعیتده ساخلامیشدیلا. قیام ائتمیش خراسان افسرلری گنبد کابوسدان کچرکن زاندارملار اولاری آتسه توتوموشو. هچ بیر خبری اولمایان افسرلردن ۷ نفر ئولموش و ۴ نفری یارالانمیشدی (۲). ئولن افسرلردن قیامین باشچیسى سرگرد علی اکبر اسکندانی، ستوان یکم شهبازی، نجلی، مینائی، نجفی، دسته باشچیسى بهلول و سرباز قراوشی ایله (۳).

علی اکبر اسکندانی خراساندان گندهرکن ئوز حیات یولداشینا بئله یازمیشدی: «من گنجه بوم. شاید وطن یولوندا قربان اولوم، اما سن ایران ملتینین سعادت یولوندا مبارزه ائت (۴). همین گنجه ایکی نفر یارالی افسرلردن توتولموشو. لاکن قیام ائدن خراسان افسرلرینین اکثریتی انقلابین مرکزینده چوریلن آذربایجانا گلیب. بورادا آذربایجان انقلابچیلاری ایله گیزلی سورته علاقه یه گپردیلر (۵). خصوصیله آذربایجاندا آدینین یارانماسینی و اونون ۱۲ شهر یور مراجعتنامه سینی همین آزادیخواه افسرلر ده بویوک سئوینجه قارشیلادیلار. اولار آذربایجاندا باشلانان انقلابی حرکتی گلهجک بوتون ایران انقلابینین ضامنی حساب ائدیردیلر. ائله بونا گوره ده ایرانین بوتون نقطه لرینده مترقی آدمالار، خصوصیله مترقی افسرلر آذربایجان حرکتیندا یاخیندان اشتراک ائتمک ایچون بورایا آخیشردیلار. خراسان افسرلرینین قیامیندان سونرا تهراندا و باشقا یئرلرده آزادیخواه افسرلر اوزرینه هجوم باشلاندی. اولار ئولکه نین پسی آبوهوالی و

۱ - مجله «دنیا» سال ششم، شماره ۲، ص. ۴۱.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۴۴، نمره ۱۵۸۰.

۳ - ینه اورادا.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۵ (۲۰۴).

۵ - مجله «دنیا» سال ششم، شماره ۲، ص. ۴۲.

امیرالیست قوشونلارینین نظارتی آلتیندا اولان یئرله سورگون ائدیلدیلر (۶). بئله بیر شرایطده «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتینین رهبرلیگی آلتیندا مترقی افسرلر ئوز فعالیتلرینی داهادا آرتیردیلار (۲).

بو زمان آذربایجاندا دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا آزادلیق مبارزه سی گوجلنیردی. ایرانین بوتون نقطه لرینده نسبتا بورادا انقلابی شرایط داها الوتیریشای ایدی. محض بونا گوره ده انقلابی حرکتی آذربایجاندا باشلاماق و آذربایجانین کمگی ایله بوتون ایراندا دموکراتیک طداتی تطبیق ائتمک مقصدینه بوتون ایرانین آزادیخواه لاری ایله بیرلیکده مترقی افسرلرده آذربایجاندا باشلانماقدا اولان سلاحلی عصیان کماکه گلدیلر. آذربایجاندا باشلانان حرکتی یالنیز ملی حرکات آدلاندیرماق اولمار. او عین زماندا درین صنفی مبارزه ماهیتینه مالک ایدی.

حزب توده ایرانین مرکزی کمیته سی ایله آدف مرکزی کمیته سینین مصلحتی اساسیندا فدائی دسته لرینین حربی هجوم تاکتیکینین حاضرلانماسیندا فدائی باشچیلارینا کمک ائتمک ایچون آزادیخواه افسرلر تشکیلاتینین عضولریندن تقریباً ۲۰ نفر آذربایجانا گلدی (۲). بونلاردان عظیمی، آذر، قاضی اسداللهی، مرتضوی، محمد آگهی، میلانیان و باشقالارینین آدینی گوسترمک اولار (۴). همین افسرلر سلاحلی عصیانین حاضرلانماسیندا آذربایجاندا یارانمیش فدائی دسته لرینده یاخیندان کمک ائتدیلر. بئله که، عظیمی و موسوی مراغه و میاندا ائدا کیرینیز رهبرلیگی آتمندا تشکیل ائدیله فدائی دسته لرینده کمک ائتمه لی ایدیلر (۵). میلانیان، مرتضوی مشگین شهرین، میلانیان و قاضی اسداللهی ارومیه نین، محمد آگهی سراب و قاراداغین، مرتضوی میانه و زنجانین آزاد ائدیلمه سینده، باشقا افسرلر ایسه معین ولایتلرده فدائی دسته لرینین هجوم عملیاتلاریندا یاخیندان اشتراک ائدیردیلر. خراسان عصیانیندا اشتراک ائتمیش اولان افسرلردن بیر عده سی حزب توده ایرانین مصلحتی ایله آذربایجانا گلیب و حرکاتین اوللرینده باشقا آدلارلا فدائی لرله بیرلیکده حرکاتدا اشتراک ائدیردیلر (۶).

فرینونی هدایتاله افسرلرین آذربایجانا گلمه سینین سببلرینی معینلشدیرمگه چالیشاراق یازیرکه، حیثیتلری تاپدالانان افسرلر هر جور چتین لیکله قارشیلاییب.

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۵ (۲۰۴).

۲ - «کتاب سیاه»، تهران، ۱۳۳۴، ص. ۳۷.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریان اثری، ص. ۱۲۲.

۴ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا نمره ۱۵، ایش ۲، ص. ۴۰.

۵ - ینه اورادا.

۶ - ینه اورادا.

جانادویموش، چمخیش یولونو یالنیز آذربایجان حرکاتیندا گوروب اوناقوشولاموشلار (۱).
دوغروداندا اونلار وطن حیثیتی نین ناپدالانماسینا دوزه بیلمه دیلر.

ایران دولتی طرفیندن کرمان زندانیندا حبس اولان انقلابچی افسرلر ملی حکومتین یارانماسینی و اونون قارشینا قویدوغو تدبیرلری، خصوصیه ۱۹۴۵-نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲ - ده قبول اولونموش قرار اساسیندا آذربایجان خلق قوشونون یارانماسینی بویوک سربنجله قارشیلاییب، خلق قوشونوندا اشتراك ائتمک ایچون آدف - یه گیزلی مکتوبلا مراجعت ائتدیله (۲). همین مکتوبدا بئله یازیلیردی: «ایران ارتجاعی طرفیندن حبس ائدیلمیش بیز افسرلر آذربایجان خلقینین اراده سی ایله تشکیل اولونان خلق قوشونلارینی اوره ککن تبریک ائدیریک. ایران حکومتی طرفیندن حبسه آلینمیش بیز آزادبوخواه افسرلر آذربایجان خلق قوشونلارینین تشکیلینی ایران آزادلیغینین ضامنی و استناد گاهی حساب ائدیریک... آذربایجان خلقینین سلاحلی قوه لری سیراسیندا خدمت ائتمگی بیز ئوزوموزه وطنپرورلیک بورجو بیلیریک و بونا گوره ده بیزلری همین خلق قوشونلاری سیراسینا قبول ائتمه گینیزی خواهش ائدیریک...» (۳).

انقلابچی افسرلر آدف-نین قارشینا قویدوغو بوتون تدبیرلرین حیاتا کچیر- یلمه سینا ئوزلرینه شرفلی بیر ایش حساب ائدیر و حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا آذربایجانا کلمه خبرینی بویوک راضیلقلا قارشیلادیلار. اونلار حسین آزاد ائدیلمه کده درحال آذربایجانا کلیب خلق قوشونوندا ناموسلا اشتراك ائتدیله (۴).

آذربایجان فدائیلرینه و خلق قوشونون یارانماسینا کمک ائتمک ایچون حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا آذربایجانا ککن «آزادبوخواه افسرلر» تشکیلاتینین عضولرینی بیرنجه قروپا بولمک لازمیدر:

- ۱ - خراسان عصیانیندا اشتراك ائتمه نلر.
- ۲ - حزب توده ایرانین مرکزی کمیته سینین کوستریشی اساسیندا ایران اوردوسونو ترک ائدیپ آذربایجان فدائیلری ایله بیرلشن افسرلر.
- ۳ - کرمان زندانیندا سرلشگر ارفع طرفیندن حبس اولان و افکار عمومی نین تضییقی نتیجه سینده سرلشگر رزم آراء دورونده حبسدن آزاد اولوب، گیزلی صورتده آذربایجانا ککن افسرلر.

۱ - فریفونی هدایت اله حکیم الهی، «شهر دموکرات»، تهران، ۱۳۲۶، چاپ دوم، ص. ۱۵.
۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۲۷، نمره ۱۱۱۱.
۳ - ینه اورادا.
۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۸، نمره ۱۸۶.

۴- آذربایجان یاد گانیندا خدمت ائدن افسرلر، ونلاردان بعضی لری آذربایجاندا اولان قوشونون تسلیم اولماسیندا و بعضی سری معلوماتلارین فدائیلره وئریلمه سینده فعال اشتراك ائدن و قوشون تسلیم اولاندان سونرا خلق قوشونوندا قالان افسرلر دیر. همین افسرلر فدائی تشکیلاتینین یارانماسیندا نه اینکه جانلی قوه ایله، هم ده پول، سلاح وسایر حربی لوازماتلا فدائیلره کمک ائدیردیلر. بو حقه «سازمان امنیت» طرفیندن نشر اولونان «قارا کتاب» دا یازیلیر: «پیشه وری نین رهبرلیگی آلتیندا یارانان آدف «آزادبوخواه افسرلر» تشکیلاتینین قوه سیندن مستقیما کمک آلیر و افسرلر تشکیلاتی حربی کادرلارلا، سلاح و حربی نقشه لرین وئریلمه سی ایله اونلارا کمک ائدیردیلر» (۱). همین افسرلر هر آی فدائی دسته لرینه کمک مقمذیله مین تومن پول گوندیردیلر (۲). آذربایجان ملی حرکاتیندا اشتراك ائتمک ایچون یالنیز باشقا شهرلردن ۱۶۰ نفره قدر افسر کلمیشدی (۳). بوتندان علاوه آذربایجاندا اولان دولت قوشونو تسلیم اولاندان سونرا اونون ۲۳۰ نفره قدر افسری و گروهانی ملی قوشوندا قالیب خدمت ائتمگی خواهش ائتدیله (۴). ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۳۰ - دا ایران قوشونوندا خدمت ائدن افسرلرین ۱۲۰ نفرینین اشتراکیله تبریز شهرینده ملی مجلس بیناسینین قارشینیندا بویوک بیر میتینگ اولدو. همین میتینگده ملی حکومت طرفیندن یارادیلان خلق قوشونونون نماینده سی چمخیش ایدهرک، ملی حکومتی قوروماغین ماهیتینی اونلارا ایضاح ائتدی. میتینگده اشتراك ائدن افسرلر چمخیش ائدیپ آذربایجانین مختاریتینه و ملی مجلسین قانونلارینا صادق قالمالارینا آند ایچدیله و خلق قوشونلاری سیرالارینا داخل اولدولار.

۱۹۴۶ - نجی ایل ژانویه آیینین ۱۲ - ده ارومیه ده بیرلشن دولت قوشونوندا خدمت ائدن کرد، آسوری، ارمنی، فارس و آذربایجانلی گروهان و افسرلردن ۳۱۶ نفر ملی حکومتین خلق قوشونلاری وزیرلیگینه عریضه ایله مراجعه ائدهرک خلق قوشونوندا خدمت ائتمه لرینه اجازه وئریلمه سینا خواهش ائتدیله (۵). آذربایجاندا اولان آزادبوخواه افسرلرین دولت قوشونونون ترک سلاح ائدیلمه سینده مهم رولو اولموشدور.

مترقی افسرلرین آذربایجانا کلمه سینین بویوک اهمیتی وار ایلی. اونلارین آذربایجانا کلمه سی دولت قوشونونون افسرلری آراسیندا آزادلیق فکرینی

۱ - «کتاب سیاه»، تهران، ۱۳۲۴، ص. ۳۷.
۲ - ینه اورادا، ص. ۲۹۴.
۳ - پسیان نجفقلی، گوستریل اثر، ص. ۲۲۰.
۴ - ینه اورادا، ص. ۱۳۲.
۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۰۰.

اویاتماقلا ایران اوردوسونو سارسیدیردی. سید جعفر پیشه‌وری همین افسرلرین خدمت‌لرینی نظره آلاق ۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آییندا نوروز بایرامی مناسبتله تبریزده تشکیل اولان طنطنه‌لی اجلاسدا دئمیشدیر: «آذربایجان خلقی بو افسرلرین صمیمیت و فداکارلیقلارینی هئجوقت اونوتمایاجاقتیر» (۱). سید جعفر پیشه‌وری همین طنطنه‌لی اجلاسدا ئوز الی ایله افسرلرین دوشونه «۲۱ آذر» مدالی تاخیب اولناری تبریک ائتدی (۲).

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیگی آلتیندا باشلانان ملی حرکات «ایران آزادبخواه افسرلر» تشکیلاتینین بویوک حرمت و اعتمادی وار ایدی. ایران خلقینین ملی قهرمانی خسرو روزبه حربی محکمه‌ده دشمنلرین بهتانلارینی آلت‌ساوست ائده‌رک دئمیشدیر: «۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللرده باش وئرمیش آذربایجان و کردستان حرکاتینین اصلا تجزیه‌طلب‌لیک جهتی اولمامیش و حتی، عکسینه، بیزیم ملی آزادلیق و استقلالیمیزین ساخلانیلماسینا، قورونماسینا و محکم‌لنمه‌سینه سبب اولموشدور» (۳).

خسرو روزبه حربی محکمه‌ده آذربایجان خلقینین ملی نهضتی حقیقته وئریلن سئواللارا جواب اولراق دئمیشدیر: «پیشه‌ورینین عملی بوتون ئولکده حیاتا کچیریللمه‌لی اولان عموم ایران انقلابینین بیر حصه‌سی و مقدس بیر عصیان اولموشدور» (۴). خسرو روزبه قید ائدیر که، حزب توده ایرانین حربی تشکیلاتینا داخل اولماق ایسته‌ین هر بیر افسر «آذربایجان نهضتینی ایرانین منافعه‌ینه اویغون حساب ائتمه‌ایدی او، حربی تشکیلاتین عضوی اولای بیلاردی» (۵).

بورادان آیدین اولور که، حربی تشکیلاتا عضو اولان افسرلر آذربایجاندا باشلانان ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللر حرکاتینی بوتون ایران خلقلرینین آزادلیقینین ضامنی حساب ائدیپ اونون غلبه‌سی اوغروندا هر جور فداکارلیق ائتمگه حاضر ایدیلر.

حزب توده ایرانین جوانلار تشکیلاتینین اورقانی اولان «رزم» روزنامه‌سی آذربایجان و کردستاندا ملی حکومت قورولماسینین ۵ - نجی ایلدونومونه حصر ائدیگی مقاله‌سینده انقلابچی افسرلرین آذربایجان خلقی ایله بیرلیکده دشمنه قارشى ووروشوب شرافتله ئولمه‌لرینی قید ائده‌رک یازیردی: «دوغروداندا شرافتلی افسر و سربازلار بویوک آذربایجان خلقینین نهضتیندن باشی اوچالیقلا چبخاراق

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۶۷.

۲ - ینه اورادا، ص. ۷۷۲.

۳ - خسرو روزبه: «حربی محکمه‌ده». آذربایجان نشری، مقدسه، ص. ۶.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۴۵.

۵ - خسرو روزبه «حربی محکمه‌ده» «آذربایجان» روزنامه‌سینین نشریه‌سی، ص. ۱۴۵.

ئوز وظیفه‌لرینی لیاقتله یئرینه یتریدیلر. اونلار آذربایجاندا فعله - کندلی قوشونونون سیرالاریندا دایاناراق سون نفسلرینه قدر، دار آغاچلارینا و اعدام میدان - لارینا قدر خلقه صادق قالاراق آزادلیق اوغروندا جان وئریدیلر» (۱).

آذربایجان خلقینین ملی نهضتی عین زماندا خلقلر دوستلوغونون ان پارلاق صحیفه‌لریندن بیریدیر. ئوز طالعیی آذربایجان خلقینین طالعی ایله بیر یئره باغلايان فارس، کرد، ارمنی و آسوری خلقلرینین یوزلرله نماینده‌لرینین ده ئوز بیلک و گوجلرینی ملی حکومتین محکم‌لنمه‌سی یولوندا صرف ائتمه‌لری، آذربایجان خلقینین انقلابی نائلت‌لرینی سون قطره قانلاری قالانا قدر مدافعه ائتمه‌لری ایران خلقلری دوستلوغونون پارلاق نمونه‌سیدیر. آذربایجان خلقینین آزادلیغی یولوندا ۲۷ نفر آذربایجانلی، فارس، کرد، ارمنی، آسوری افسرلرینین ئولوم قارشیسیندا بئله آذربایجان ملی سرودونو اوخومالاری، حسین کوپال، غلامرضا دبیرنیا، ابوالقاسم عظیمی، محمود قاضی، محمد آگهی، یوسف مرتضوی، رندیان، حسین قاسمی، جعفر سلطانی آزاد، احمد جودت، غلامحسین نامری، حسین ظهیری، یحیی شیخی و باشقا افسرلرین، آرسن شاخییان، دانیل یوشی، آرشاق، هوسپ هوسپیان، بابا داریوش، یولیوس یونان، ویلسون سرکیس و باشقالارینین واحد سنکرده شوید اولمالاری خلقلر دوستلوغو تاریخینده قیزیل خطلرله قید ائدیلمیشدیر (۲).

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۳۰، نمره ۳۶۴.

۲ - «آزادلیق یولونون مبارزلری»، «آذربایجان» روزنامه‌سینین نشریه‌سی،

بیرینجی جلد، ۱۹۶۲، ص. ۵۴ - ۵۸.